

พื่อนนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน กรณีศึกษา บ้านกาลิม จังหวัดอุดรธานี



นางกนกอร สุขุมลพงษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

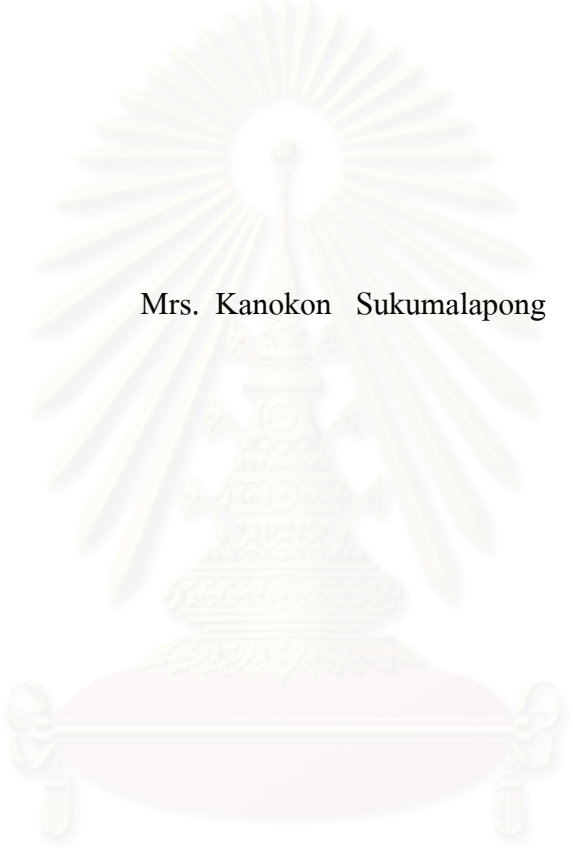
สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

FONNANGTIAM FOR BUNLIANGBAN : A CASE STUDY  
OF BANKALUEM ODUNTANI



Mrs. Kanokon Sukumalapong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment the Requirements for the

Degree of Master of Art Program in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เพื่อนนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน กรณีศึกษา บ้านกาลิม  
จังหวัดอุดรธานี

โดย

นางกนกอร สุขุมลพงษ์

สาขาวิชา

นาฏศิลป์ไทย

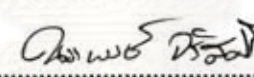
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก


ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลีณี อาชายุทธการ

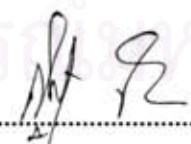
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วน  
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

  
.....คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์  
(ศาสตราจารย์ ดร. ชานูณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

  
.....ประธานกรรมการ  
(รองศาสตราจารย์ ดร. นราพงษ์ จรัสศรี)

  
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก  
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลีณี อาชายุทธการ)

  
.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย  
(อาจารย์ สุรัตน์ จงคา)

กนกอร สุขุมาลพงษ์ : ฟ็อนนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน กรณีศึกษา บ้านกาลิม จังหวัด  
อุครธานี.(FONNANGTIAM FOR BUNLIANGBAN : A CASE STUDY OF  
BANKALUEM ODUNTANI) อ. ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศศ. มาลินี อาษาอุทธรการ,  
180 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทหน้าที่ และการฟ็อนนางเทียมในพิธีบุญ  
เลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิม จังหวัดอุครธานี โดยการนำท่าฟ็อนมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อหา  
เอกลักษณ์การฟ็อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์  
และการจดบันทึก ผลการศึกษาวิจัยปรากฏดังนี้ บ้านกาลิมเป็นสังคมที่มีการนับถือผี มีพิธีกรรมความ  
เชื่อในวิญญาณและอำนาจลึกลับ โดยสิ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ ผีปู่ตา ซึ่งในทุกปี  
ต้องจัดพิธีบูชา เรียกว่า “พิธีบุญเลี้ยงบ้าน”

พิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงออกให้เห็นถึงความกตัญญู  
กตเวทิต่อปู่ตา ที่ได้คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยพิบัติต่างๆ มาโดยตลอด  
ทั้งปีที่ผ่านมา

ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน จะมีเจ้าและนางเทียมทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งผู้ที่จะมาทำ  
หน้าที่เป็นเจ้าและนางเทียมได้นั้นจะต้องผ่านการคัดเลือกจากปู่ตา โดยเจ้ามีหน้าที่ในการเป็นสื่อกลาง  
ระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน ส่วนนางเทียมทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าและเป็นร่างทรงของปู่ตา เพื่อแสดงให้  
เห็นว่าปู่ตามาปรากฏตัวจริง และเมื่อปู่ตาเข้าทรงนางเทียมจะมีการฟ็อนเกิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็น  
การฟ็อนของปู่ตาและบริวาร โดยการฟ็อนมีวัตถุประสงค์ในการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกจาก  
หมู่บ้าน ทั้งยังเป็นการฟ็อนเพื่อปลดปล่อยอารมณ์ของบรรดาบริวาร ท่าฟ็อนนางเทียมมีลักษณะท่า  
ฟ็อนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแบบฉบับของชาวบ้านกาลิม ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการฟ็อนออกได้  
4 ลักษณะ ได้แก่ ท่าฟ็อนเคี้ยว ท่าเข้าคู่ ท่าเข้ากลุ่ม และ ท่าฟ็อนอาวุธ ท่าทางการฟ็อนเป็นที่ไม่  
เน้นความสวยงาม เนื่องจากการวาดฟ็อนภายใต้จิตสำนึก ความรู้สึกนึกคิดที่อยากจะแสดงออก  
ลีลาการฟ็อนนั้นไม่มีแบบแผนตายตัว ไม่กำหนดว่าการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายจะใช้ท่าใดก่อนและ  
หลัง หรือทิศทางใดก่อนของตัวผู้ฟ็อน เป็นการวาดฟ็อนที่เน้นท่าทางที่รุนแรง รวดเร็ว วาดลำแขน  
ในลักษณะกว้าง มีการยกมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ และวาดมือลงต่ำ ทำเน้นการกระโดด การหมุน  
รอบตัว การฟ็อนนั้นมีการข่มขัวความงังหะตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความ  
เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการฟ็อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิมได้เป็นอย่างดี

ภาควิชา..... นาฏยศิลป์..... ลายมือชื่อนิสิต.....  
สาขาวิชา..... นาฏยศิลป์ไทย..... ลายมือชื่ออ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....  
ปีการศึกษา..... 2551.....

## 5086601835 : MAJOR THAI DANCE

KEYWORDS : BUNLIANGBAN /FONNANGTIAM/NANGTIAM / JUMP / PU TA

KANOKON SUKUMALAPONG: FONNANGTIAM FOR BUNLIANGBAN: A CASE STUDY OF BANKALUEM UDONTANI DISTRICT SRISAKET PROVINCE.

ADVISOR : ASST. PROF MALINEE ACHAYUTTAKAN, 180 PP.

The purpose of this thesis was to study the role and Nang Tiam dance, the local northeast dance of the annual rite at Ban Kaluem village Udon Thani by analyzing the postures of the dance in order to find its unique. The data collecting was done by observation and record. The study was found that the villagers at Ban Kaluem worshipped the ghost and practiced the rite according to the ghost spirit and mystery. The most important ghost was Pu Ta. The practice was done annually and commonly called "the annual village rite"

The purpose of the annual village rite of Ban Kaluem was to show the gratefulness to Pu Ta who always protected the villagers to live happily and peacefully without

At the rite, there would be Jamp, the witch doctor and Nang Tiam, the representative spirit of Pu Ta. They both were selected by Pu Ta. Jamp was the communicator between Pu Ta and the villagers whereas Nang Tiam was Jamp's assistant. In order to show the villagers that Pu Ta had appeared his spirit and then Pu Ta's spirit came into Nang Tiam's, Nang Thiam would have to show the dance believed by all villagers that it was the real dance of Pu Ta and his disciplines.

The purpose of Nang Tiam dance was to get rid of the bad things out of the village and also the dance could help relieve the emotion of the disciplines. The postures of the dance were the unique dance of Ban Kaluem which consisted of 4 types according single dance, pair dance, group dance and dance with weapons. The styles of dancing were from imagination under sub-conscious mind and the need of the dancer's expression. They were not emphasis on their postures in body dancing. For example, Nang Tiam could step forward or backward by any feet or dance with any directions. On the contrary, she was emphasis on quickness with strong postures by drawing a wide arm with rising hand high over the head and then drawing an arm low. Moreover, she had to move the body up and down, jumping and turning around all the time. All of these postures were well reflected to the unique dance of Nang Tiam showing at the annual village rite of Ban Kaluem.

Department : ..... Dance .....

Student's Signature .....  .....

Field of Study ..... Thai Dance .....

Advisor's Signature .....  .....

Academic Year : ..... 2008 .....

## กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ หากปราศจากการสนับสนุนจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาลินี อาชายุทธการ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และให้การสนับสนุนด้วยดีมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์นราพงษ์ จรัสศรี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์สุรัตน์ จงดา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ตลอดจนช่วยเหลือไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ นายวิระศักดิ์ นาเมืองรักษ์ ผู้ใหญ่บ้านกาลิม นายพัศ โสดา จำประจำ บ้านกาลิม ตลอดจนบรรดานางเทียม และชาวบ้านกาลิมทุกท่าน ที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ที่กรุณาช่วยเหลือในทุกด้านเกี่ยวกับพิธีบุญเลี้ยงบ้านด้วยดีมาโดยตลอด และให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ทำให้วิจัยครั้งนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สุจิต มีจันที ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิจัย ตลอดจนสนับสนุนข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัย

ขอขอบคุณนายจาดูรงค์ สุขุมาลพงษ์ ที่กรุณาช่วยเหลือในด้านถ่ายภาพ เพื่อประกอบในการทำวิจัย และคอยเป็นกำลังใจด้วยดีมาโดยตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย และขอขอบใจเด็กชาย พุทธญา สุขุมาลพงษ์ ที่คอยเป็นกำลังใจในการทำวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ๆ ทุกคนที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยจนสำเร็จการศึกษา

อนึ่ง ประโยชน์ ความดี และคุณค่าอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบแด่บุพการีและบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่าน

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

		หน้า
บทที่	บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญ.....	ช
	สารบัญตาราง.....	ญ
	สารบัญภาพ.....	ฎ
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
	ขอบเขตของการวิจัยวิธีดำเนินการวิจัย.....	5
	วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
	ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
2	ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....	9
	ความเป็นมาของอำเภอบ้านฝื่อ.....	10
	ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม.....	11
	ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านกาลิม.....	11
	โบราณสถาน.....	15
	วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น.....	15
	ความเชื่อเรื่องผี.....	18
	ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านกาลิม.....	20
	พิธีบุญเลี้ยงบ้านชุมชนชาวบ้านกาลิม.....	27
	กำหนดการเลี้ยงบ้าน.....	31
	ขั้นตอนการประกอบพิธีทำบุญเลี้ยงบ้าน.....	32

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	46
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46
ศึกษาข้อมูลภาคสนาม.....	47
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	48
ระยะเวลาในการดำเนินงาน.....	49
เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล.....	49
การตรวจสอบข้อมูล.....	51
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	51
4 องค์ประกอบในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอป่าฝ้าย จังหวัดอุดรธานี.....	53
วัน เวลาในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน.....	53
สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธี.....	54
เครื่องบูชา และ เครื่องสังเวท.....	57
บุคคลที่เข้าร่วมพิธี.....	63
อาวุธ.....	76
5 วิเคราะห์ทำพื่อนนางเทียม.....	79
วิเคราะห์ทำพื่อนไม่มีอาวุธ.....	79
ทำพื่อนเดี่ยว.....	80
วิเคราะห์ทำพื่อนอาวุธ(ดาบ).....	102
ทำเข้าคู่.....	107
ทำเข้ากลุ่ม.....	110
6 บทสรุปและเสนอแนะ.....	131
รายการอ้างอิง.....	136
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก    ตำนานหมู่บ้านกาลิม.....	142



บทที่		หน้า
ภาคผนวก ข	บทสัมภาษณ์การสืบทอดนางเทียม.....	144
ภาคผนวก ค	สารบัญภาพ.....	152
ภาคผนวก ง	แผนที่บ้านกาลิม.....	163
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	165



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ศีประเททให้โทษเพียงอย่างเดียว และ ศีที่ให้ทั้งคุณและโทษ.....	26
ตารางที่ 2 นางเทียมประจำตัวปู่ตา และ บริวาร.....	30
ตารางที่ 3 รายชื่อนางเทียมในหมู่บ้านกาลิมในปี พ.ศ. 2551.....	67
ตารางที่ 4 ปู่ตาและบริวารของปู่ตาที่สังสถิตในหมู่บ้านกาลิม.....	73



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1. ขณะที่ชาวบ้านฝ่ายชายช่วยกันจัดเตรียมเครื่องสังเวย.....	33
2. ต้นน้ำหอมที่ชาวบ้านใช้ทำน้ำหอมถวายปู่ตา.....	33
3. ชั้นห้ำที่ชาวบ้านนำมารวมกันที่บ้านเจ้าประจำหมู่บ้าน.....	34
4. กลองยาว.....	35
5. ฉาบ.....	35
6. แคน.....	35
7. ศาลปู่หลุบ ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังศาลปู่ตา.....	38
8. จำกำลังถวายเครื่องบูชา และ เครื่องสังเวยแก่ปู่หลุบ.....	38
9. จำกำลังถวายเครื่องบูชา และ เครื่องสังเวยพระครูโพนสะเม็ก.....	39
10. จำกำลังถวายเครื่องบูชาแก่ปู่ตาประจำหมู่บ้าน.....	40
11. เครื่องสังเวย.....	41
12. จำกำลังทำการแก้บนให้ชาวบ้าน.....	42
13. ขณะที่ปู่ตาทรงนางเทียม และวาดฟ่อน.....	44
14. ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิมในการสร้างครั้งแรก.....	55
15. ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิมปัจจุบัน.....	55
16. การตกแต่งศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม.....	56
17. ชั้นห้ำ.....	58
18. เครื่องบูชาและเครื่องสังเวย ปู่หลุบและย่า.....	58
19. ผ้าแพรวาทที่ชาวบ้านนำมาแก้บน.....	59
20. ไก่ต้ม(เครื่องสังเวย).....	60
21. กระจับข้าวเหนียวที่ใช้เป็นเครื่องสังเวย.....	61
22. ใบน้ำหอม.....	61
23. หมากพลู บุหรี่.....	63
24. นายพัค โสดา จำคนปัจจุบัน.....	64
25. การแต่งกายของเจ้าในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน.....	65
26. การแต่งกายของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน.....	69

## ภาพประกอบ

## หน้า

27. ขณะที่ปู่ตาเข้าทรงนางเทียม.....	73
28. ชาวบ้านกำลังเดินทางไปร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้าน.....	75
29. ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้าน.....	76
30. หมอกลองตีกลองขณะนางเทียมฟ้อน.....	76
31. คาบ.....	77
32. ตัวคาบ และปลอก.....	77
33. ทำฟ้อน.....	80
34. ทำฟ้อน.....	81
35. ทำฟ้อน.....	71
36. ทำฟ้อน.....	72
37. ทำฟ้อน.....	83
38. ทำฟ้อน.....	83
39. ทำฟ้อน.....	83
40. ทำฟ้อน.....	84
41. ทำฟ้อน.....	84
42. ทำฟ้อน.....	85
43. ทำฟ้อน.....	85
44. ทำฟ้อน.....	86
45. ทำฟ้อน.....	86
46. ทำฟ้อน.....	87
47. ทำฟ้อน.....	87
48. ทำฟ้อน.....	88
49. ทำฟ้อน.....	88
50. ทำฟ้อน.....	89
51. ทำฟ้อน.....	90
52. ทำฟ้อน.....	90
53. ทำฟ้อน.....	91
54. ทำฟ้อน.....	91

ภาพประกอบ	หน้า
55. ทำเพื่อน.....	92
56. ทำเพื่อน.....	92
57. ทำเพื่อน.....	93
58. ทำเพื่อน.....	93
59. ทำเพื่อน.....	94
60. ทำเพื่อน.....	95
61. ทำเพื่อน.....	95
62. ทำเพื่อน.....	96
63. ทำเพื่อน.....	96
64. ทำเพื่อน.....	97
65. ทำเพื่อน.....	97
66. ทำเพื่อน.....	98
67. ทำเพื่อน.....	98
68. ทำเพื่อน.....	99
69. ทำเพื่อน.....	99
70. ทำเพื่อน.....	100
71. ทำเพื่อน.....	100
72. ทำเพื่อน.....	101
73. ทำเพื่อน.....	101
74. ทำเพื่อน.....	102
75. ทำเพื่อน.....	103
76. ทำเพื่อน.....	103
77. ทำเพื่อน.....	104
78. ทำเพื่อน.....	104
79. ทำเพื่อน.....	105
80. ทำเพื่อน.....	105
81. ทำเพื่อน.....	106
82. ทำเพื่อน.....	106

ภาพประกอบ	หน้า
83. ทำเพื่อน.....	107
84. ทำเพื่อน.....	108
85. ทำเพื่อน.....	108
86. ทำเพื่อน.....	109
87. ทำเพื่อน.....	109
88. ทำเพื่อน.....	110
89. ทำเพื่อน.....	111
90. ทำเพื่อน.....	111
91. ทำเพื่อน.....	111
92. ทำเพื่อน.....	112
93. ทำเพื่อน.....	112
94. ทำเพื่อน.....	113
95. ทำเพื่อน.....	113
96. ทำเพื่อน.....	115
97. ทำเพื่อน.....	115
98. ทำเพื่อน.....	116
99. ทำเพื่อน.....	116
100. ทำเพื่อน.....	117
101. ทำเพื่อน.....	117
102. ทำเพื่อน.....	118
103. ทำเพื่อน.....	118
104. ทำเพื่อน.....	119
105. ทำเพื่อน.....	119
106. ทำเพื่อน.....	120
107. ทำเพื่อน.....	120
108. ทำเพื่อน.....	121
109. ทำเพื่อน.....	121

ภาพประกอบ	หน้า
110. ทำฟ้อน.....	122
111. ทำฟ้อน.....	122
112. ทำฟ้อน.....	123
113. ทำฟ้อน.....	123
114. ทำฟ้อน.....	123



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะแห่งหนตำบลใด เหตุเนื่องมาจากความกลัว ความวิตกกังวลกับสิ่งที่ตนประสบพบเจอในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ประกอบกับในสมัยโบราณมนุษย์ไม่มีที่พึ่งทางจิตใจ จึงต้องการหาที่พึ่งเพื่อให้เกิดความมั่นใจ สบายใจ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจหรือสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยจะเจริญก้าวหน้าไปมาก แต่ก็ยังมีมนุษย์บางกลุ่มที่ยังคงมีความเชื่อต่อสิ่งลี้ลับอยู่และยอมรับในพลังงานที่อยู่เหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นให้คุณหรือให้โทษ

ภาคอีสานเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีความเชื่อ ในเรื่องของภูตผีปีศาจ เช่นเดียวกับภูมิภาคอื่น ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ได้แก่ ผีบ้าน ผีป่า ผีแดน ผีร้าย นอกจากนี้ยังมีผีอีกประเภทหนึ่งที่ชุมชนชาวอีสานให้ความสำคัญอย่างมาก ได้แก่ “ผีบรรพบุรุษ” นั่นเอง ผีประเภทนี้เป็นผีดีคอยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งชาวอีสานเรียกผีประเภทนี้ว่า “ผีปู่ตา” ชาวอีสานเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นวิญญาณของบรรพชนประจำหมู่บ้าน ชุมชนจะร่วมกันสร้างศาลปู่ตา หรือชาวอีสานเรียกว่า “ตูปู่ตา” ขึ้นประจำทุกบ้านไว้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีที่ให้คุณบางประเภทไว้เมื่อจะตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าการอพยพเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐาน ณ ที่แห่งใดจะต้องสร้างศาล และอัญเชิญผีปู่ตาให้มาพำนัก เพื่อปู่ตาคอยคุ้มครองสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน รวมไปถึงสัตว์เลี้ยงด้วย นอกจากนี้ยังเชื่อว่าปู่ตาสามารถแสดงอำนาจปาฏิหาริย์ให้ปรากฏ โดยบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามที่ชาวบ้านปรารถนาอีกด้วย

สุรัตน์ จงดา ได้กล่าวถึงการฟ้อนเพื่อบูชาผีฟ้าประจำปีของชาวอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่นไว้ว่า

“เมื่อถึงฤดูแล้ง วันสงกรานต์อันเป็นวันที่ถือว่าเข้าสู่ปีใหม่ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องผีฟ้าจะทำพิธีลงช่วงเพื่อฟ้อนรำกัน โดยมีการปลุก “ผาม หรือ “ปาง” เป็นที่ใช้ทำการฟ้อนรำในวันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปี ก่อนจะมีการลงช่วงฟ้อนรำเหล่าศิษย์ผีฟ้าจะนำดอกไม้ (ดอกลั่นทม หรือ ดอกจำปา) เหล่า ค่ายผูกข้อมือไปบ้านนางเทียมไปรัดดอกไม้ เหล่า แล้วนำค่ายผูกข้อมือกลับมาบ้าน



เพื่อผูกแก่สมาชิกในครอบครัวในตอนเช้าทุกคนจะมาพร้อมกันที่ “ช่วง” เพื่อเชิญผีฟ้าลงมาเพื่อนางเทียมจะขับลำเชิญผีฟ้าลงมา เมื่อเชิญเสร็จก็จะลุกเดินขับลำชักชวนให้ทุกคนขึ้นมาเล่นเพื่อนรำ ผู้เข้าร่วมพิธีจะลุกขึ้นเพื่อนรำลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ในขณะที่เพื่อนรำในการลงช่วงผู้เข้าเพื่อนรำจะทำอาถรรพ์หรือทำทางอย่างไรก็ได้ เช่น ร้องไห้กระโดด วิ่ง นอนกลิ้งเกลือกไปกับพื้น โดยจะมีนางเทียมเข้าไปปลอบประโลมด้วยคำพูดและการขับลำการพ้องผีฟ้า จะดำเนินไปตลอดวัน”<sup>1</sup>

ชุมชนชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่มาแต่ก่อนประวัติศาสตร์มีอายุมากกว่า 200 ปี สืบเนื่องเรื่อยมาจนสมัยทวารวดี ลพบุรี ล้านช้าง และมาเป็นชุมชนลาวพวนเมื่อเกิดศึกฮ่อที่แคว้นเชียงขวาง ผู้คนที่อพยพมาอยู่ที่บ้านกาลิมได้เป็นชุมชนไทพวน<sup>2</sup> เป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงมีความเชื่อในเรื่องของผีบรรพบุรุษมาก แม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยแล้วก็ตาม แต่ชุมชนชาวบ้านกาลิมก็ยังคงมีความมั่นคงในการนับถือผีอยู่มากในวิถีชีวิตจะเกี่ยวข้องกับงานเช่น ไหว้ผีมาก สำหรับผีที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของหมู่บ้าน ได้แก่ “ผีปู่ตา” คือ ผีบรรพบุรุษที่ชาวบ้านให้ความสำคัญว่าเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากภัยพิบัติ และชุมชนชาวบ้านกาลิมจะจัดพิธีการไหว้ผีปู่ตาเป็นประจำทุกปีปีละหนึ่งครั้ง โดยกำหนดเอาวันพุธแรกของเดือนหกซึ่งได้กำหนดไว้แต่โบราณเนื่องจากย่างเข้าสู่ฤดูการก่อนแสกนา (แรกนา) ต้องเลี้ยงบ้าน เรียกว่า “บุญเลี้ยงบ้าน”

ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชุมชนชาวบ้านกาลิม เข้าใจกันว่ามีมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งมียุทธะเวลานานกว่า 200 ปีมาแล้ว เหตุเนื่องมาจากเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คือเมื่อมีการโยกย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ และก่อตั้งบ้านเมืองใหม่นั้นสมาชิกในหมู่บ้านจะต้องช่วยกันสร้างศาลปู่ตาไว้ประจำหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของปู่ตา หรือ ผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านนั่นเอง และในทุกปีจะต้องมีการทำพิธีการบูชาผีปู่ตาเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อกับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งศาลปู่ตาของชาวบ้านกาลิมนั้น เรียกกันว่า “ศาลญาคูเรือ” ชาวบ้านกล่าวว่าญาคูเรือผู้นี้คงเป็นผู้นำชาวลาวพวนที่ได้อพยพมา และยังเป็นนักรบอีกด้วย ซึ่งญาคูเรือผู้นี้ได้ถูกเสื่อตะปบตายในป่า ชาวบ้านจึงตั้งศาลให้ ด้วยเหตุนี้ญาคูเรือผู้นี้จึงได้รับการยกย่องจากชาวบ้านว่าเป็นปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม และยังมีบริวารอีกมากมาย ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นผู้ดูแลหมู่บ้านให้สงบสุข ดังนั้นจึงมีการจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งขึ้น โดยในพิธีจะมีผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผีปู่ตา หรือเรียกว่าพิธีกรประจำพิธี คือ จ๊า ซึ่งเป็นผู้ติดต่อกับผีปู่ตา นอกจากนี้ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผีปู่ตา หรือ เป็นสื่อกลางระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้านเรียกว่า “นาง

<sup>1</sup> สุรัตน์ จงดา, “ผีฟ้านางเทียม”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 1.

<sup>2</sup> ฤทธิมนต์ ปริศนิศ, พิธีกรรมและความเชื่อสองฝั่งโขง, (อุดรธานี : สำนักพิมพ์มิติน, 2541), หน้า 50.

เทียม\* นางเทียมในชุมชนชาวบ้านกาลิมนั้นมีได้มีลักษณะวิธีการถ่ายทอดโดยสายเลือด แต่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านการคัดเลือกของปู่ตา หากมีนางเทียมคนใดถึงแก่กรรมลงไปแล้วปู่ตาจะเลือกผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนนางเทียมคนเดิม โดยการทำให้ผู้นั้นมีอาการเจ็บป่วย หรืออาจจะมีการบอกเหตุให้รู้เช่น ฝันหรือสัญญาณที่บอกให้รู้ว่าปู่ตาเลือกให้เป็น ถ้าไม่ยอมรับก็จะมีอันเป็นไป แต่ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นส่วนมาก ได้แก่ปวดศีรษะ ปวดท้องอย่างรุนแรง ป่วยกระเสาะกระแสะ หรือมีอาการเลือดไหล แต่ด้วยผู้ที่จะเป็นนางเทียมนั้นไม่ทราบมาก่อนว่าปู่ตาเลือกตนจึงทำการรักษาแต่ไม่หายสุดท้ายก็ต้องเข้าสู่พิธีกรรมเกี่ยวกับผี คือ มีการส่องหมอว่าเป็นปู่เลือกหรือไม่ แล้วจึงทำพิธีรับโดยจำเป็นผู้ทำพิธีให้อาการเหล่านั้นก็หายไป และผู้นั้นก็เป็นนางเทียมประจำหมู่บ้านแทนคนเดิมที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นร่างทรงของผีปู่ตาเมื่อปู่ตาเข้าทรงนางเทียมแล้วตัวตนของผู้เป็นนางเทียมจะหายไปอาภักดิ์กับผีต่าง ๆ เปลี่ยนไป และที่สำคัญเมื่อปู่ตาเข้าทรงนางเทียมแล้วจะมีการพ้องของนางเทียมแต่การพ้องนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นการพ้องของผีปู่ตาผ่านร่างนางเทียมเท่านั้น ชาวบ้านเชื่อกันว่าการพ้องของปู่ตานี้เป็นการแสดงออกถึงความเมตตาคุณาของผีปู่ตาประกอบกับได้ยินเสียงดนตรีก็เกิดอารมณ์ครื้นเครงจึงแสดงออกด้วยการพ้องรำ ในขณะพ้องปู่ตาซึ่งเป็นหัวหน้าผีทั้งหมดจะถือดาบพ้องไปด้วย ท่าทางการพ้องจะแสดงออกถึงความคล่องแคล่วในการใช้อาวุธ ดังกับเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการใช้อาวุธ การพ้องจะกวัดแกว่งดาบไปมาในลักษณะต่าง ๆ เหมือนกำลังจับไล่สิ่งไม่ดีออกไป

บุญเลี้ยงบ้านของชุมชนชาวบ้านกาลิมจะจัดขึ้น ณ ศาลปู่ตา ซึ่งเป็นที่อาศัยของผีปู่ตา ชาวบ้านกาลิม ชาวบ้านตั้งชื่อศาลให้เรียกว่า ศาลญาคูเสื่อ เนื่องจากญาคูผู้นี้เป็นผู้นำหมู่บ้านและเป็นนักรบด้วยจึงถือเป็นปู่ตาของหมู่บ้าน เป็นเจ้าแห่งผีประจำหมู่บ้านและมีบริวารมากมาย เช่น ท้าวบัวสอง จารย์สุวรรณ ท้าวหมาน้อย ท้าวองค์ดำ ท้าวมะลิวัลย์ ท้าวพานทอง ท้าวคงศักดิ์ ท้าวสุบรรณ เป็นต้น ซึ่งทำหน้าที่ดูแลในส่วนต่างๆ ในหมู่บ้าน และในวันประกอบพิธีบริวารทั้งหลายจะเข้าทรงนางเทียมประจำตัวด้วย ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านจะมีการกำหนดการเลี้ยงบ้าน โดยเจ้าประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้ประกาศให้ชาวบ้านได้รู้ และเตรียมพร้อมสำหรับการจัดเตรียมเครื่องที่ใช้ในพิธีทำบุญเลี้ยงบ้านก่อนวันเลี้ยงบ้านหนึ่งวัน ชาวบ้านจะช่วยกันไปทำความสะอาดศาลปู่ตา และบริเวณโดยรอบ พอรุ่งเช้าในวันเลี้ยงบ้าน ในช่วงเช้าตรู่ จำจะนำชาวบ้านพร้อมทั้งเครื่องเลี้ยงบ้านไปที่หอบ้านพร้อมกับนางเทียมไปที่ศาลปู่ตา ในวันที่ชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิมจะไม่ออกไปทำธุระที่ใดทั้งสิ้นจะต้องอยู่ทำบุญเลี้ยงบ้าน เมื่อถึงศาลปู่ตา จำจะนำเครื่องเลี้ยงถวายแก่ปู่ตา

---

\* นางเทียม หมายถึง หมิงหรือชายวัยกลางคน ส่วนใหญ่มักเป็นหมิง และต้องเป็นผู้ที่ปู่ตาคัดเลือก

โดยมีนางเทียมเป็นผู้ช่วย แล้วกล่าวเชิญให้ปู่ตามารับประทาน จากนั้นชาวบ้านก็จะเก็บสิ่งทีตน  
ได้บนบานไว้เมื่อปีก่อนโดยผ่านเจ้าประจำหมู่บ้าน เมื่อเก็บนเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะบนต่อโดย  
ขอให้ช่วยปกป้องรักษาลูกหลานและช่วยดูแลหมู่บ้านให้พ้นภัยพิบัติให้ข้าวปลาอาหารอุดม  
สมบูรณ์ เมื่อบนบานเรียบร้อยแล้วเจ้าจะกล่าวเชิญปู่ตามาทรงนางเทียมขณะนั้นนางเทียมจะนั่งนิ่ง  
ในขณะที่เจ้ากล่าวเชิญปู่ตาเคนจะเป่าคลอตามไปด้วย เมื่อปู่ตาเข้าทรงนางเทียมบรรดานางเทียม  
จะมีอาการที่แตกต่างกันไปร้องไห้บ้าง บางคนก็ชักกระตุกเนื้อตัวสั่นเทิ้ม บ้างก็นั่งโยกตัวไปมา  
หรือบางคนก็ลุกขึ้นกระโดดโลดเต้น เสียงที่พูดจาตอบจ่าก็จะเปลี่ยนเป็นเสียงผู้ชาย มีพฤติกรรมที่  
เปลี่ยนแปลงไป จากนั้นนางเทียมจะลุกขึ้นพ้อนเสียงดนตรีจะดังขึ้น (ปัจจุบันใช้เป็นเครื่องเสียงแทน  
เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2540) มีการจุดธูปไฟ ยิงปืนแก๊ป เพื่อเป็นสัญญาณแห่งการฉลองชาวบ้านที่มาชุมนุม  
กันก็จะโห่ร้องด้วยเสียงดัง นางเทียมจะพ้อนอยู่บนศาลปู่ตา นางเทียมเมื่อพ้อนอยู่บนศาลนาน  
พอประมาณแล้ว จากนั้นจะลงมาพ้อนรอบศาลปู่ตาโดยมีเจ้าเดินนำหน้าขบวนนางเทียม และจะมี  
นางเทียมผู้หนึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นร่างทรงของปู่ตาประจำหมู่บ้านถือดาบพ้อนนำขบวน เมื่อ  
นางเทียมพ้อนรอบบริเวณศาลปู่ตาแล้วจะกลับขึ้นไปพ้อนบนศาลอีกครั้งจนกว่าปู่ตาจะออกจากร่าง  
เป็นอันเสร็จพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

เป็นที่น่าสังเกตว่าการพ้อนนางเทียมมีทั่วไปในภูมิภาคอีสาน แต่การพ้อนในลักษณะการ  
พ้อนอาวูรนั้นไม่ทราบแน่ชัดว่ามีปรากฏที่ใดบ้าง แต่ที่เห็นได้ชัดเจนนั้นคือชุมชนชาวบ้านกาลิม  
นั้นมีการพ้อนนางเทียมในลักษณะการพ้อนอาวูรปรากฏขึ้น ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นการพ้อนของ  
ปู่ตาเพื่อมาขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายทั้งปวงให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัด  
อุดรธานี ในการพ้อนอาวูรของชาวบ้านกาลิมนั้นจะพ้อนเพียงคนเดียวคือ นางเสด็จ เนาสี เป็น  
ตัวแทนของปู่ตา ซึ่งทำพ้อนในการพ้อนอาวูรนั้นมีทั้งการกวัดแกว่งไปมา การควงอาวูร การย่อ ย่าง  
เป็นต้น สำหรับอาวูรที่ใช้ในการประกอบกรำนนั้นคือดาบ มีความยาวประมาณ 80 ซม. มีลักษณะ  
เรียวยาว แบน ด้ามกลมยาวไม่มีลวดลาย และมีปลายแหลมซึ่งใช้มาตั้งแต่เริ่มประกอบพิธีครั้งแรก  
เมื่อเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน(ประมาณ พ.ศ.2350) จวบจนปัจจุบัน และนางเทียมผู้อื่นจะทำการวาดพ้อน  
ในท่าทางที่แตกต่างกันไป เริ่มจากการกระโดดโลดเต้น เดินพ้อน ย่อตัวลงนั่ง การย่อน โยกตัว ใน  
ท่าทางต่างๆ เป็นต้น นอกจากการพ้อนอาวูร และท่าทางการพ้อนซึ่งเป็นที่น่าสนใจแล้วในหมู่บ้าน  
กาลิมนี้ยังมีนางเทียมที่เป็นผู้ชายเกิดขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า “นายเทียม” อีกด้วย

จากเหตุผลข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษา การพ้อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยง  
บ้านของชาวบ้านกาลิมเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลของการพ้อนชนิดนี้ไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น  
ว่าการพ้อนนางเทียมนั้นเป็นการพ้อนของปู่ตาผ่านร่างทรงของนางเทียมเพื่อมาขจัดปัดเป่าภัยอันตราย  
ทั้งปวงอันจะเกิดแก่ชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นเครื่องบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่งผ่าน  
การพ้อนราเนื่องจากการพ้อนทำให้ชาวบ้านเชื่อกันว่าปู่ตาได้มาปรากฏตัวจริงซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้

เห็นว่า การเพื่อนำ หรือ นาฏยศิลป์เป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธี ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาลักษณะท่าเพื่อนของนางเทียมโดยการนำท่าเพื่อนมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อหาเอกลักษณ์การเพื่อนของนางเทียมว่ารูปแบบการเพื่อนำในทางนาฏยศิลป์อย่างไรตลอดจน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานก่อนที่จะสูญหายไปอีกด้วย

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ ของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน
2. ศึกษาลักษณะกระบวนการท่าเพื่อนของนางเทียมเพื่อหาเอกลักษณ์ของการเพื่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน

### ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาการเพื่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ในหมู่บ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝืด จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. 2550-2551 เท่านั้น

### วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับการเพื่อนนางในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวอีสาน จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่

- หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- สำนักวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อุทยานประวัติศาสตร์ ภูพระบาทบ้านฝืด

จากเอกสารต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ภูมินาม จากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านฝืด “ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาและความหมายของชื่อหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านฝืด จังหวัดอุดรธานี”
- มนุษย์วิชาการ ของ ฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมากลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนจังหวัดอุดรธานี”
- พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขง โดย ฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาพิธีกรรมความเชื่อพิธีการทำบุญเลี้ยงบ้านของชาวอำเภอบ้านฝืด”
- ประวัติศาสตร์อีสาน โดย เต็ม วิภาคย์พจนกิจ “ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอุดรธานี”

- รายงานวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชน

กรณีไทพวนอำเภอบ้านฝ้อ โดยฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กลุ่มชน ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชาวอำเภอบ้านฝ้อ”

- ฟ้อนผีฟ้านางเทียม โดย สุรัตน์ จงดา การฟ้อนรำเพื่อพิธีกรรมและความเชื่อชาวอีสาน “ ศึกษาเกี่ยวกับการฟ้อนผีฟ้านางเทียมในพิธีกรรมการบูชาและการฟ้อนเพื่อรักษาโรค”

2. ศึกษาจากการสัมภาษณ์บรรดานางเทียม จำนวน 26 คน

ชาวบ้านผู้ที่เข้าร่วมพิธีและผู้สังเกตการณ์พิธีบุญเลี้ยงบ้าน ดังนี้

1. นายพัค ไสดา อายุ 75 ปี จำประจำหมู่บ้าน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

2. นายวิระศักดิ์ นามเมืองรักษ์ อายุ 47 ปี (ผู้ใหญ่บ้านกาลิม) บ้านเลขที่ 19 ม.5 บ้านกาลิม

ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี

3. พ่อตู้คำพอ ลุนวงษ์ อายุ 75 ปี ผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ภายในงาน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

4. นางมิตร ลุนวงษ์ อายุ 66 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

ฯลฯ

3. ศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

1. ผศ.ฤดีมล ปริดีสนิท ข้าราชการบำนาญของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

2. อาจารย์สุรัตน์ จงดา อาจารย์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. ผศ.สุกิจ มีจันทิ อาจารย์หมวดวิชาศึกษาทั่วไป ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

4. นายไสว คนบุญ นักปราชญ์ประจำหมู่บ้านกาลิม

ฯลฯ

4. สังเกตการณ์พิธีพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิม อำเภอบ้านฝ้อ โดยศึกษาองค์ประกอบและทำฟ้อนนางเทียม

5. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผล โดยเรียบเรียงเป็นบทต่างๆ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.1 ความเป็นมาของกลุ่มชนชาวบ้านกาลิม

2.2 สภาพสังคมวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชน

2.3 ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

2.4 พิธีทำบุญเลี้ยงบ้าน

2.4.1 ขั้นตอนการประกอบพิธี

### บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

- 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สรุป

### บทที่ 4 วิเคราะห์องค์ประกอบในพิธีทำบุญเลี้ยงบ้าน

- 4.1 โอกาส
- 4.2 สถานที่
- 4.3 เครื่องบูชา(เครื่องสังเวย)
- 4.4 คนตรีประกอบ
- 4.5 ผู้ทำพิธี
- 4.6 การแต่งกาย
- 4.7 ผู้เข้าร่วมพิธี
- 4.8 นางเทียม
  - 4.8.1 บทบาทและหน้าที่ของนางเทียมในพิธี
  - 4.8.2 การสืบทอดนางเทียม

### บทที่ 5 วิเคราะห์ทำพ็อนนางเทียม

- 5.1 วิเคราะห์ทำพ็อนไม่มีอาวุธ
  - 5.1.1 ทำพ็อนเดี่ยว
  - 5.1.2 ทำเข้าคู่
  - 5.1.3 ทำเข้ากลุ่ม
- 5.2 วิเคราะห์ทำพ็อนอาวุธ(ดาบ)

### บทที่ 6 บทสรุปและเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

## ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงเอกลักษณ์ของการฟ้อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ และความเชื่อได้
3. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการในเรื่องการฟ้อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน
4. เพื่อเป็นแนวทางในการนำท่าฟ้อนพื้นฐานของชาวบ้าน ไปใช้ในการประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน

## นิยามศัพท์เฉพาะ

บุญเลี้ยงบ้าน	หมายถึง	พิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวอีสานเกี่ยวกับการบูชาผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตา
ผีปู่ตา	หมายถึง	ผีบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาดูแลหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข
ศาลปู่ตา	หมายถึง	ที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา ในบางครั้งเรียกว่าหอบ้านหรือตูบปู่ตา
จ่า	หมายถึง	ผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับผีปู่ตา เป็นผู้ดูแลศาลปู่ตา
นางเทียม	หมายถึง	หญิงทรงเจ้าเข้าผี ส่วนใหญ่มักเป็นหญิงวัยกลางคนขึ้นไป เป็นตัวแทนของผีปู่ตา
นายเทียม	หมายถึง	ชายทรงเจ้าเข้าผี ส่วนใหญ่มักเป็นชายวัยกลางคนขึ้นไป เป็นตัวแทนของผีปู่ตา
เครื่องเลี้ยง	หมายถึง	อาหารหวานคาวที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงผีปู่ตา
ฟ้อน	หมายถึง	การรำประกอบการบรรเลงดนตรีของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน
ขัน 5	หมายถึง	ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่
ผ้าแพรวา	หมายถึง	ผ้าในสมัยโบราณชาวบ้านเรียกว่า แพร วา คือการตัดผ้าแบ่งกัน มีความยาวประมาณ 1 วา ซึ่งเป็นผ้าที่มีลวดลายต่างๆ หรือ ไม่มีลวดลาย จึงเรียกรวมกันว่า ผ้าแพรวา

## บทที่ 2

### ประวัติความเป็นมาของชุมชน

พิธีบุญเลี้ยงบ้านในเขตภาคอีสานมีอยู่ทั่วไปแทบทุกจังหวัดทุกหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นความเชื่อที่แต่ละหมู่บ้านให้ความสำคัญและยึดปฏิบัติกันมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ล้วนแล้วแต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนขึ้นอยู่กับดำเนินชีวิต วิถีชีวิต และความเชื่อ ของแต่ละชุมชน และในพิธีบุญเลี้ยงบ้านแทบทุกหมู่บ้านนั้นปรากฏว่ามีการเพื่อนรำเข้ามาเกี่ยวข้องเรียกว่า “เพื่อนนางเทียม”

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา “พิธีบุญเลี้ยงบ้าน” เฉพาะในเขตอำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี โดยศึกษาพิธีบุญเลี้ยงบ้านในหมู่บ้านกาลิม ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังคงยึดถือและมีความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมอย่างเหนียวแน่น ดังนั้นเพื่อความเข้าใจในเรื่องราวพิธีบุญเลี้ยงบ้านนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอสาระสำคัญของชุมชนและขั้นตอนในการประกอบพิธีดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. สภาพท้องถิ่น
3. สภาพสังคมวัฒนธรรมประเพณี
4. ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ
5. ขั้นตอนการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

### ประวัติความเป็นมาของชุมชน

อุดรธานี หมายถึง เมืองทิศเหนือ ซึ่งมีชื่อเดิมเรียกว่า “บ้านหมากแข้ง” ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2436 อยู่ทางตอนบนของประเทศ “อีสานเหนือ” ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบ เป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้แนวพรมแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 9743367 ไร่ มักมีผู้กล่าวถึงอุดรธานีว่าคล้ายกับผีเสื้อตัวใหญ่กำลังกระพือปีกบิน<sup>1</sup> และในจังหวัดอุดรธานีนั้นแน่นอนว่าเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกพื้นที่หนึ่ง อีกทั้งยังถือว่าเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญยิ่งไม่น้อยไปกว่าจังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคอีสาน เป็นต้นว่า คำชะโนด\* แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง อุทยานภูพระบาท เป็นต้น ซึ่งใน

<sup>1</sup> ฤทธิมนต์ ปริศนิท, มนุษย์วิหังดา, (สถาบันราชภัฏอุดรธานี : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์, 2543), หน้า 8.

\* คำชะโนด คือ สถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเชื่อว่าเป็นดินแดนของพญานาค



ปัจจุบัน จังหวัดอุดรธานีมี 18 อำเภอ และอำเภอที่มีความสำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดคืออำเภอบ้านฝือ ถือเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

### ความเป็นมาของอำเภอบ้านฝือ

อำเภอบ้านฝือเดิมสำเนียงภาษาถิ่นเรียกว่า “หนองปรือ” ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2447 มีเรื่องเล่ากันว่าราษฎรที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงได้อาศัยน้ำจากหนองน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค ตลอดจนการเกษตร ต่อมาสำเนียงการพูดเปลี่ยนมาเป็น “บ้านฝือ” จนถึงปัจจุบัน

### ภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ของอำเภอบ้านฝือ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบและที่ราบสูง อย่างไรก็ตาม ชายขอบทางด้านทิศตะวันตก มีแนวเทือกเขาภูพานทอดตัวลงมาตั้งแต่เหนือจรดใต้ ทำให้พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ค่อนข้างลาดเอียง จากทิศตะวันตกมาทางทิศตะวันออกและเหนือ แหล่งน้ำที่สำคัญของอำเภอบ้านฝือ ได้แก่ ลำห้วยโมง ซึ่งไหลผ่าน ตำบลจำปาโมง ตำบลบ้านฝือ และ ตำบลกลางใหญ่ ผ่านออกไปทางอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ลงสู่แม่น้ำโขง

เนื้อที่ของอำเภอบ้านฝือมีประมาณ 991 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดอุดรธานี ห่างจากจังหวัดอุดรธานี 55 กิโลเมตร โดยแบ่งเขตการปกครองเป็น 13 ตำบล 144 หมู่บ้าน

สภาพลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทราย และดินเหนียวปนทราย ฤดูฝนมีฝนตกหนักระบายน้ำได้ดี พื้นที่โดยรอบเป็นภูเขาเทือกยาวจากทิศตะวันตกไปจนทิศใต้ของพื้นที่ และมีแม่น้ำลำห้วยที่สำคัญ 5 สาย ได้แก่ ลำห้วยโมง ลำห้วยซิด ลำห้วยแจ้ง ลำห้วยรง และลำห้วยใหญ่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์เป็นการเกษตรและการดำรงชีวิตทั้งสิ้น 451.046 ไร่

สภาพเศรษฐกิจของชาวอำเภอบ้านฝือแบ่งออกได้หลากหลายอาชีพ แต่อาชีพหลักแล้วเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีพื้นที่ในการเกษตรทั้งสิ้น 451.046 ไร่ ครอบครัวยุคนี้มี 16,595 ครอบครัว ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าวนาปี อ้อยโรงงาน และมันสำปะหลัง การอุตสาหกรรมในอำเภอบ้านฝือมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการจำนวน 6 แห่ง นอกจากนี้แล้วในอำเภอบ้านฝือยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท พระพุทธบาทบัวบก พระพุทธบาทบัวบาน และแหล่งน้ำตกต่างๆ ซึ่งเป็นหน้าตาของชาวอำเภอบ้านฝือนำไปสู่ชุมชนเกิดมียรายได้จากนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ ในอำเภอบ้านฝือ

## ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ด้านศาสนานั้น ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาประมาณร้อยละ 99 ศาสนาอื่นๆ ประมาณร้อยละ 1 สถาบันหรือองค์กรทางศาสนา คือ วัด ที่พักสงฆ์จำนวน 194 แห่ง ศาลเจ้า จำนวน 1 แห่ง ประชาชนมีการร่วมทำบุญในโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น โดยชาวบ้านจะร่วมทำบุญที่วัด เป็นต้นว่า ใสบาตร จำศีล ที่วัด และมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งมีการจัดเตรียมเป็นอย่างดีซึ่งชาวบ้านทุก หมู่บ้านล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญเนื่องจากชาวบ้านโดยส่วนใหญ่แล้วในอำเภอบ้านดือนับถือ ศาสนาพุทธนั่นเอง

ด้านศิลปวัฒนธรรม ชาวอำเภอบ้านดือก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่นทั่วไปในแถบอีสาน คือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ แต่จะมีส่วนที่แตกต่างกันบ้างในส่วนของรายละเอียด ฮีตสิบสองของ ชาวบ้านดือนี้ จะเริ่มตั้งแต่เดือนอ้ายเป็นต้นไป ไปจนถึงเดือนสิบสอง ได้แก่ บุญกำฟ้า บุญคือนี่ (บุญพระเวส) บุญเดือนห้า(บุญสงกรานต์) บุญเลี้ยงบ้าน บุญเดือนเก้า บุญเดือนสิบเอ็ด บุญบั้งไฟ งานนมัสการพระพุทธบาทบัวบก บุญคุณลาน เป็นต้น ซึ่งจะมีรายละเอียดที่แตกต่างไปตามแต่ ความสำคัญของงานแต่ละประเพณี

พิธีบุญเลี้ยงบ้าน เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญของอำเภอบ้านดือ เช่นเดียวกับ ชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านดือ ที่ให้ความสำคัญ และมีการจัดพิธีบุญเลี้ยงบ้านที่ ยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปี เพราะเชื่อว่า เป็นการตอบแทนบุญคุณที่ปู่ตาได้ปกป้องรักษาชาวบ้านมา โดยตลอดทั้งปีที่ผ่านมา อีกทั้งยังใช้โอกาสนี้ในการขอมาต่อสิ่งที่ได้ทำผิดพลาด ตลอดจนการบน บาลศาลกล่าวขอความเป็นไปของชาวบ้าน และหมู่บ้านในปีต่อไป

## ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านกาลิม

ชุมชนบ้านกาลิมเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอำเภอบ้านดือ และเป็นหมู่บ้านที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ โดยชุมชนบ้านกาลิมนั้นเดิมเป็น ชุมชนลาวพวนที่มีการก่อตั้งมาแต่ก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องเรื่อยมาจากสมัยทวารวดี ลพบุรี ล้าน ช้าง เป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากเมืองพวน เมืองแมด เมืองกาลิ ในแคว้นเชียงขวาง แดงศรีอ้อข้าม เวียงจันทน์มาอยู่ที่บ้านเมืองพาน บ้านดือ บ้านกลางใหญ่ ต่อมาบ้านเมืองพานมีประชากรเพิ่มมาก ขึ้นจึงได้ขยายออกไปเป็น 2 หมู่บ้านคือ บ้านหนองกาลิม และ บ้านกาลิม

ในชุมชนอำเภอบ้านฝางจังหวัดอุดรธานีเป็นชนชาวลาวพวนที่อพยพหนีศึกสงครามเข้ามาอาศัย และตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ เรื่อง มนุษย์วิชาการ ของ ผ.ศ.ฤดีมน ปรีดีสินิท ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

ก่อนที่ชาวพวนจะอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้นชาวพวนเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงขวาง ในอดีตเคยเป็นพลเมืองสำคัญของอาณาจักรพวน ซึ่งตั้งอยู่บนที่ราบสูงตรันนินท์ ปัจจุบันเมืองเชียงขวางเป็นเมืองใหญ่ที่สำคัญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของเมืองเวียงจันทน์ห่างประมาณ 80 กิโลเมตร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศนครเชียงขวางเป็นที่ราบสูงไม่เหมาะกับการดำรงชีวิต จึงมีชาวพวนบางกลุ่มอพยพลงมาทางตะวันตกนครเชียงขวาง อาศัยตามเมืองต่างๆของเมืองหลวงพระบาง

การอพยพเข้ามาในประเทศไทยสันนิษฐานว่าอพยพเข้ามาหลายครั้งตามเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เมื่อ 200 ปีมาแล้ว ปัจจุบันชาวพวนที่อพยพในอดีตเดิมถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อย แต่ชนบทรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรม และภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตนเองดังปรากฏในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งชาวลาวพวนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงแรกตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะโปรดให้อยู่ในบริเวณภาคกลาง เช่น สระบุรี ลพบุรี ปราชินบุรี อยู่ทางเหนือจะอยู่ที่ กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ อุดรดิต สุโขทัย ทางภาคอีสานมี เลข หนองคาย หนองบัวลำภู อุดรธานี

สนิท สมัครการ ได้กล่าวเกี่ยวกับการอพยพของชาวพวนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยว่า

“สงครามในดินแดนเชียงขวางที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งจากลาวด้วยกันและจากญวน จากฮ่อ ชาวพวนจะต้องถูกกวาดต้อนเข้าไปด้วยทุกครั้ง เพื่อเอาแรงงานไปใช้และป้องกันไม่ให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก ชาวพวนได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในไทย หลายครั้งในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ.2322 เวียงจันทน์แพ้สงครามไทย คราวลาวพวน ลาวทรงดำ หรือโห่ง ลาวเวียง ถูกกวาดต้อนเข้ามาไว้ในกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ไทยยกกองทัพไปปราบเวียงจันทน์ได้ เจ้าน้อยเจ้าเมืองพวน จับตั้งเจ้าอนุวงศ์ส่งกองทัพไทยเป็นเหตุไม่พอใจเชียงขวาง ยกกำลังมาจับเจ้าน้อยและลูกๆ ไปไว้ที่เมืองญวน และให้ประหารเจ้าน้อย เมื่อไทยทำสงครามกับญวนจึงกวาดต้อนพวนจากเชียงขวางมาไว้ในไทย หลายครั้งหลายหนเพื่อไม่ให้กำลังแก่ญวนมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดศึกฮ่อ พวกฮ่อมาปล้นเมืองเชียงขวาง หัวพันห้าทั้งหก เชียงขวางได้รับความลำบากในการทำมาหากินชาวพวนบางกลุ่มจึงอพยพเข้ามาอยู่ในไทยเอง และถูกกองทัพไทยที่ยกไปปราบฮ่อกวาดต้อนเข้ามาอยู่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และตามหัวเมืองริมฝั่งแม่น้ำโขงเพื่อตัดกำลัง

ญวนชาวพวนจึงกระจายกันอยู่ตามที่ราบภาคกลางที่มีคนพวนอยู่มาก่อนแล้วตั้งแต่สมัย  
รัตนโกสินทร์ และแยกกันไปตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานหลายหัวเมือง เช่น หนองคาย อุดรธานี  
เลย<sup>2</sup>

ผศ. ฤดีมน ปริศินิถ ก้าวถึงชาวลาวพวนที่อพยพเข้ามาในอำเภอบ้านฝ้อ ว่า ชาวพวน  
ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี จะเป็นชาวพวนที่อพยพมาตั้งแต่  
สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระ  
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านกลางใหญ่ ส่วนที่ตัวอำเภอบ้านฝ้อ ตำบลบ้าน  
ฝ้อ บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน บ้านกาศิม บ้านหนองกาศิม บ้านเมืองพาน บ้านคงหมู บ้าน  
นาสีดา บ้านหายโศก อำเภอบ้านฝ้อ จะเป็นชาวพวนที่อพยพมาจากทุ่งเชียงคำ แดกสีก้อมา และ  
มีชาวพวนบางพวกถูกกวาดต้อนไปอยู่ภาคกลางเมื่อต้นรัตนโกสินทร์ ได้รับความเดือดร้อนจากการ  
กดขี่ คุกคาม เหยียดหยามจากคนไทยที่อยู่ล้อมรอบละแวกข้างเคียง เมื่อพระบาทสมเด็จพระ  
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศเลิกทาสให้อิสระแก่ครัวลาวให้โยกย้ายถิ่นฐานได้ แต่ไม่ให้ข้าม  
แม่น้ำโขงไป ชาวพวนจากบ้านหมี จังหวัดลพบุรี จากอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี จากจังหวัด  
ปราจีนบุรี ให้อพยพครัวพวนกลับไปอีสานเพราะใกล้ถิ่นฐานเดิมของตน และการอยู่ในอีสานกับ  
ชุมชนลาวด้วยกันไม่มีปัญหาเรื่อง ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อในวิถีชีวิต<sup>3</sup>

ชุมชนไทพวน อำเภอบ้านฝ้อจังหวัดอุดรธานีเป็นกลุ่มชนลาวพวนที่อพยพ และถูกกวาด  
ต้อนมาจากเชียงขวาง และหัวพันห้าทั้งหกในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้า  
มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบ้านฝ้อ 2 ลักษณะด้วยกัน<sup>4</sup> คือ

1. ไทพวนกลางใหญ่ เป็นลาวพวนที่ถูกกองทัพไทยที่ยกไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์  
เวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. 2370 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกองทัพได้กวาดต้อนครัว  
ลาวเวียง และลาวพวนลงไปกรุงเทพฯ ลาวพวนจากบ้านหนองแก้ว หาดเดือย เชียงขวางจำนวน 11  
ครัวเรือนขออนุญาตตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กลางใหญ่ซึ่งเป็นที่ราบเชิงเขาภูพานได้ตั้งบ้านเรือน และ  
กระจายไปในละแวกใกล้เคียง ไทพวนกลุ่มนี้จึงเป็นลาวพวนที่เข้ามาอยู่ในอำเภอบ้านฝ้อ ตั้งแต่  
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกฮ่อได้ยก  
กำลังเข้าไปรุกรานปล้นสะดมลาวพวนที่เชียงขวางและหัวพันห้าทั้งหก พวกพวนได้รับความ

---

<sup>2</sup> อ้างถึงใน ฤดีมน ปริศินิถ, วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนคนไทย-พวน  
อำเภอบ้านฝ้อ, (2539), หน้า 6.

<sup>3</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า 16-17.

<sup>4</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า 1.

เดือดร้อน ถูกกดขี่ทารุณจากพวกฮ่อ จึงอพยพหนีเข้าไปอยู่เวียงจันทน์บ้าง หลวงพระบางบ้างและ  
เลยลงไปจนถึงบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาพวกฮ่อได้เข้ามาตีหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ลาว  
พวนที่อยู่ในเวียงจันทน์ และบริเวณฝั่งแม่น้ำโขง แถบบริคณห์มหาไชยกองแก้ว ได้อพยพเข้ามาใน  
ประเทศไทย ลาวพวนจากทุ่งเชียงคำอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี บางพวก  
เลยลงไปภาคกลางไปหาญาติพี่น้องที่ถูกกวาดต้อนลงไปตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2. กลุ่มลาวพวนจากเมืองแมคและ เมืองกาลิ ในแคว้นเชียงขวาง ที่อพยพหนีฮ่อมาในคราว  
เดียวกันไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเมืองพาน บ้านกาลิม บ้านหนองกาลิม มาจนถึงทุกวันนี้

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ในหมู่บ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า บ้านกาลิมนั้นเป็นชุมชนเก่าแก่  
มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังเป็นบ้านเกิดของญาคูโพนสะเม็ก ซึ่งเป็นพระภิกษุรูป  
สำคัญ ซึ่งเป็นผู้สถาปนาเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรเป็นกษัตริย์ล้านช้าง อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างศา  
สนสถานไว้มากมาย ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันสร้างรูปปั้นของญาคูโพนสะเม็ก ไว้ใกล้  
กับศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่เคารพของชาวบ้านในหมู่บ้าน และทุกปีก่อนพิธีบุญเลี้ยงบ้าน  
จะต้องบอกกล่าวให้ท่านได้รับทราบก่อน

บ้านกาลิม (เดิมชื่อว่า บ้านพูราค้ำ , พูพันค้ำ , กาลิม) เป็นชุมชนที่อพยพหนีภัยสงครามมา  
จากจังหวัดเลย แต่ไม่สามารถสอบค้นได้ว่ามีผู้ใดนำมาทราบแต่เพียงว่า นามสกุลแรกเมื่อตั้ง  
หมู่บ้านได้แก่ นามสกุล “กำเนิดกาลิม”

ความหมายของชื่อ “กาลิม” นั้น เล่ากันตามตำนานพื้นบ้านว่า เมื่อครั้งพระพุทธ  
องค์ยังมี พระชนม์ชีพ ได้เสด็จมาปราบพญานาคเกรที่บริเวณหนองน้ำใหญ่ (ปัจจุบันเรียกว่า  
“หนองกาลิม”) ในครั้งนั้นมีอิกา (นกก) และไพร่พลจำนวนมากมาช่วยพระพุทธเจ้าจับพญานาค  
โดยอิกาได้รุมจิกพญานาค จึงเป็นที่มาของชื่อ “การุม – กาลุม” และต่อมาเพี้ยนเป็น “กาลิม”

หมู่บ้านกาลิม มีขนาด 176 หลังคาเรือน

ประชากร 886 คน (สถิติปี พ.ศ. 2550)

ที่ตั้ง

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านโคกก่อง – บ้านจอมศรี

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านฟ้าและทุ่งนา

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านโป่งชายเขาภูพาน

ทิศใต้ ติดต่อบ้านหนองกาลิม

สภาพหมู่บ้านจะตั้งอยู่ริมถนน เส้นทางคมนาคมไปบ้านหนองกาลิม วัดพระพุทธบาทบัวบาน มี  
บ้านเรือนตั้งอยู่รายรอบ

## โบราณสถาน

1. โบราณสถานคอนหอ ตั้งอยู่ในเขตของบ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี ปัจจุบันเป็นโบราณสถานร้าง สภาพที่ปรากฏในการสำรวจเป็นแท่นก่ออิฐถือปูนอยู่กลางลานซีเมนต์ของอาคารซึ่งสร้างขึ้นใหม่ โดยลักษณะของแท่นก่ออิฐดังกล่าว ชาวบ้านได้สร้างเป็นพระพุทธรูปสององค์ หันหลังชนกันซึ่งยังแลเห็นแนวก่ออิฐตรงส่วนฐานล่างได้ มีขนาดกว้าง 2.50 เมตร ยาว 3.80 เมตร แกนอิฐระหว่างผนังหลังองค์ทั้งสอง (ที่หันชนกัน) ด้านหนึ่งปรากฏร่องรอยปูนปั้น ส่วนพระบาทและชายจีวรของพระพุทธรูปปูนปั้นนูนสูงขนาดเล็ก 1 องค์ ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมแต่เดิม

ข้อมูลเดิม กล่าวถึงการพบโบราณวัตถุที่บริเวณวัดร้าง “คอนหอ” ว่า ได้เคยมีการขุดพบพระพุทธรูปสัมริดประมาณ 23 องค์ และนำไปไว้ที่วัดตาลก่อง (ซึ่งเป็นวัดภายในหมู่บ้านกาลิม) ซึ่งพระพุทธรูปองค์หนึ่งในจำนวนนั้นมีจารึกที่ฐานขององค์พระด้วย(งานบริการหนังสือภาษาโบราณ) จากลักษณะของรูปทรงโบราณสถานตลอดจนศิลปกรรมของชิ้นส่วนพระพุทธรูปปูนปั้นและจารึกบนฐานพระพุทธรูปสำริด สันนิษฐานว่า โบราณสถานที่ คอนหอ นี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23<sup>5</sup>

2. ถ้ำจำปา ตั้งอยู่ในเขตของบ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี มีลักษณะเป็นเพิงหินธรรมชาติขนาดใหญ่ ประมาณ 13-15 เมตร ซ้อนทับกันอยู่บนก้อนหินอีกก้อนหนึ่ง และต่อมามนุษย์ได้มาตัดแปลง ก่ออิฐภายในเป็นแท่น เพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็กจำนวนมากเอาไว้ จากนั้นจึงนำก้อนหินขนาดย่อมมาปิดทางเข้าออกรอบทุกด้านเอาไว้ จนคล้ายกับเป็นห้องกรุเพื่อเก็บรักษาพระพุทธรูปเหล่านี้ แต่ในปัจจุบันได้ถูกสกัดรอบขุดแนวหินที่ปิดออกบางส่วนจนเป็นโพรงสามารถลงไปได้<sup>6</sup>

## วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านกาลิมโดยทั่วไปแล้ว ไม่แตกต่างจากชุมชนชาวอีสานกลุ่มอื่นเท่าใดนัก ซึ่งหากจะแตกต่างกันก็ตรงที่รายละเอียดของการประกอบพิธีในแต่ละชุมชนนั่นเอง ซึ่งประเพณีที่ชาวบ้านกาลิม ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนปัจจุบันก็เป็นประเพณีที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง ชีวิตของชาวบ้านกาลิมขึ้นอยู่กับประเพณีสิบสองเดือน ซึ่งชาวบ้านจะมา

<sup>5</sup> อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, ภูมิบาย, (จังหวัดอุดรธานี : วิจารณ์พิมพ์, 2543), หน้า 72.

<sup>6</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า 77.

ทำบุญร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน มีการร่วมฟังเทศนา มีกิจกรรมต่างๆ ที่สนุกสนาน และเดือนที่ถือว่ามีความสำคัญที่สุด คือ เดือนหก เนื่องจากในเดือนหกมีการจัดบุญประจำปีเป็นการบูชาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และยังมาเป็นผู้ที่คอยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขอีกด้วย ได้แก่ “ปู่ตา” นั่นเอง โดยนอกจากจะมีพิธีที่เป็นขั้นตอนของพิธีการแล้ว ยังมีช่วงของการสนุกสนานโดยการฟ้อนรำของบรรดานางเทียมและชาวบ้านก็ได้ร่วมสนุกด้วย ส่วนประเพณีเดือนอื่นๆ นั้นมีความสำคัญรองลงไปนั่นเอง

พอจะไข ฮิตสิบสอง ได้ว่าเป็นจารีตสิบสองรายการ คือ ประเพณีประจำ 12 เดือน เป็นจารีตประเพณีที่จะให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำเดือนของรอบปี<sup>7</sup> อันได้แก่

1. เดือนอ้าย (บุญก่าฟ้า) คือ พิธีเลี้ยงผีแดน ผีฟ้า มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเข้าปริวาสกรรม เพื่อให้พระภิกษุที่ทำความผิด สารภาพต่อหน้าพระสงฆ์
2. เดือนยี่ (บุญข้าวกรรม) คือ บุญสู่ขวัญข้าว (หรือสูตรขวัญข้าว)
3. เดือนสาม (บุญข้าวจี่) คือ การทำข้าวจี่ โดยการนำข้าวเหนียวมาห่อด้วยใบตองแล้วนำไปปิ้ง ถวายพระในวันมาฆบูชา
4. เดือนสี่ (บุญพระเวส) 4 (บุญพระเวส) บุญเดือน 5 หรือบุญสงกรานต์ บุญสังขาร ของไทพวนจะเริ่มวันที่ 13 – 14 – 15 เดือนเมษายนของทุกปี เรียกกันว่าวันสังขาร ก่อนวันสังขาร 1 วัน คือวันเนาไทพวนจะหยุดการหยุดงานอันเป็นกิจวัตรประจำวันแทบทั้งหมดเพื่อชาวไทพวนทุกคนครอบครัวจะไปวัดไปจัดที่ไว้สำหรับเชิญพระพุทธรูปลงสงกรานต์ในวันสงกรานต์
5. เดือนห้า (บุญสงกรานต์) ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย มีการสงฆ์น้ำพระ และรดน้ำคำหัว ให้กับบิดามารดา และผู้มีพระคุณ รวมถึงผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมือง
6. เดือนหก (บุญบั้งไฟ) คือ พิธีขอฝนและเป็นการถวายเป็นพุทธบูชา และประชาชนได้สนุกสนานเต็มที่ก่อนลงมือทำนา มีการแข่ง ฟ้อนรำ บุญเลี้ยงบ้าน คือ พิธีบูชาบรรพบุรุษของชุมชน ชาวบ้านเรียกว่า “ปู่ตา” ณ ศาลปู่ตา ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของปู่ตา ซึ่งมีหน้าที่ปกป้องรักษาบ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข การเลี้ยงบ้านจะกำหนดเอาพุธหรือพฤหัสบดี ที่ 1-2 ของเดือน 6 เป็นวันเลี้ยง
7. เดือนเจ็ด (บุญเบิกบ้าน) คือ การเช่นสรวงหลักเมือง ผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ ผีตา ผีเมือง มีการฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็นที่ศาลากลางบ้าน มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ให้ชาวบ้านรู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณ ตนจึงจะเจริญ

<sup>7</sup> อุบลราชธานี วิทยาลัยครู, ไทยอีสานบ้านเฮา, (อุบลราชธานี, 2521), หน้า 98.

8. เดือนแปด (บุญเข้าพรรษา) คือการทำบุญตักบาตร มีการถวายภัตตาหารเช้า และถวายเพลแก่พระสงฆ์ ตกบ่ายมีการฟังเทศนา มีการแห่เทียนมาประกวดในการตกแต่งเทียน จากนั้นนำไปถวายที่วัด สำหรับใช้จุดเป็นพุทธบูชาตลอดฤดูกลางเข้าพรรษา

9. เดือนเก้า (บุญข้าวประดับดิน หรือ บุญห่อข้าว)บุญเดือน 9 หรือบุญห่อข้าวของไทยพวน เป็นความเชื่อตามฮีดคองที่ต้องทำบุญอุทิศผลแรกให้แก่ เปรด อสุรกาย เพื่อป้องกันไม่ให้ภูตผีเหล่านั้นมารบกวนทำร้าย และเป็นสิริมงคลด้วยความเชื่อว่า “ภูตผีปีศาจ” ที่เร่ร่อนจะได้รับส่วนบุญได้กินอาหารที่นำมาให้จะได้ไม่มารบกวนทำความเดือดร้อนแก่ตนเอง จะทำในเดือนเก้าวันแรม 14 ค่ำ เช่นเดียวกับไทยพวนอื่น

10. เดือนสิบ (บุญข้าวสาก)บุญข้าวสาก (ข้าวสากคือข้าวกระยาสาร) เดือนเก้าข้าวตั้งกองเดือนสิบข้าวตั้งห้อง ไทยพวนบ้านฝือจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวอันเป็นความเชื่อ ตามฮีดคองของคนที่จะต้องทำบุญอุทิศผลแรกให้แก่บรรพบุรุษ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการกวนข้าวกระยาสาร หรือทำข้าวสากไปทำบุญแล้วอุทิศผลบุญถึงบุคคลเหล่านั้น จะทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี

11. เดือนสิบเอ็ด (บุญออกพรรษา) หรือ บุญปราสาทผึ้ง เป็นการทำบุญในเดือน 11 อันถือเป็นฮีดสำคัญฮีดหนึ่งของไทยพวนบ้านฝือ จะทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 อันเป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านจะทำปราสาทผึ้งไปถวายวัด

12. เดือนสิบสอง (บุญคุณลาน) คือ การทำบุญกองข้าวใหญ่ของไทยพวนอำเภอบ้านฝือ ซึ่งจะทำกันในเดือน 12 เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็นำข้าวขึ้นลานนวดข้าว เมื่อนวดข้าวหมดลานได้กองข้าวก็จะทำบุญกองข้าวเป็นการสู่ขวัญข้าว

ชาวไทยพวนบ้านกาลิม ยังคงเป็นชุมชนที่มีการนับถือผี อย่างมั่นคงถึงแม้ว่าบางกลุ่มจะรับที่จะนับถือในพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการไหว้ที่มีการนำผีเข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากมีการเช่นผีนา หรือผีตาแฮก เมื่อลงนาเช่นผีเร่ร่อน ในบุญข้าวประดับดิน เพื่อมิให้มาทำอันตรายต่อข้าวในนา การทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผีบรรพบุรุษในบุญข้าวสาก ไทยพวนสร้างภูมิคุ้มกันสังคมโดยใช้อำนาจผีเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมไว้ได้<sup>8</sup> โดยถือเป็นเรื่องสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าชาวไทยพวนอำเภอบ้านฝือจะได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นก็ตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สืบเนื่องมาจาก สิ่งที่เรียกว่าความเชื่อในสิ่งลึกลับ หรือ “ผี” นั่นเอง

---

<sup>8</sup> ฤดีมน ปริทัศน์, วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน อำเภอบ้านฝือ, (2539), หน้า 66.



## ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อมั่น หรือ เห็นตามด้วยว่าเป็นจริงมีจริง ขอมปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้น เช่น เชื่อว่าผีปู่ตามีจริงก็กำหนดขอบเขตบริเวณสร้างศาลปู่ตาขึ้นประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ตา<sup>9</sup>

ความเกี่ยวกับผีเกิดขึ้นเคียงคู่กับมนุษย์มาเป็นเวลานาน เหตุผลเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ภายใต้การดำเนินชีวิต ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความกลัว ความหวาดวิตก กังวลของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเกิดจากการไม่แน่นอนของการดำเนินชีวิต ดังนั้นมนุษย์จึงหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อเป็นทางออกจากความกดดันความกลัว ความวิตกกังวล จึงได้อาศัยสิ่งลึกลับที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า อันได้แก่ ภูต ผี วิญญาณ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหา สิ่งเหล่านั้นจึงก่อให้เกิดเป็นความเชื่อขึ้น

ฐาปانی เรียบเรียง ได้กล่าวถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับผีไว้ดังนี้

“ความเชื่อเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกันมาก เพราะเป็นสิ่งลึกลับอยู่เหนือการพิสูจน์ใด ๆ หลายครั้งที่มีการพยายามนำเอาหลักการทางด้านวิทยาศาสตร์มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เหลือเชื่อต่าง ๆ แต่ท้ายที่สุดก็ยังไม่มียุคใดที่สามารถเข้าใจถึงสิ่งเหล่านี้ได้อย่างถ่องแท้ จากการศึกษาความเชื่อเรื่องผีของคนไทยนั้น มีข้อบ่งชี้ว่าคนไทยเชื่อเรื่องผีมาก่อนที่ศาสนาพุทธจะเผยแพร่เข้ามา จนในปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อเหล่านี้อยู่มาก”<sup>10</sup>

ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและได้ให้คำอธิบายไว้ว่า ความเชื่อ คือ สิ่งที่มีมนุษย์คอย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นเวลาหลายพันปีและเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายและมนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งที่ลึกลับนั้นตามความเชื่อเกิดขึ้นได้จากสาเหตุที่สำคัญสองประการคือ

1. ความกลัว เกิดจากคนได้นำเรื่องความกลัวมาขู่เข็ญ เพื่อให้เกิดผลในความเป็นระเบียบของสังคม แต่บางเรื่องก็เป็นเรื่องมงงายไร้เหตุผล
2. อิทธิพลทางศาสนา เช่น ความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ นรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือเป็นเพราะกรรมเก่า เป็นต้น

<sup>9</sup> สุจิต มีจันที ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงาน กรณีบ้านสะแบง ตำบลสะแบง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, (อุดรธานี : วิทยาลัยครูอุดรธานี, 2534), หน้า 107.

<sup>10</sup> ฐาปانی เรียบเรียง, พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2549), หน้า 20.

ความเชื่อบางเรื่องเมื่อปฏิบัติไปนาน ๆ จะกลายเป็นคตินิยมหรือแนวปฏิบัติของสังคม นั้นไปเลยก็มี ในสังคมชนบทของไทยมีลักษณะเด่นอย่างชัดเจนประการหนึ่งคือ การยึดมั่นในคำสอนของบรรพบุรุษ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์โชครางของขลัง อันเป็นไสยศาสตร์ที่ไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นจริงได้<sup>11</sup>

มารยาท กิจสุวรรณ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีसाง เทวดา ดั้งเดิมของไทย พบว่า ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดานั้นเป็นเรื่องศาสนาวิญญานนิยมของไทย ซึ่งไม่เหมือนกับวิญญานของพราหมณ์ในอินเดีย หรือวิญญานนิยมของฝรั่งและแขกเป็นการสมมุติให้ของที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ให้มีวิญญานขึ้นมาตามความคิดของตน ซึ่งความจริงหาได้มีสิ่งที่มีสมมุติขึ้นนั้นได้ไม่ เช่น เจ้าแห่งพายุ เจ้าแห่งลม เจ้าแห่งท้องฟ้า เจ้าแห่งน้ำ เจ้าแห่งฝน เจ้าแห่งแผ่นดิน ฯลฯ แล้วก็ตั้งชื่อ และแต่งประวัติให้เสร็จเป็นเรื่องเป็นราวสนุกสนานไปทีเดียว ส่วนคนไทยเชื่อว่าเดิมเทวดาเคยเกิดเป็นมนุษย์มาก่อน ครั้นตายไปแล้ววิญญานมิได้ตายตามร่างกายไปด้วย เช่น วิญญานของคนที่มีความดีสูงก็ไปเป็นเทวดา วิญญานของคนชั่วช้าสามานย์ก็ไปเป็นผีร้าย มีชื่อเรียกกันไปต่าง ๆ ซึ่งพอจะแบ่งออกได้ดังนี้

1. เทวดาซึ่งมีชื่อตามตำแหน่งหน้าที่เหมือนกับชื่อบรรดาศักดิ์ของขุนนางไทยสมัยโบราณ เช่น พระยายมราช ก็เป็นที่รู้ว่าผู้นั้นเป็นข้าราชการมีหน้าที่ในการปกครองเมือง พระยา กลาโหม ก็เป็นที่รู้จักว่าผู้นั้นเป็นข้าราชการ มีหน้าที่จัดการควบคุมดูแลทหาร แต่ตัวจริงและชื่อจริงดั้งเดิมของผู้นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อผู้นั้นตายไปคนใหม่มาแทนก็มีชื่ออย่างนั้นอีก สำหรับเทวดาที่มีชื่อตามตำแหน่งหน้าที่เหล่านั้น คือ พระสยามเทวาริราช พระเสื้อเมือง (ความจริงเขาเรียกว่าชื่อเมืองตามสำเนียงเดิมซึ่งควรเป็นชื่อเมือง) พระทรงเมือง เจ้าพ่อหลักเมือง พระภูมิเจ้าที่ ผีบ้าน ผีเมือง เจ้าป่า เจ้าเขา พระสมุท

2. เทวดาโดยเฉพาะองค์ไม่เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ ท่านเป็นของท่านเอง เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร เจ้าแม่ทับทิม บางทีวิญญานที่เป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่เช่นนี้ ชื่อจริงเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ก็มีแต่คนชอบไปเรียกชื่อสถานที่ที่ท่านอยู่ แทนที่จะเรียกชื่อเป็นมนุษย์ของท่าน เช่น เจ้าแม่เขาสามมุก เจ้าพ่อเขาขุนตาล ฯลฯ

3. เทวดาที่ไปสิงอยู่กับพระพุทธรูปที่สำคัญบางองค์หรือสถิตอยู่ในอนุสาวรีย์ ซึ่งไม่มีวิญญานเจ้าของรูปนั้น ๆ เช่น รูปแม่ธรณี ดันไม้บางตัน เช่น ดันโพธิ์ ดันไทร ที่ขึ้นมา

<sup>11</sup> วิทยุ จิตต์ธรรม, ความเชื่อ (รามคำแหง.2(2) : กรกฎาคม, 2518), หน้า 54.

จนใหญ่โต ถ้ามีทวดอาจก็ได้ไปสถิตอยู่และช่วยเหลือคนที่ไปกราบไหว้บูชาบนบานศาลกล่าวและได้ผลตามที่เขาต้องการ ต้นไม้เป็นก็จะกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา<sup>12</sup>

จะเห็นได้ว่าในทุกสังคม มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลึกลับ หรือ “ผี” นั่นเอง มนุษย์ได้ยึดถือเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เช่นเดียวกับชาวบ้านกาลิม ที่มีความเชื่อในเรื่องของสิ่งลึกลับ ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบัน เนื่องจากเชื่อว่าผีเป็นสิ่งที่มียุทธิพลและมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยเชื่อว่าสามารถคลั่งคลุ้มทำให้เป็นไปตามที่ผีต้องการได้ทั้งด้านสุข และทุกข์ ขึ้นอยู่กับความพอใจของผีนั่นเอง ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

### ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านกาลิม

ชาวบ้านกาลิมเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่นับถือผีและมีความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นมาแต่บรรพบุรุษเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป ด้วยเชื่อว่ามนุษย์มีพื้นฐานการดำรงชีวิตภายใต้อำนาจของผีนั้น ซึ่งมีทั้งให้โทษและให้โทษ และจากความเชื่อเหล่านี้จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมมากมาย ซึ่งผีที่ชาวบ้านกาลิมเชื่อว่ามียุทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของตน มีมากมายหลายประเภท เช่น ผีเปรต ผีปอบ ผีพราย ผีกองกอย ผีแดน ผีบ้านผีเรือน ผีตาแฮก และผีปูด

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ได้ศึกษาเรื่องโลกทัศน์และความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน พบว่าความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของชาวอีสานซึ่งนับถือศาสนาพุทธนั้น ก็มีเรื่องของศาสนาพราหมณ์และผีเข้ามาผสมกลมกลืนในการประกอบพิธีกรรม ในชีวิตของคนอีสานอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลและอวมงคล เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญต่าง ๆ งานศพ ฯลฯ ถึงแม้ผีจะเป็นเรื่องพิสดารไม่ได้ แต่ชาวอีสานก็เชื่อว่าผีมีจริง จนบางคนกล้ายืนยันว่าตนเองเคยเห็นผี ผีในทัศนะของชาวอีสานนั้น มีทั้งผีที่ให้โทษ โดยแบ่งออกได้ดังนี้

1. ผีปอบ เป็นผีให้โทษ เกิดจากคนเรียนคาถาอาคม ทำผิดข้อชะล้ากลายเป็นผีปอบเข้าสิงทำร้ายคน ความเชื่อเรื่องผีปอบยังมีอยู่มากในกลุ่มคนอีสาน เมื่ออพยพไปอยู่ที่อื่น เช่น กรุงเทพฯ ฯ ปักข์ได้ หรือคนลาวที่อพยพไปอยู่ต่างประเทศ ก็มีผีปอบตามไปอยู่ไปกินด้วยเช่นกัน ดังนั้นถ้ามี “ปอบเข้า” ที่ใดแสดงว่าที่นั้นมีคนอีสาน ชาวอีสานเวลาไปยกกัน (ค่า) มักจะค่าว่า “ปอบเข้ามึงเฮ้ย” “แต่ผีปอบนี่เป็นฮ้ายมาสินแท้” ค่าว่า “ผีปอบ” จึงใช้ในความหมายถึงคนไม่ดีอีกด้วย

<sup>12</sup> มารยาท กิจสุวรรณ, ความเชื่อดั้งเดิมของไทย, (วัฒนธรรมไทย .22(11) : 14-20 ; พฤศจิกายน 2524), หน้า 14 – 15.

2. ผีเผด (เปรต) เป็นผีที่ไม่ได้สุกได้เกิดคือพวกทำบาปหนักตายไปก็เป็นผีเผดปีหนึ่ง นรกจะปล่อยผีเผดขึ้นมารับส่วนบุญหนึ่ง พอถึงบุญข้าวสาก ชาวอีสานก็จะนำขนม ข้าวต้มไป แขนหรือวางไว้ตามรั้ววัด เพื่อให้ผีเผดมาเอาไปกิน และเนื่องจากเวลานานถึงหนึ่งปีเต็มผีเผดจึงมี โอกาสถูกปล่อยมารับส่วนบุญฉะนั้นพอเห็นส่วนบุญจึงปรี่เข้าหาทันที ชาวอีสานเปรียบคนที่เห็น อะไรแล้วตาลิตาลานเข้าหาว่า “ฟ้าวปานผีเผดพ้อข้าวสาก”

3. ผีพราย ชอบกินเลือดและเด็กอ่อน เวลาคนออกลูกหมอผีจะเป่ามนตร์นำค้ายผูก ข้อมือแม่และเด็กเพื่อกันผีพราย ชาวอีสานบางคนเชื่อว่ากลางคืนผีพรายจะเป็นแม่ไก่มาร้อง กู๊ก ๆ อยู่ใกล้แม่ลูกอ่อน

4. ผีกองกอย ชอบกินปู หอยดิบ ๆ อยู่ตามป่าตามแหล่งน้ำ ถ้าใครทำผิดผีกองกอย จะมาล้างก้นกินตับไตไส้พุง

5. ผีแม่หม้าย ชาวอีสานเชื่อว่าที่ผู้ชายไหลตายเพราะผีแม่หม้ายมาเอาไปเป็นสามีทำให้ บรรดาเมียทั้งหลายต่างก็รีบหาทางป้องกันไม่ให้ผีแม่หม้ายมาแย่งสามีไป มาตรการที่ทำกันมาก ก็ คือ หาไม้มาทำปลัดขิก (อวัยวะเพศชาย) แขนงไว้หน้าบ้าน หน้าบันได บางครอบครัวแขวน ปลัดขิกไว้รอบบ้าน เมื่อผีแม่หม้ายมาก็เอาปลัดขิกไปแทน วิธีอื่นมีการทาเล็บสีแดง ผูกค้ายสีต่าง ๆ รดน้ำมันต์<sup>13</sup>

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผีที่ให้คุณและโทษ ขึ้นอยู่กับการกระทำของชาวบ้าน หาก ประพฤติดี ผีก็จะให้คุณ และหากประพฤติผิดกรรมนิยมประเพณี ความเป็นอยู่ก็จะคลั่งคลานให้ เกิดภัยพิบัติต่างๆ ตามความพอใจ ดังต่อไปนี้

1. ผีแถน ชาวบ้านกาลิมนับถือผีแถนเป็นผีสูงสุด ซึ่งเป็นผีที่มีอำนาจมากกว่าผีทั้งหลาย ทั้งปวง และเชื่อว่าเป็นผีผู้สร้างโลกและทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏบนโลก

“พระยาแถน ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเทพเจ้าสามารถบันดาลให้พืชผลตลอดจนข้าว ปลาอาหารในท้องนาของตนอุดมสมบูรณ์ เทพเจ้าองค์นั้นคือ พระยาแถน ตามความเชื่อดั้งเดิม ของชาวอีสานนั้นถือว่าพระยาแถนเป็นเทพยดาผู้มีหน้าที่ควบคุมฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล”

ผีฟ้าหรือแถน เป็นเทวดาที่อยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถบันดาลให้ เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งทางดีและร้ายต่อชีวิตคน และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในโลก ฉะนั้นมนุษย์ จะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของผีฟ้าหรือแถน เพื่อที่จะให้แถนมีความเมตตาและ บันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนได้ ถ้าผู้ใดกระทำสิ่งใดไม่เป็นที่สบบอารมณ์แก่แถนแล้ว ก็อาจได้รับ ภัยพิบัติต่าง ๆ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของคนจึงอยู่ได้ความควบคุมของแถน แถนของผู้ไทยนั้นมิอยู่

<sup>13</sup> อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534), หน้า 177 – 185.

มากมาย แต่ละแถนมีหน้าที่ให้คูนหรือโทษต่อมนุษย์ต่าง ๆ กัน คือ แถนหลวง แถนปัวก่าลาวี แถนชาด แถนแนน แถนบุน แถนเคอ แถนเคาะ แถนลิ่ง แถนสัดและแถนนุงขาว

แถนหลวง เป็นหัวหน้าของแถนทั้งปวง มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของแถนให้เป็นไปตามปกติ และตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

แถนปัวก่าลาวี เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์โลกควบคุมดินฟ้าอากาศและทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

แถนชาด เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก

แถนแนน เป็นมิ่งขวัญของคน ทำให้มนุษย์มีอายุสั้นยาวตามที่กำหนดให้

แถนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่งคั่ง และอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

แถนเคอ เป็นแถนแห่งโลกภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดการเจ็บป่วยต่าง ๆ โดยเฉพาะในหมู่เด็ก

แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย และภัยพิบัติแก่มนุษย์

แถนลิ่ง เป็นแถนประจำตระกูลของเผ่าไทดำ รักษาผู้อยู่ในวงศ์วานให้อยู่เย็นเป็นสุข

กรมศิลปากร ได้กล่าวว่จากนิทานเรื่องขุนบรม ราชาริราช หรือพงสาวดารล้านช้าง แสดงถึงการประสมประสานความคิดระหว่างความเชื่อในลัทธิภูตผี วิญญาณ (Animism) กับปรัชญาพุทธศาสนา โดยกล่าวว่าผีแถนเป็นผู้สร้างโลก และพยายามอธิบายให้เข้ากับเทพในศาสนาพุทธ เช่น พระยาแถนคั่น คือพระอินทร์ แถนแต่ง คือพระวิษณุกรรม ส่วนความคิดในการแบ่งชนชั้นใดชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นปกครองมีกำเนิดต่างไปจากประชาชน เพราะผีฟ้าแถนบัญชาให้มาเกิดเพื่อเป็นใหญ่ ส่วนประชาชนมีฐานะต่ำต้อยมาแต่กำเนิดต้องเกิดจากน้ำเต้าปุง(น้ำเต้าใหญ่) ร่วมกับสัตว์และสรรพสิ่งอื่น ๆ<sup>14</sup>

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมท ได้กล่าวถึง พระยาแถนไว้ว่า “ผีแถนหรือผีฟ้าผีแถน ชาวอีสานเชื่อว่าแถนยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลาย มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี กล่าวคือเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก สามารถดับทุกข์เข็ญ ดังนั้น จึงมีพิธีกรรมแห่บั้งไฟ เพื่อให้แถนช่วยบันดาลให้ฝนตก”<sup>15</sup>

เนื่องจากชาวบ้านกาลิม เชื่อว่าแถนนั่นอยู่บนฟ้าด้วยถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดโลกมนุษย์ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ตั้งศาลให้เป็นที่อยู่อาศัยเหมือนผีประเภทอื่น ๆ และจะไม่มีพิธีกรรม บวงสรวงผีแถนโดยตรง

<sup>14</sup> กรมศิลปากร, นิทานเรื่องขุนบรม, (ในการประชุมพงสาวดารภาค 7), หน้า 81.

<sup>15</sup> คึกฤทธิ์ ปราโมท.ม.ร.ว., ข้างสังเวียน, (กรุงเทพฯ : สยามรัฐรายวัน, 2521), หน้า 7.

2. ฝึบ้านฝึเรือน หมายถึง ฝึประจำบ้าน รักษาเรือนภายใน ฝึเรือนเป็นฝึบรรพบุรุษ เฉพาะครอบครัว เป็นฝึพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่วิญญาณยังคงคอยปกป้องรักษาบรรดาลูกหลานให้ วงศ์วานอยู่ จากการบอกเล่าของชาวบ้าน เล่าว่า ฝึบ้านฝึเรือนจะเป็นฝึที่ชาวบ้านในละแวกนี้ให้ความสำคัญว่าเป็นฝึที่คอยปกป้องรักษาภายในบ้านแต่ละบ้าน

3. ฝึตาแฮกหรือพระภูมินา<sup>16</sup> ชาวนาในภาคอีสานมักจะตั้งศาลกลางนาหรือบางแห่งก็ ไม่ตั้งถือว่าบริเวณไร่นาทิ้งแปลงนั้นมีฝึตาแฮกเฝ้าอยู่ เพื่อช่วยคุ้มครองข้าวในนาไม่ให้มีอันตราย จากสัตว์นานาชนิด ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่ไม่ดีไม่งาม เพื่อให้แม่โพสพคือข้าวในนาปลอดภัย และได้ผลเต็มที่

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกาฬมูกล่าวว่าฝึตาแฮกของหมู่บ้านกาฬมู คือ ฝึที่อาศัยอยู่ตามทุ่ง นา และชาวบ้านจะต้องทำพิธีเช่นก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนา เนื่องจากเชื่อว่า ฝึตาแฮกนั้นจะช่วยให้ การทำนาได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องทำพิธีเลี้ยงก่อนถึงฤดูกาลลงนา

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ได้กล่าวเกี่ยวกับฝึตาแฮกไว้ว่า ชาวอีสานเชื่อว่า ตาแฮกก็คือฝึนาเป็น ผู้รักษาข้าวกล้าในนาให้อุดมสมบูรณ์แต่ในบางท้องที่จะเลี้ยงฝึตาแฮกในเดือนเก้าหรือเดือนสิบ หลังจากปักดำเสร็จ ในการเลี้ยงฝึตาแฮกจะทำในวันข้างขึ้น อาหารที่นำไปเลี้ยงฝึตาแฮก ได้แก่ ปลา ร้า มะเขือ ข้าวเหนียวหนึ่ง หมาก พลู บุหรี แต่บางครอบครัวจะเลี้ยงด้วยไก่ต้มหนึ่งตัว หมาก พลู บุหรี ข้าวต้มมัด และข้าวเหนียวหนึ่ง ก็ได้ คำบวงสรวงฝึตาแฮกไม่มีคำกล่าว หรือคาถา โดยเฉพาะ สุดแต่ผู้เลี้ยงจะพูด การพูดก็จะมีเนื้อความที่ขย่ง เคารพบูชาฝึตาแฮก และอ้อน วอนให้คุ้มครองและอำนวยผลให้ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ชาวนาจะปลูกกระท่อมหรือ “ตูป” ฝึตาแฮกไว้ตามโพนหรือดอนหัวไร่ปลายนา<sup>17</sup>

ฝึตาแฮก มีบทบาทในการให้คุ้มหากปฏิบัติได้ถูกต้องตามประเพณี คือ เริ่มลงมือทำนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนปักดำต้องเลี้ยงและปักดำก็เลี้ยงอีกให้ถูกใจฝึ จะทำให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ การเลี้ยงมักจะนำเครื่องเซ่นวางในภาชนะ คือกะลามะพร้าวไปเลี้ยง ถ้าทำฝึประเพณี ฝึตาแฮกจะ ไม่พอใจรับเลี้ยงจะให้โทษ คือบันดาลให้นาแล้ง เจ้าของนาเจ็บป่วย เป็นต้น<sup>18</sup>

<sup>16</sup> ลีลิต ปรามิขม.ร.ว., ข้างสังเวียน, (กรุงเทพฯ : สยามรัฐรายวัน, 2521), หน้า 7.

<sup>17</sup> อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534), หน้า 177.

<sup>18</sup> สุจิต มีจันที, บุญส่ง สินทรนอก, ผลกระทบการเคลื่อนย้ายแรงงาน, (อุดรธานี : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, 2533),

วิถีชีวิตที่สำคัญของชาวบ้านกาลิมอย่างหนึ่งนั้นคือการทำไร่ทำนา ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชุมชนและเป็นอาชีพที่ทำรายได้เป็นอย่างดีให้กับชาวบ้านและการทำไร่ทำนาต้องอาศัยฟ้าฝนก่อนทำนาจะต้องเลี้ยงฝึนาหรือฝึตาแฮกเสียก่อน เพื่ออนุญาตฝึนาในการทำนา ขอให้ได้ข้าวที่อุดมสมบูรณ์ ขอให้ฝึนาปกปักรักษานาและข้าวของชาวบ้าน จึงมีพิธีกรรมอย่างหนึ่งก่อนการทำนา คือ พิธีเลี้ยงฝึตาแฮกหรือฝึน่านั่นเอง

4. ฝึปู้ตา เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ที่ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านรักษาหมู่บ้านให้เป็นสุข ในชนบทภาคอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปู้ตา ซึ่งอยู่นอกบ้านไม่ไกลนักตามปกติจะสร้างในที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้สูงใหญ่รอบๆ บริเวณนั้น จึงเรียกว่า ดอนปู้ตาหรือคงปู้ตา<sup>19</sup>

ความเชื่อเกี่ยวกับฝึปู้ตาของอีสานนั้นได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนมาเป็นประเพณีประจำท้องถิ่น โดยจะมีการกำหนดพื้นที่ในการตั้งที่อยู่อาศัยของฝึปู้ตาซึ่งจะต้องเป็นพื้นที่ที่เป็นเนินสูงหรือที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึงมักจะนิยมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านบริเวณโดยรอบมีป่าหนาทึบ ฉะนั้นต้นไม้บริเวณศาลปู้ตาจะไม่ถูกชาวบ้านโค่นทำลาย เนื่องจากกลัวว่าปู้ตาจะลงโทษ โดยทำให้มีอันเป็นไปจากความเชื่อว่าฝึปู้ตาคือฝึบรรพบุรุษที่คอยปกปักรักษาชุมชนหรือหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งขึ้นเพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูทวดต่อบรรพบุรุษนั้นคือ “พิธีบุญเลี้ยงบ้าน” ซึ่งมีทั่วไปในภูมิภาคอีสาน มีลักษณะใกล้เคียงกันบ้างแตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับลักษณะของวิถีชีวิตแต่ละชุมชน

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ได้กล่าวถึง ฝึปู้ตา ไว้ว่า ฝึปู้ตา บางแห่งเรียกว่าตาปู้ เป็นฝึประจำหมู่บ้านคอยพิทักษ์คุ้มครองชาวบ้านตลอดจนทรัพย์สินอื่น ๆ ของหมู่บ้าน ฝึปู้ตา จะช่วยคนดีที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมหรือฮีดคอง และจะลงโทษผู้ละเมิดฮีดคอง ชาวบ้านเชื่อว่าฝึปู้ตาคู่มครองได้ทุกอย่างตั้งแต่ชีวิตคน สัตว์เลี้ยง และทรัพย์สินสมบัติ ฝึปู้ตายังป้องกันฝึป่าและฝึที่มาจากที่อื่นไม่ให้รบกวนชาวบ้านอีกด้วย สำหรับที่อยู่ของฝึปู้ตา ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ดอนมีต้นไม้หนาแน่นเป็นเอกเทศห่างจากบ้านเรือนพอสมควร เนื้อที่ไม่จำกัด แล้วแต่ความเหมาะสมที่จะหาได้ เมื่อเลือกดอนปู้ตาหรือคงปู้ตาได้แล้ว ชาวบ้านจะสร้างศาลเรียกว่า “คูบปู้ตา” ไว้ต้นไม้ใหญ่ตรงกลาง เพื่อเป็นที่สิงสถิตของเจ้าปู้และอาจจะสร้างคูบบริวารอีกก็ได้ เสร็จแล้วจะทำ พิธีอัญเชิญเจ้าปู้เข้าสิงสถิต ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะมีพิธีเลี้ยงเจ้าปู้พร้อมกับทำบุญหมู่บ้าน ผู้ที่เป็นสื่อกลางในการ

<sup>19</sup> คีตฤทธิ์ ปราโมช.ร.ว., ข้างสังเวียน, (กรุงเทพฯ : สยามรัฐรายวัน, 2521), หน้า 7.

ทำพิธีหรือติดต่อเจ้าปู่คือ “จ่า” ได้จากการเลือกคนในหมู่บ้านที่สนใจผีและเสียดสละเพื่อชาวบ้าน เจ้าจ่า จะมีบทบาทต่อหมู่บ้านมาก ในฐานะเป็นทูตเชื่อมโยงระหว่างคนกับผี สามารถเจรจากับ ผีรู้เรื่อง เจ้าจ่าจึงเป็นผู้นำชุมชนในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปูด ชาวบ้านให้ความยำเกรงต่อผีปูด มาก เช่น เมื่อเคื่อดร่อนเรื่องอะไร เช่น สรวงแล้ว ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดลืมไม่ได้รวมทั้ง ผู้ร่วม ในสัญญาที่บิดพลิ้วไม่ได้เป็นอันขาด ปูตาคือเป็นสถาบันความเชื่อที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของ ชาวบ้านอีสาน<sup>20</sup>

ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในสังคมมาตั้งแต่ยุคโบราณ ความกลัวและความไม่รู้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความเชื่อ เนื่องจากมนุษย์ในสมัยโบราณไม่มีที่พึ่งทางจิตใจจึงก่อให้เกิดความ เชื่อมีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับผี ไสยศาสตร์มาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ด้วยเห็นว่าเมื่อปฏิบัติไปแล้ว จะทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้นได้ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์ แม้นใน ปัจจุบันวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมากแต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกในทางความเชื่อกัน อยู่ในชีวิตประจำวัน<sup>21</sup> ความเชื่อดั้งเดิมของไทยพวนนั้นถือเป็นความเชื่อในเรื่องผี มีการนับถือผี มีการไหว้ผี ซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน

“จตุพร ไชยทองศรี ได้กล่าวถึงผีปูดภาคอีสานไว้ว่า ผีปูดคือวิญญาณบรรพบุรุษผู้ก่อตั้ง หมู่บ้านมีศาลปูดาที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย และจ่าเป็นผู้สื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับผีปูด”<sup>22</sup>

จากความเชื่อที่มนุษย์มีต่อสิ่งลึกลับนี้จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ขึ้น ซึ่งพิธีกรรมถือเป็น เอกลักษณะอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของแต่ละชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสภาพภูมิ ประเทศของแต่ละพื้นที่นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาคจึงส่งผลให้วิถีชีวิต การ ดำเนินชีวิตรวมไปถึงความเชื่อในสิ่งลึกลับหรือภูตผีปีศาจย่อมแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ในพิธีเลี้ยง ผีของลำพูนถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตโดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ครอบครัวมี ความสุข โดย “เมื่อถึงวันทำพิธีเลี้ยงห่อผีเหล่าญาติจะมาชุมนุมกัน ณ ห่อผี นำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน มาบรรเลงขับกล่อม ทุกคนที่มาร่วมงานจะเสียบสบคอยจ้องมองห่อผีหรือดูวันเมื่อใดผีปู่ย่าจะมารับ ของสังเวศ ซึ่งมีข้อสังเกตว่า ถ้ามีผีปู่ย่ามารับเครื่องเช่นสังเวศให้ดูเปลวเทียนที่เคลื่อนไหวขึ้นลง”

จะเห็นได้ว่าชุมชนชาวบ้านกาลิมนั้นมีความเชื่อในเรื่องของผีเป็นส่วนสำคัญต่อการ ดำรงชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ที่สามารถให้ทั้งคุณและโทษ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

<sup>20</sup> อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534), หน้า 178.

<sup>21</sup> สุรัตน์ จงดา, “ผีฟ้านางเทียม”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 1.

<sup>22</sup> อ่างถึงใน ถักษณากร สัตถาผล, “การศึกษาความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนชาวภูไทในอำเภอวาริชภูมิ จังหวัด สกลนคร”, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550), หน้า 16.



ตารางที่ 1 ผีประเภทให้โทษเพียงอย่างเดียว และ ผีที่ให้ทั้งคุณและโทษ

ลำดับที่	ผีให้โทษเพียงอย่างเดียว	ผีทั้งคุณ และ โทษ
1	ผีปอบ หมายถึง ผีที่เกิดจากการเรียนเกี่ยวกับคาถาอาคม ของบุคคลใดแล้วทำผิดข้อปฏิบัติ (จะล่า) กลายเป็นปอบ	ผีแถน หมายถึง ผีที่มีอำนาจมากกว่าผีทั้งหลายทั้งปวง และเชื่อว่าเป็นผีผู้สร้างโลก และทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏบนโลก
2	ผีเผด หมายถึง ผีที่ไม่ได้ผุดได้เกิดคือพวกทำปาบหนัก	ผีบ้านผีเรือน หมายถึง ผีบรรพบุรุษเฉพาะครอบครัว เป็นผีพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว
3	ผีกองกอย หมายถึง ผีที่อยู่ตามป่าตามแหล่งน้ำ ชอบกินปู หอยดิบ ๆ	ผีตาแสด หมายถึง ผีที่คอยช่วยคุ้มครองข้าวในนาไม่ให้มีอันตรายจากสิ่งต่างๆ
4	ผีแม่หม้าย หมายถึง ผีที่ทำให้ผู้ชายในหมู่บ้านตายโดยไม่ทราบสาเหตุ	ผีปู่ตา หมายถึง ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ที่ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านให้พ้นภัยอันตราย
5	ผีพราย หมายถึง ผีที่คอยกินเลือดเด็กอ่อน	

ชาวบ้านกาลิมเป็นหมู่บ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีมากมายหลายประเภท และยังมีผีประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ได้แก่ “ผีปู่ตา” หรือ “ปู่ตา” นั่นเอง ซึ่งเป็นผีที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ย้ำเกรง ว่าเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นชุมชนชาวบ้านกาลิมจึงนับถือ ยกย่องให้เป็นผู้ทำหน้าที่รักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และย้ำเกรงมาก โดยเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นผีที่มีอำนาจต่อการดำเนินชีวิต สามารถปกครอง คุ้มครอง ให้ชาวบ้านมีความปลอดภัยจากภัยอันตรายใดๆ ทั้งปวง ชาวบ้านยึดถือผีปู่ตาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการตั้งศาลให้เป็นที่อยู่อาศัยของปู่ตา คือ “ศาลปู่ตา” ซึ่งชาวบ้านเรียกกัน

ว่า “ศาลฎาครูเสือ” ด้วยสาเหตุนี้เองชาวบ้านกาลิมจึงมีการประกอบพิธีบูชาขึ้นทุกปี ซึ่งจะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี สัปดาห์ที่ 1-2 ของเดือนหกของทุกปี เรียกว่า “บุญเลี้ยงบ้าน” ถึงแม้ว่าผู้คมในสังคมปัจจุบันจะได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นก็ตาม แต่ชาวบ้านก็ยังคงให้ความสำคัญแก่ผีบรรพบุรุษมีการประกอบพิธีอันแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

### พิธีบุญเลี้ยงบ้านชุมชนชาวบ้านกาลิม

การเลี้ยงบ้าน ถือเป็นการไหว้ผีผู้ที่เป็นผีบรรพบุรุษของชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตา หรือ หอบ้าน ประจำอยู่แล้วโดยบรรพบุรุษเป็นผู้ก่อสร้างขึ้น ซึ่งจะเป็นสถานที่สิงสถิตของปู่ตา ที่มีหน้าที่ปกปักรักษาคุ้มครองรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ถ้าหมู่บ้านใดเช่นดี ปู่ตา ก็จะปกปักรักษามีให้มีภัยอันตรายใด ๆ แต่หากบ้านใดกระทำมิถูกต้อง ก็จะต้องได้รับโทษทัณฑ์ ภัยพิบัติ จากการลงโทษของปู่ตา โดยจะเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดโทษแก่ครอบครัว หรือสัตว์เลี้ยงในบ้าน ดังนั้นหอบ้าน หรือศาลปู่ตา จึงเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ หอบ้านของทุกหมู่บ้านนิยมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน บางหมู่บ้านจะตั้งอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ตั้งอยู่บนที่ดอนที่น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะที่ตั้งจะอยู่ในป่าที่มีต้นไม้หนาแน่น

พิธีบุญเลี้ยงบ้าน คือ การไหว้ผีปู่ตา ซึ่งถือเป็นผีบรรพบุรุษของชุมชนทุกหมู่บ้านถือเป็นพิธีที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของชาวบ้านกาลิม เนื่องจากเชื่อว่าเมื่อทำบุญเลี้ยงบ้านแล้วจะทำให้เป็นผลดีแก่หมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข แต่หากไม่ทำพิธีบุญเลี้ยงบ้านก็จะก่อให้เกิดภัยพิบัติขึ้น ดังนั้นการทำบุญเลี้ยงบ้านจึงถือเป็นสาระสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยในพิธีจะมีเจ้า\* เป็นผู้ที่เป็นคนกลางที่จะสื่อสารระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้าน และจะมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้า ได้แก่ “นางเทียม” ซึ่งจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้แต่ส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิงมีอายุวัยกลางคนขึ้นไป

ผศ.ฤดีมน ปริดีสนิท ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “บุญเลี้ยงบ้าน” ไว้ดังนี้

“การเลี้ยงบ้าน หรือบางแห่งเรียกว่า บุญเลี้ยงบ้าน ถือการไหว้ผีปู่ตา ผู้เป็นผีบรรพบุรุษของชุมชน หมู่บ้าน ศาลปู่ตาหรือหอบ้าน เป็นที่สิงสถิตของผีปู่ตาซึ่งมีหน้าที่คุ้มครองปกปักรักษาบ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข เมื่อบ้านเช่นดีผีปู่ตา หากทำไม่ถูกต้อง ก็จะต้องได้รับภัยพิบัติจากการ

ลงโทษของผีป่วน ศาลป่วน หรือหอบ้านจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เชิดขามเกรงกลัวของทุกหมู่บ้าน”<sup>23</sup>

ด้วยชาวบ้านมีความเชื่อว่าการไหว้ผีบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของคนอีสานทุกกลุ่ม ด้วยเชื่อว่าถ้ากระทำการเลี้ยงบ้านเลี้ยงผีป่วนแล้ว จะก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัว ดังนั้นการเลี้ยงบ้านจึงเป็นสาระสำคัญในการดำเนินชีวิตของชุมชนอีสานบ้านฝ่อ

ชาวบ้านกาลิมก็เป็นหมู่บ้านที่มีความเชื่อและนับถือผี และจะทำพิธีเลี้ยงบ้านทุกปี ปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่ชาวบ้านก็ยังคงนับถือผีอยู่มาก มีการประกอบพิธีกรรมปะปนกันทั้งผีทั้งพุทธ จนเรียกว่า ผีปนพุทธ หรือพุทธแบบผี<sup>24</sup> อย่างไรก็ตามชาวบ้านกาลิมยังคงมีการเซ่นไหว้ผีมากชุมชนหนึ่ง และผีที่มีความสำคัญคือผีป่วน หรือผีบรรพบุรุษนั่นเอง และจะกระทำในวันพุธแรกของเดือน 6 ของทุกปี

จากการสัมภาษณ์ นายพัด โสดา<sup>25</sup> จำประจำหมู่บ้าน ได้กล่าวว่า ศาลป่วนของหมู่บ้านกาลิมนี้จะเรียกว่า “ศาลญาคูเสื่อ” โดยญาคูได้ถูกเสื่อตะปบตายในป่า ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ตั้งศาลให้เรียกว่า ศาลญาคูเสื่อ ซึ่งศาลว่าเป็นผู้นำของหมู่บ้านตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเป็นนักรบ และนับว่าเป็นป่วนของหมู่บ้านกาลิม และป่วนนั้นมีบริวารมากมาย ดังนั้นจึงต้องมีผู้ที่มาเป็นตัวแทนของบริวารของป่วนด้วยทุกครั้ง จึงทำให้ในหมู่บ้านกาลิมมีจำนวนนางเทียมตามจำนวนของบริวารของป่วน ซึ่งในปัจจุบันนางเทียมในหมู่บ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝ่อมีจำนวนทั้งสิ้น 26 คน ดังนี้

1. นางเกิน วรรณประเสริฐ อายุ 73 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2517 เป็นเวลา 34 ปี
2. นางบัวลา จันโทกุล อายุ 71 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2520 เป็นเวลา 31 ปี
3. นางพาย รัตนประเสริฐ อายุ 64 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2523 เป็นเวลา 28 ปี
4. นางโสภา โคตะแสง อายุ 60 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2524 เป็นเวลา 27 ปี
5. แม่เสด็จ เนาศรี อายุ 60 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2525 เป็นเวลา 26 ปี
6. ขายจำปา พลบุญ อายุ 80 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2525 เป็นเวลา 26 ปี
7. นางสนม พานทอง อายุ 46 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2531 เป็นเวลา 20 ปี

\*จำ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับผี หรือ ป่วน เป็นผู้ดูแลรักษาศาลป่วน และเป็นผู้เซ่นไหว้และเชิญผีป่วนเข้าทรงนางเทียม

<sup>23</sup> สัมภาษณ์ ฤดีมน ปริทัศน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, 21 พ.ย. 2550.

<sup>24</sup> ฤดีมน ปริทัศน์, มนุษย์วิหังคณา, (สถาบันราชภัฏอุดรธานี : ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์, 2543), หน้า 29.

<sup>25</sup> สัมภาษณ์ ฤดีมน ปริทัศน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ 27 ส.ค. 2550.

8. นางปัดชา ศรีทุม อายุ 50 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นเวลา 11 ปี
9. ยายปี ปัดแสง อายุ 83 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นเวลา 11 ปี
10. นายคำผล ขะทุม อายุ 34 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นเวลา 11 ปี
11. นางซ้วน พิลาเทพ อายุ 43 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2541 เป็นเวลา 10 ปี
12. นางพิศ พิลาเทพ อายุ 40 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2541 เป็นเวลา 10 ปี
13. นางอุดม กำเนิดกาลิม อายุ 72 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2545 เป็นเวลา 6 ปี
14. นางลักษณะ พรหมสมบัติ อายุ 47 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2545 เป็นเวลา 6 ปี
15. นางสาว เนาศรี อายุ 66 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2545 เป็นเวลา 6 ปี
16. นางบวย ปัดแสง อายุ 44 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2546 เป็นเวลา 5 ปี
17. นางทองลา ผลเหลือ อายุ 36 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2546 เป็นเวลา 5 ปี
18. นางหนูฤทธิ์ มหาพรหม อายุ 39 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็นเวลา 4 ปี
19. นางดอกซ้อน สมสวย อายุ 32 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็นเวลา 4 ปี
20. นางบัวทอง แท่งพรหม อายุ 47 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 3 ปี
21. นางวันทอง สีอ่อน อายุ 52 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 3 ปี
22. นางหนูระเบียบ คำหล้า อายุ 40 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 3 ปี
23. นางชื่น เป็งจันทร์ อายุ 30 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 3 ปี
24. นางหลวย พานทอง อายุ 48 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2549 เป็นเวลา 2 ปี
25. นางหมูน บุคคล อายุ 61 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2549 เป็นเวลา 2 ปี
26. นางทองเสนห์ จันโทกุล อายุ 38 ปี เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2549 เป็นเวลา 2 ปี

ปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม เนื่องจากเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่นั้นชาวบ้านเล่าว่า ท่านเคยเป็นนักรบมาก่อนย่อมเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีบริวารมากมาย ดังนั้นเมื่อมาเป็นปู่ตาประจำหมู่บ้าน ย่อมมีบริวารมากมายทั้งหมด 25 องค์ อันได้แก่ ท้าวหมาน้อย ท้าวบัวทอง อาจารย์สุวรรณ ท้าวมะลิวัลย์ ท้าวองค์คำ ท้าวพานทอง ท้าวคงศักดิ์ ท้าวสุบรรณ ท้าวองค์พัด ท้าวสุภาพ ท้าวประมวล ท้าวสุพรรณ ท้าวโอรส นางลูก 3 องค์ นางเมีย 4 องค์ ทหาร 3 องค์ นางเสิร์ฟ 1 องค์ และ ไม่ทราบชื่อ 1 องค์ ในการเพิ่มจำนวนนางเทียมที่เพิ่มขึ้นนั้น ขึ้นอยู่กับการเพิ่มขึ้นของบริวารของปู่ตา โดยจะเดินทางมาไม่พร้อมกัน ในการเดินทางมาของบริวารนั้น บางองค์จะเดินทางมาโดยทางเท้าโดยเดินทางผ่านมา แล้วเกิดความรู้สึกชอบอยากรจะอยู่ช่วยปู่ตาคุ่มครองชาวบ้านก็จะคัดเลือกเอาผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนของตน ซึ่งบางองค์ไปเข้าฝันผู้ที่ตนพอใจบ้าง บ้างก็ทำให้เกิดเหตุ หรือ ภัยพิบัติต่างๆ กับผู้ที่ตนเลือกให้เป็นตัวแทน จนบุคคลผู้นั้นยอมเป็นนางเทียม

หรือ เป็นตัวแทนของตน และปู่ตา และ บรืวารของปู่ตาจะเข้าทรงนางเทียมที่ตนได้เลือกไว้เป็น  
ประจำทุกปี ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 นางเทียมประจำตัวปู่ตา และ บรืวาร

ปี พ.ศ.	จำนวน	ชื่อผู้มาเทียม		ชื่อ-สกุล นางเทียม	เริ่มเป็น เมื่ออายุปี
		ปู่ตา	บรืวาร		
2517	1	ญาคูเรือ	ท้าวองค์ดำ	นางเก็น วรรณประเสริฐ	35
2520	1		ท้าวสุวรรณ	นางบัวลา จันโทกุล	41
2523	1		ท้าวสุภาพ	นางพาย รัตนประเสริฐ	37
2524	1		ท้าวสุบรรณ	นางไสว โดตะแสง	52
2525	2		แม่เสด็จ เนาสี		35
			ท้าวพานทอง	ยายจำปา คนบุญ	55
2531	1		ท้าวองค์ดำ	นางสนม พานทอง	27
2540	3		ท้าวสุวรรณ	นางปัดชา ศรีทุม	39
			ท้าวประมวล	ยายปี ปัดแสง	72
			ท้าวคงศักดิ์	นายคำผล ขะทุม	23
2541	2		ท้าวมะลิวัลย์	นางชวน พิลาเทพ	33
			ท้าวบัวสอง	นางพิศ พิลาเทพ	30
2545	3		ท้าวองค์พัด	นางอุดม กำเนิดกาลิม	67
			นางเม็ย	นางลักษณ์ พรหมสมบัติ	46
			นางลูก	นางสวน เนาศรี	60
2546	2		นางเม็ย	นางบวย ปัดแสง	39
			นางเม็ย	นางทองลา ผลเหลือ	31
2547	2		ท้าวโอรส	นางหนูฤทธิ์ มหาพรหม	35
			นางเม็ย	นางดอกซ้อ น สมสวย	28
2548	4	ทหาร	นางบัวสอง แท่งพรหม	44	
		ทหาร	นางวันทอง สี่อ่อน	49	
		ทหาร	นางหนูระเบ็ยบ คำหล้า	37	
		นางเสริฟ	นางชื่น เบ็งจันทร์	27	

2549	3		ไม่ทราบชื่อ	นางหลวย พานทอง	46
			นางเมีย	นางหมูน บุคคล	59
			นางลูก	นางทองเสนห์ จันโทกุล	36

จากตารางแสดงให้เห็นว่า บรรดาบริวารของปู่ตา จะเดินทางมาสังสถิตที่ศาลปู่ตาของหมู่บ้านกาลิมไม่พร้อมกัน และเมื่อมาสังสถิตแล้วจะมีการคัดเลือกตัวแทนทุกๆองค์ โดยวิธีการต่างๆ จนกว่านางเทียมจะยอมรับ และในปู่ตาและบริวารของปู่ตาหนึ่งองค์ จะมีนางเทียมประจำตัวหนึ่งคน บรรดานางเทียมของหมู่บ้านกาลิมนั้นจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นหญิงวัยกลางคนขึ้นไป โดยอายุอยู่ในช่วง 30 ปี ขึ้นไป เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาจะอยู่ในช่วงอายุ 23-27 ซึ่งถือว่ายังอยู่ในช่วงวัยรุ่น และรองลงมาอีกเป็นผู้ที่ถือว่าจัดเป็นผู้สูงอายุ ได้แก่ผู้ที่มีอายุ 52-60 ปี ดังนั้นจึงสามารถจัดกลุ่มอายุของบรรดานางเทียมออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงวัยรุ่นวัยกลางคน และ วัยสูงอายุ

### กำหนดการเลี้ยงบ้าน

การกำหนดวันสำหรับทำพิธีกรรมในแต่ละปีนั้น จำหรือเต่าจำ จะเป็นผู้ประกาศวันให้กับชาวบ้านรู้เพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมเครื่องเลี้ยงบ้าน ในบางปีถ้าเศรษฐกิจในหมู่บ้านไม่ดีก็จะเลี้ยงรวมกันโดยที่จำจะเป็นผู้เดินเก็บเงินจากชาวบ้านตามแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ บางบ้านไม่มีเงินก็จะให้ป็นข้าวเหนียวเครื่องเช่นไหว้อื่นแทน จำจะไปจัดหาแล้วนำไปเลี้ยงปู่ตาตามกำหนด จำจะประกาศวันทำพิธีกรรมล่วงหน้าประมาณ 7 – 10 วัน

ในพิธีการทำบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิมจะกำหนดเอาเป็นวันพุธ หรือ วันพฤหัสบดีแรกของเดือนหกของทุกปีซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาช้านาน

จำ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผี หรือปู่ตา และจะทำหน้าที่เป็นผู้เช่นไหว้เชิญผีเข้าทรงนางเทียม ทั้งเป็นผู้ที่จะต้องดูแลรักษาศาลปู่ตา ผู้ที่จะมาเป็นจำนั้นจะเป็นผู้ที่ปู่ตาหรือผีเลือกเท่านั้น อาจบอกผ่านนางเทียม หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือบอกด้วยกลางต่าง ๆ เช่น ฟัน และเมื่อปู่ตาออกปากเลือกแล้ว คนนั้นจะต้องรับเป็นถ้าไม่รับจะทำให้เกิดภัยพิบัติขึ้นกับตัวเอง เช่น สัตว์เลี้ยง วัวควาย อยู่ ๆ ก็ล้มตาย หรือตัวผู้ที่ไม่รับเองจะเจ็บไข้ได้ป่วย การเป็นจำนั้นจะต้องเป็นผู้ชายที่ตั้งอยู่ในศีลธรรม ประพฤติดี เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน และมักจะเป็นผู้สูงอายุ

## ขั้นตอนการประกอบพิธีทำบุญเลี้ยงบ้าน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชุมชนชาวบ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จากการสัมภาษณ์กลุ่ม<sup>26</sup> ได้กำหนดขั้นตอนไว้ 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการ และ ขั้นตอนการประกอบพิธี

1. **ขั้นเตรียมการ** ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม จำประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้วางแผนและเตรียมการเพื่อประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1.1 การทำความสะอาดศาลปู่ตา ซึ่งก่อนที่จะมีการประกอบพิธีนั้นจำต้องเตรียมทำความสะอาดศาลปู่ตาเสียก่อน โดยก่อนวันจัดพิธีบุญเลี้ยงบ้าน 1 สัปดาห์ จำจะนำชาวบ้านไปทำความสะอาดบริเวณศาลปู่ตาก่อนเพื่อเตรียมในวันประกอบพิธี

1.2 การจัดเตรียมเครื่องสังเวท เพื่อใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งอุปกรณ์ทุกอย่างชาวบ้านทุกคนจะนำมาจากบ้านของตนแล้วมารวมกันที่บ้านจำประจำหมู่บ้าน โดยจะนำมาเตรียมไว้ก่อนวันงาน 1 วัน จากนั้นในวันเลี้ยงบ้าน เข้ามืดเช้าวันที่ 15 พฤษภาคม 2551 ตรงกับ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เวลา 05.30 น. ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่บ้านจำ เพื่อช่วยกันจัดเตรียมเครื่องสังเวท หรือเครื่องเลี้ยง โดยจะแบ่งหน้าที่กันโดยผู้ชายมีหน้าที่ในการเตรียมอาหารไว้เป็นเครื่องเลี้ยงเพื่อถวายแก่ปู่ตา อันได้แก่ ไก่ต้ม 12 ตัว (ส่วนที่เหลือจะเก็บไว้ทำกับข้าวเพื่อให้ชาวบ้านร่วมรับประทานที่บ้านจำเมื่อเสร็จพิธี) หมากพลู บุหรี่ น้ำหอม พริกแดง อีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธี ซึ่งการจัดเตรียมเครื่องสังเวท ดำเนินการดังนี้

1.3.1 การจัดเตรียมอาหาร และภาชนะใส่อาหาร ชาวบ้านจะแบ่งหน้าที่จัดเตรียมร่วมกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวบ้านฝ่ายชาย เมื่อได้ไก่ซึ่งได้จากการที่ชาวบ้านบริจาคจากทุกคนเรียบร้อยแล้วนั้น จะทำการเชือดไก่ทั้งหมด และนำเตรียมเป็นอาหารโดยแบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งนำไปเป็นเครื่องสังเวทแก่ปู่ตา โดยจะแบ่งไว้ 12 ตัว เมื่อเชือดไก่เรียบร้อยแล้วจะนำไก่ทั้งตัวลงต้มทั้ง 12 ตัว แล้วนำไปใส่ภาชนะที่เตรียมไว้คือถาดขนาดใหญ่ อีกส่วนหนึ่ง จะนำมาประกอบเป็นอาหารเพื่อเลี้ยงชาวบ้านเมื่อเสร็จพิธี ซึ่งจะมาร่วมรับประทานกันที่บ้านจำ

<sup>26</sup> สัมภาษณ์กลุ่ม 17 พ.ค. 2551



ภาพที่ 1 ขณะที่ชาวบ้านฝ่ายชายช่วยกันจัดเตรียมเครื่องสังเวท ในเช้าวันที่ 15 พ.ค. 2551  
ที่มา:กนกอร์ สุขุมลพงษ์(15 พ.ค 51)

หมากพลู ประกอบด้วย ใบพลู หมาก ปูนขาว(ปูนสำหรับกินหมาก) ค้าย  
บุหรี ประกอบด้วย ยาสูบ ใบตอง(กล้วยน้ำว้า) ค้าย  
พริกแดง ไข่พริกแห้ง  
น้ำหอม ได้จากต้นน้ำหอม



ภาพที่ 2 ต้นน้ำหอมที่ชาวบ้านใช้ทำน้ำหอมถวายปู่ตา  
ที่มา:กนกอร์ สุขุมลพงษ์(21 พ.ค 51)

1.3 การจัดเตรียมเครื่องบูชา เป็นหน้าที่ของชาวบ้านฝ่ายหญิงจะช่วยกันเตรียมในส่วนของ  
เครื่องบูชา จัดเตรียมในเช้าวันที่ 15 พ.ค. 2551 ที่บ้านจำประจำหมู่บ้าน ซึ่งสิ่งที่จะต้องจัดเตรียม  
ได้แก่ ขันห้า ผ้าแพรวา และ บั้งไฟบูชา



ขันห้า ประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว (ชาวบ้านนิยมใช้ดอกพุทธรักษา หรือ ดอกพุทธรักษาบ้าน)  
จำนวน 5 คู่ เทียนเหลืองขนาดเล็ก 5 คู่ น้ำ 1



ภาพที่ 3 ขันห้าที่ชาวบ้านนำมารวมกันที่บ้านเจ้าประจำหมู่บ้าน เพื่อถวายแก่ปู่ตา  
ที่มา:กนกอร สุขุมาลพงษ์(15 พ.ค 51)

ผ้าแพรขาว สีใดก็ได้ตามความสะดวก ซึ่งชาวบ้านจะจัดเตรียมมาเองเพื่อถวายตอนแก่บน  
เนื่องจากปู่ตาชอบผ้าแพรขาว ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงบนบานด้วยผ้าแพรขาว กว้างประมาณ 40 ซม.  
ยาวประมาณ 1 เมตร

บั้งไฟบูชา ได้แก่ บั้งไฟ 6 ก.ก , บั้งไฟ 12 ก.ก และบั้งตะไล

เครื่องดนตรีที่ใช้ สำหรับเครื่องดนตรีนั้นจะใช้วงดนตรีพื้นบ้าน บรรเลงประกอบในพิธี  
บุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาฬิม ซึ่งเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบด้วย กลองยาว ฉาบ และแคน  
เพียงสามอย่างเท่านั้น ที่เป็นเครื่องดนตรีหลัก นักดนตรีประจำหมู่บ้านกาฬิมกล่าวว่า การเล่น  
ดนตรีของบรรดานักดนตรี เกิดจากการเลียนแบบในจังหวะและท่วงทำนองที่ตนเคยได้ยินได้ฟังมา  
ดังนั้นการบรรเลงดนตรี หรือ การเล่นดนตรีนั้นจึงไม่มีการบรรเลงในลายเพลงต่างๆ แต่เป็นการ  
เล่นดนตรีตามความเข้าใจ และ ก่อให้เกิดอารมณ์เร้าใจในขณะฟ้อนนั่นเอง โดยบรรเลงประกอบกับการ  
ใช้เครื่องเสียง ซึ่งบรรเลงดนตรีพื้นบ้านอีสาน(ใช้เครื่องเสียงแทนการบรรเลงดนตรีตั้งแต่ปี พ.ศ.  
2540)<sup>27</sup> โดยการเล่นดนตรีทั้งสามอย่าง จากการศึกษาพบว่าเป็นการบรรเลงด้วยท่วงทำนองที่  
แสดงออกถึงความสนุกสนาน จังหวะที่เร้าใจ ตามแบบฉบับของชาวอีสานไม่ปรากฏว่าเป็นลาย  
เพลงใด ประกอบกันให้เป็นจังหวะ การเปิดเครื่องเสียงนั้นเป็นการเปิดเพลงพื้นบ้านอีสานที่มี  
จังหวะที่สนุกสนาน เร้าใจ โดยการบรรเลงดนตรี เป็นการบรรเลงภายใต้ความรู้สึก

<sup>27</sup> สัมภาษณ์ วีระศักดิ์ นามเมืองรักษ์, ผู้ใหญ่บ้านกาฬิม, 15 พ.ค. 2551.

คิดของนักดนตรีซึ่งจะเป็นตัวกำหนดจังหวะอยู่แล้ว ในการบรรเลงจะใช้ลายเพลง เป็นลายลำเพลิน แบบเมดเลย์ คือ การนำเพลงในจังหวะเดียวกัน หรือทำนองเดียวกันมาต่อท้ายเพลงให้มีความยาว ให้พอเหมาะกับระยะเวลาในการฟ้อน ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านอีสานที่มีความไพเราะ และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอีสานโดยแท้



ภาพที่ 4 กลองยาว

ที่มา:กนกอร สุขุมาลพงษ์(21 พ.ค 51)



ภาพที่ 5 ฉาบ

ที่มา:กนกอร สุขุมาลพงษ์(21 พ.ค 51)



ภาพที่ 6 แคน

ที่มา:กนกอร สุขุมาลพงษ์(21 พ.ค 51)

## 2.ขั้นตอนการประกอบพิธี

หลังจากที่ได้จัดเตรียมสิ่งของและอุปกรณ์ทุกอย่างครบถ้วนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จำจะนำชาวบ้านพร้อมเครื่องเสียงไปที่หอบ้าน(ศาลปู่ตา) และในวันนี้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านจะไม่ไปทำงานนอกหมู่บ้าน เมื่อเดินทางมาถึง ศาลปู่ตาจำจะนำขันห้า และเครื่องเสียงไปถวายแก่ปู่หลุบและย่าประจำหมู่บ้านเสียก่อน จากนั้น จำจะนำขันห้า และเครื่องเสียงอีกส่วนหนึ่งไปถวายแก่พระพุทธรูปที่

ประดิษฐานในบริเวณใกล้กับศาลปู่ตา ซึ่งจำได้เล่าให้ฟังว่าชาวบ้านมีความเชื่อว่ารูปปั้นนี้เป็นของพระครูโพนสะเม็กและพระสำเร็จคุณที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน แล้วจึงจะเข้าสู่การประกอบพิธีจ้จะนำขัน 5 ขึ้นไปไหว้ถวายเครื่องเลี้ยงแก่ปู่ตา กล่าวเชิญปู่ตาลงมารับเครื่องเลี้ยงจากลูกหลาน และจะขอความอยู่เย็นเป็นสุขของหมู่บ้าน เครื่องเลี้ยงจะถูกวางรอบบริเวณศาลปู่ตาเมื่อไหว้ปู่ตาเสร็จแล้วจะนำเครื่องเลี้ยงกลับไปรับประทานที่บ้านตน

จากนั้นจ้จะนำขัน 5 ขึ้น ไปไหว้พร้อมกับบรรดานางเทียมและผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านขึ้นไปไหว้ศาล นางเทียมจะนั่งแถวหน้าจ้จุดเทียนกล่าวไหว้ปู่ตา และเชิญปู่ตาเข้าทรงนางเทียม นางเทียมจะนั่งนิ่งๆ ขณะที่จ้กล่าวเชิญปู่ตาเข้าทรงนางเทียมแคนจะเป่าคลอไปด้วย นางเทียมเมื่อปู่ตาเข้าทรงจะมีอาการชักกระตุก เนื้อตัวสั่นเทิ้ม จากนั้นนางเทียมจะลุกขึ้นฟ้อนกระโดดโลดเต้น ชาวบ้านที่มาไหว้ปู่ตาจะโห่ร้องด้วยเสียงดังนางเทียมจะฟ้อนอยู่บนศาลปู่ตา จ้จะขอคำทำนายและความเมตตาจากปู่ตาเมื่อจ้ซักถามจนได้ที่น่าพอใจนางเทียมจะลงมาฟ้อนรอบศาลปู่ตา เมื่อนางเทียมลงมาฟ้อนที่รอบบริเวณศาลปู่ตาจะถือดาบฟ้อนในท่าทางต่างๆ ไปด้วย การฟ้อนดาบจะฟ้อนดังเช่นผู้ที่คุ้นเคยกับอาวุธ เมื่อนางเทียมฟ้อนรอบบริเวณศาลปู่ตาแล้วจะขึ้นไปบนศาลปู่ตาอีกครั้งและจะฟ้อนอยู่บนศาลปู่ตาจนกว่าปู่ตาจะออกจากร่างก็เป็นอันเสร็จพิธีบุญเลี้ยงบ้าน<sup>28</sup> โดยมีรายละเอียดในการประกอบพิธีดังนี้<sup>29</sup>

1. เวลา 08.00 น. เป็นขั้นตอนแรกของการประกอบพิธี ผู้ที่จะเข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านซึ่งประกอบด้วย จ้ นางเทียม นายเทียม และชาวบ้านทยอยเดินทางจากบ้านจ้ ไปรวมตัวกันที่ศาลปู่ตาพร้อมเครื่องบูชา และเครื่องเลี้ยงที่เตรียมไว้ ได้แก่ เครื่องบูชา ได้แก่

1. ขันห้า หลังคาละ 1 ขัน ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียม 5 คู่
2. ผ้าแพรวา หลังคาละ 1 ผืน
3. บั้งไฟบูชา
4. บั้งตะไล 3 อัน
5. เรือ 2 ลำ (จ้เป็นผู้จัดเตรียมเพื่อถวายปู่หลุบและย่า)

เครื่องเลี้ยง ได้แก่

1. ไก่ต้ม 12 ตัว ชาวบ้านจะนำไก่ที่แต่ละบ้านแล้วมารวมกันที่บ้านจ้

<sup>28</sup> สัมภาษณ์กลุ่ม, 27 ส.ค. 2550.

<sup>29</sup> สัมภาษณ์ พัด โสคา, จ้ประจำหมู่บ้านกาลิม, 16 พ.ค. 2551.

2. เหล้า หลังคาละ 1 ขวด
3. น้ำดื่ม หลังคาละ 1 ขวด
4. น้ำหอม
5. หมากพลู
6. บุหรี่

2. เมื่อชาวบ้านมารวมตัวกันที่ศาลปู่ตาเป็นที่เรียบร้อยแล้วและพร้อมที่จะประกอบพิธี โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 เวลา 08.30 น. ผู้นำเครื่องบูชา และเครื่องเลี้ยงถวายปู่หลุบ และย่าประจำหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของชาวบ้านนั้นปู่หลุบ และ ย่า ประจำหมู่บ้านนั้นเป็นชาวลาวที่คอยมาดูแลวัดวาอาราม รวมถึงสมบัตินายในหมู่บ้านกาลิมมิให้ผู้ใดมาลักขโมยไปได้ โดยมี ไก่ 2 ตัว ข้าวเหนียว เรื่อ 2 ลำ(เนื่องจากปู่หลุบเป็นคนลาวมากอยปกปักภักษรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ต้องมีขำฝิ่งมา จึงมีการถวายเเรื่อ) ขันห้ำ น้ำหอม(แทนน้ำดื่ม) รูปคน(ทำด้วยกระดาษ โดยการตัดกระดาษคล้ายคน เป็นตัวแทนของปู่หลุบและย่าประจำหมู่บ้าน) เมื่อจัดวางเครื่องสังเวย และเครื่องบูชาเรียบร้อยแล้วจำจุดเทียนบูชาพร้อมขันห้ำ แล้วจำจะกล่าวอันเชิญให้มารับประทานอาหารที่ได้เตรียมมาถวายโดยกล่าวเป็นภาษาอีสานว่า

“สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เอย ย่าเอย มือนี้ลูกหลานเอาดอกไม้มาถวาย  
พร้อมทั้งข้าวปลาอาหาร มือนี้ 15 คำ ยากวนลูกกวนหลาน  
ให้รักษาอย่าให้มีมารมาใกล้ให้ลูกหลานได้อาศัยปู่ย่าเด้  
สาธุ สาธุ สาธุ”

คำแปล

“สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เอย ย่าเอย วันนี้ลูกหลานเอาดอกไม้  
มาถวายพร้อมทั้งข้าวปลาอาหาร วันนี้ 15 คำ ยากวนลูกกวนหลาน  
ให้รักษาอย่าให้มีมารมาใกล้ ให้ลูกหลานได้อาศัยปู่ย่าด้วยเถิด  
สาธุ สาธุ สาธุ”



ภาพที่ 7 ศาลปู่หลุบ ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังศาลปู่ตา  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(21 พ.ค 51)



ภาพที่ 8 จำกำลังถวายเครื่องบูชา และ เครื่องสังเวทแก่ปู่หลุบและย่าประจำหมู่บ้าน  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค 51)

3. เวลา 08.40 น. นางเทียมแต่งขันห้า และเครื่องเลี้ยงเตรียมให้จำถวายพระครูโพนสะเม็ก จากนั้นจ้มนำเครื่องเลี้ยงไปถวายแก่พระครูโพนสะเม็กและพระสำเร็จคุณ(เป็นรูปปั้นตัวแทนของทั้งสององค์) โดยมี ขันห้า ข้าวจีห่อใบตอง 1 ห่อ กล้วย 1 ลูก น้ำดื่ม 1 แก้ว ถวาย เมื่อจัดวางอาหารเรียบร้อยแล้ว ก็กล่าวอัญเชิญให้มานั่งอาหารที่เตรียมมาถวาย ซึ่งคำกล่าวอัญเชิญจะเป็นภาษาอีสาน จะใช้คำพูดแบบใดก็ได้ไม่มีบทจำเพาะว่าจะต้องกล่าวอย่างไร แต่จะใช้คำพูดที่แสดงออกถึงความนอบน้อม เคารพ ว่า

“สาธุ สาธุ สาธุ มื่อนี่ขออัญเชิญญาติผู้ดูแลรักษามูบ้าน มาฉัน

อาหารที่ลูกได้เตรียมถวาย เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ ที่ได้คุ้มครอง  
พ่อแม่ทั้งปวงปึกอักษรชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีหม่องยูอาศัย พ่อแม่ทั้งลูกหลาน  
กะขออนุญาตจัดงานในมือนี้อาจสิรับกวนยาครูลูกขอมาไว้นำ  
ลูกขออันเชิญ สาธุ สาธุ สาธุ”

คำแปล

“สาธุ สาธุ สาธุ วันนี้ลูกขออันเชิญญาคูผู้ดูแลรักษาชาวบ้าน  
มาฉันอาหารที่ลูกได้เตรียมถวาย เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ  
ที่ได้คุ้มครองปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีที่อยู่อาศัย  
พร้อมทั้งลูกหลานจัดงานในวันนี้อาจจะรับกวนยาครูลูกหลาน  
ก็ขอมาไว้ด้วย สาธุ สาธุ สาธุ”

กราบ 3 ครั้ง



ภาพที่ 9 จำกำลังถวายเครื่องบูชา และ เครื่องสังเวทพระครูโพนสะเม็ก  
ที่มา:กนกร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค 51)

4. เวลาประมาณ 09.00 น. เข้าสู่การประกอบพิธีนางเทียมช่วยกันจัดเตรียมเครื่องบูชาแก่  
จำ จากนั้นจำขึ้นนั่งบนสะพาน(เบาะรองนั่ง) แล้วจำจะนำขัน 5 ขึ้นไหว้ โดยจุดเทียน 2 เล่ม รูป  
3 ดอก วางในขันห้าถวายปู่ตา พร้อมทั้งถวายเครื่องเลี้ยงแก่ปู่ตา(ในการประกอบพิธีจำจะนั่งบนที่  
นั่งเฉพาะเรียกว่า “สะพาน”) (เป็นสัญลักษณ์ว่าอยู่สูงกว่าประชาชนทั่วไป) จากนั้นจำกล่าวอันเชิญ  
ปู่ตาลงมารับเครื่องเลี้ยงจากลูกหลาน โดยจำจะกล่าวอันเชิญว่า

“สาธุ สาธุ สาธุ มือนี 15 คำ เป็นมือเลี้ยงปู่ ลูกหลานได้แต่งขันห้า  
พร้อมทั้งอาหารหวานคาวมาถวายปู่ตา ขอให้ปู่มาฮับ

เอาเครื่องบูชา และมาฮับประทานอาหารที่ลูกหลาน  
จัดถวายปูให้ได้อิ่มหน้าสำราญ เพื่อลูกหลานสืบดีอกดีใจ  
เพื่อลูกหลานสืได้มีความสุขบอมีศัตรูมาบังเบียดแล้วกะให้  
ปู่ปกป้องรักษามูบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข สาธุ สาธุ สาธุ”

คำแปล

“สาธุ สาธุ สาธุ วันนี้ 15 ค่ำ เป็นวันเลี้ยงปูตา ลูกหลานได้แต่งขันห้า  
พร้อมทั้งอาหารหวานคาวมาถวายปูตา ขอให้ปูมารับ  
เอาเครื่องบูชา และมารับประทานอาหารที่ลูกหลานได้  
จัดถวาย ให้ปูตาได้อิ่มหน้าสำราญ เพื่อลูกหลานสืบดีอกดีใจ  
เพื่อจะได้มีความสุขไม่มีศัตรูมาเบียดเบียน หรือมากล้ากลาย  
แล้วก็ขอให้ปูตาปกป้องรักษามูบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข  
ด้วยเถิด สาธุ สาธุ สาธุ”

เมื่อกล่าวเสร็จจ้ก็จะนำขันห้าขึ้นวางบนหิ้งบูชา (แท่นยาว) และนำเครื่องสังเวทถวายตามลำดับ  
โดยมีวิธีการถวายตามลำดับขั้นดังนี้

ถวายขันห้า โดยยกขันห้าขึ้นเหนือศีรษะแล้ววางบนหิ้งบูชา

ถวายเครื่องสังเวท ได้แก่ ไก่ต้ม น้ำหอม เหล้า ข้าวเหนียว หมากพลู บุหรี่ จะ

ยกไปขึ้นเหนือศีรษะแล้วยกขึ้นวาง

แล้วกราบ 3 ครั้ง และในช่วงนี้จะมีการจุดบั้งไฟบูชา จำนวน 3 ครั้ง เป็นการจุดตะไลก่อนทั้ง  
3 อัน โดยจ้จะเป็นผู้ให้สัญญาณว่าจะจุดได้ตอนใด



ภาพที่ 10 จ้กำลังถวายเครื่องบูชาแก่ปูตาประจำหมู่บ้าน  
ที่มา:กนกกร สุขุมลพษ์(15 พ.ค 51)



ภาพที่ 11 เครื่องสังเวย  
ที่มา: กนกอรี สุขุมลพวงษ์ (15 พ.ค. 51)

รอประมาณ 20-30 นาที จ้าจะจุดบู่หรือถวายปู้ตา 1 มวน พร้อมกับกล่าวว่า  
“ปู้เอยคั่นกินข้าวกินน้ำมอิมแล้ว กะให้มาสูบยา ที่ลูกจุดไว้ให้เคื่อ”

คำแปล

“ปู้ตาถ้าหากว่ารับประทานอาหารและดื่มน้ำมอิมแล้ว  
ลูกก็ขออันเชิญให้มารับบู่หรือที่ลูกได้จุดถวายด้วยเถิด”

รอจนกระทั่งบู่หรือใหม่หมดเสียก่อนจึงเริ่มขึ้นตอนต่อไป

5. เวลาประมาณ 09.40 น. ชาวบ้านทำการแก้บนในสิ่งที่ได้บนบานมาตั้งแต่ปีที่ผ่าน โดยผ่านจ้า ซึ่งจ้าและนางเทียม(เดิมทีจะเป็นผู้เดียวที่กล่าวคำแก้บนได้ แต่เนื่องจากปัจจุบันมีจำนวนชาวบ้านเยอะมากจ้าจึงขอปู้ตาให้นางเทียมเป็นผู้ช่วย)จะเป็นผู้กล่าวคำแก้บนให้กับชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะกล่าวเองไม่ได้เนื่องจากปู้ตาจะไม่รับ โดยจ้า และนางเทียม จะยกขันห้าและสิ่งของที่ชาวบ้านเตรียมมาเพื่อแก้บนยกขึ้น แล้วกล่าวคำแก้บน ซึ่งคำกล่าวไม่มีบทตายตัวแต่จะกล่าวตามที่ชาวบ้านได้บนไว้ดังนี้

คำกล่าวการแก้บน “มีนี่ลูกหลานชื่อ(ชื่อ-นามสกุลของผู้แก้บน)  
ได้มาแก้บนตามที่ได้บนบานตอนปู้ไว้แต่ปีก่อน  
ลูกกะขอขอบคุณที่ปู้มีเมตตากับลูกฟ้อมทั้งครอบครัวมาตลอดทั้งปี  
มีนี่ลูกได้นำเอาสิ่งของเครื่องใช้ตามที่ได้สัญญา  
กับปู้เอาไว้มาถวายปู้ ขอให้ปู้มาฮับเอาเดอ สาธุ สาธุ สาธุ”



คำแปล

“วันนี้ลูกหลาน(ชื่อ-นามสกุลของผู้แค้น)  
ได้มาแค้นตามที่ได้บนบานต่อปู่ตาไว้แต่ปีก่อน  
ลูกขอขอบพระคุณที่ปู่ตามีเมตตากับลูกพ่อทั้งครอบครัวมา  
โดยตลอด วันนี้ลูกได้นำเอาสิ่งของเครื่องใช้ตามที่ได้  
สัญญากับปู่ตาเอาไว้มาถวายขอให้ปู่มารับเอาด้วยเถิด  
สาธุ สาธุ สาธุ”

เมื่อกว่าเสร็จจ้่าจะนำเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำมาถวายขึ้นวางบนหิ้งบูชา



ภาพที่ 12 จ้่ากำลังทำการแค้นให้ชาวบ้าน

ที่มา:กนกกร สุขุมลพษ์(15 พ.ค 51)

6. เมื่อแค้นเรียบร้อยทุกคนแล้ว เวลาประมาณ 10.00 น. ชาวบ้านก็จะทำการบนต่อ โดยมีขันห้าเพียงอย่างเดียว

คำกล่าว “ปู่ตาเอ๋ย ลูกหลานชื่อ(ชื่อ-นามสกุลของผู้บน)  
สื้เศ้การบา(บน) ต่อ ลูกกะขอให้ปู่คุ้มครอง  
ลูกหลานในครอบครัวให้อยู่ดีมีแฮง อยู่แฮนเป็นสุข  
แฮดแฮ เฮ้คนา อุดมสมบรูณ์ ผุอยู่ไกลกะให้ปลอดภัย  
อยู่กรุงเทพ หอไปนอกกะให้ตามไปฮักษา  
แล้วปีหน้าลูกสิมาแฮ้กัน สาธุ”

คำแปล

“ปู่ตาเอ๋ย ลูกหลานชื่อ(ชื่อ-นามสกุลของผู้บน)  
จะขอทำการบนบานต่อ ลูกขอให้ปู่ตาคุ้มครอง  
ลูกหลานในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำไร  
ทำนา ให้อุคสมบูรณ์ผู้อยู่ไกลก็ให้ปลอดภัย อยู่กรุงเทพ  
หรือผู้ที่เดินทางไปทำงานเมืองนอก ก็ขอให้ปู่ตาตามไป  
ปกปักรักษา แล้วปีหน้าลูกจะมาแก้บน สาธุ”

เมื่อกล่าวจบจ่ายขันห้าขึ้นถวายปู่ตาบนหิ้งบูชา

7. เมื่อบนเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ 10.30 น. จ้ากล่าวอันเชิญปู่ตาให้มาทรงนางเทียม  
เพื่อเป็นการอัญเชิญพรให้กับชาวบ้าน และขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายตลอดจนภัยพิบัติให้ออกจาก  
หมู่บ้าน และให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีแต่ความเจริญ

คำกล่าวอัญเชิญปู่ตาให้มาทรงนางเทียม

“สาธุ สาธุ สาธุ ปู่เอ๋ย ลูกหลานขออันเชิญปู่ได้มา  
เข้าสิงนางเทียมเพื่อมาสนุกสนาน มาพอนมาร่าวมกัน พ่อมทั้งมาวยพร  
และขจัดปัดเป่าแนวที่บอดคือออกจากหมู่บ้าน  
ปกปักรักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข แล้วจะมาเพื่อ  
หาลูกหลานได้เห็นเป็นบุญตา สาธุ สาธุ สาธุ”

คำแปล

“สาธุ สาธุ สาธุ ลูกหลานขออันเชิญปู่ตา  
ได้มาทรงนางเทียม เพื่อมาสนุกสนานมาพอนมาร่าวมกัน  
พร้อมทั้งมาวยพรและขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน  
มาปกปักรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และมาเพื่อให้  
ลูกหลานได้เห็นเป็นบุญตาด้วยเถิด สาธุ สาธุ สาธุ”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 13 ขณะที่ปู่ดำทรงนางเทียม และวาดพ็อน  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค 51)

นางเทียมเมื่อปู่ตาเข้าทรงบางคนจะมีอาการชักกระตุกบ้าง บางคนเนื้อตัวสั่นเทิ้ม และร้องไห้ จากนั้นนางเทียมจะลุกขึ้นพ็อนกระโดดโลดเต้น ชาวบ้านที่มาไหว้ปู่ตาจะโห่ร้องด้วยเสียงดังนางเทียมจะพ็อนอยู่บนศาลปู่ตา และในช่วงนี้จำจะขอคำทำนายและความเมตตาจากรุ่นจากปู่ตา เมื่อจำซักถามจนได้ที่น่าพอใจ นางเทียมจะลงมาพ็อนรอบศาลปู่ตา เมื่อนางเทียมลงมาพ็อนที่รอบบริเวณศาลปู่ตาจะถือดาบพ็อนในท่าทางต่างๆไปด้วย และการพ็อนดาบของนางเทียมนั้นจะพ็อนดังเช่นผู้ที่คุ้นเคยกับอาวุธซึ่งจะพ็อนเพียงคนเดียวคือผู้ที่เป็นตัวแทนของหัวหน้าผี หรือปู่ตาประจำหมู่บ้านนั่นเอง และเมื่อนางเทียมพ็อนรอบบริเวณศาลปู่ตาแล้วจะขึ้นไปบนศาลปู่ตาอีกครั้งและจะพ็อนอยู่บนศาลปู่ตาจนกว่าปู่ตาจะออกจากร่างก็เป็นอันเสร็จพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

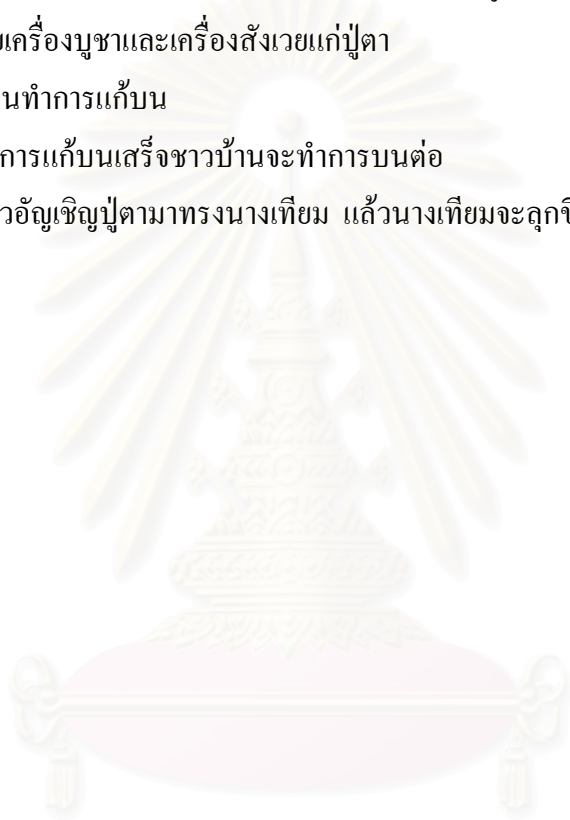
จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านกาลิม เป็นชุมชนที่มีอายุยาวนานกว่า 200 ปี และเป็นชุมชนที่อพยพมาจาก เขตเชียงขวาง ที่เมืองแมค เมืองกาลิ อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีความเชื่อในเรื่องของสิ่งลึกลับ ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ ที่เรียกว่า “ผี” นั่นเอง และจากเหตุที่มีความเชื่อว่าผีเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตจึงมีการทำพิธีบูชาทุกปี และผีที่ชาวบ้านนับถือมาก ได้แก่ ผีปู่ตา หรือ ปู่ตา ซึ่งเป็นผู้ที่คอยดูแลรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งขึ้น คือ “พิธีบุญเลี้ยงบ้าน” โดยเป็นพิธีที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเชื่อว่า ปู่ตาเป็นผู้ที่คอยดูแลความเป็นไปของหมู่บ้าน หากมีผู้ใดกระทำความผิด ปู่ตาจะทำการลงโทษ โดยวิธีการต่างๆ เช่น ทำให้ป่วยกระเสาะกระแสะ บุคคลในครอบครัวได้รับความเดือดร้อน เป็นต้น

พิธีบุญเลี้ยงบ้านจะจัดขึ้นทุก สัปดาห์ที่ 1-2 ของเดือนหกของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงก่อนจะถึงฤดูทำนา เนื่องจาก จุดประสงค์ในการจัดพิธีจะเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อปู่ตาแล้ว ยังเป็นการขอความเป็นไปภายในหมู่บ้านด้วย โดยจะขอคำทำนายจากปู่ตาว่าในปีนั้นๆ ฝนฟ้าจะเป็นอย่างไร และบนบานไว้ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล จึงได้กำหนดเอา ช่วงนี้เป็นวันจัดพิธี และใน

การจัดพิธีนั้นมีขั้นตอนในการประกอบพิธีที่เป็นไปตามที่กำหนดเอาไว้ โดยขั้นตอนการประกอบพิธีสามารถแบ่งได้เป็น 7 ขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจากการเดินทางไปรวมตัวกันที่ศาลปู่ตา ไปจนถึงขั้นตอนการฟ้อนของบรรดานางเทียม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมพิธีทยอยเดินทางจากบ้านจ๋ามารวมตัวกันที่ศาลปู่ตา และบริเวณโดยรอบ
2. จ๋านำเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย ไปถวายแก่ปู่หลุบและย่าประจำหมู่บ้าน
3. นางเทียมแต่งขันห้า และเครื่องสังเวย ถวายพระครูโพนสะเม็ก
4. จ๋าถวายเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยแก่ปู่ตา
5. ชาวบ้านทำการแก้บน
6. เมื่อทำการแก้บนเสร็จชาวบ้านจะทำการบนต์
7. จ๋ากล่าวอัญเชิญปู่ตามาทรงนางเทียม แล้วนางเทียมจะลุกขึ้นวาดฟ้อนในท่าทางต่างๆ

เป็นอันเสร็จพิธี



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทที่ 3

### วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย การพ่อนนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน กรณีศึกษา บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี เพื่อให้ผลงานการวิจัยมีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสำคัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งได้ศึกษาจากเอกสาร และแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน พิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ และการพ่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์และจัดให้เป็นหมวดหมู่

ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัย จึงกล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 ระยะเวลาในการดำเนินงาน
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

#### 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.1 ศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

##### 3.1.1.1 แหล่งข้อมูล

- 3.1.1.1.1 หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 3.1.1.1.2 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- 3.1.1.1.3 สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- 3.1.1.1.4 สำนักวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี
- 3.1.1.1.5 ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 3.1.1.1.6 อุทยานประวัติศาสตร์ ภูพระบาทบ้านฝ้อ

### 3.1.1.2 เอกสารต่างๆ ดังนี้

3.1.1.2.1 ภูมินาม จากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านฝ้อ “ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาและความหมายของชื่อหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี”

3.1.1.2.2 มนุษยวิทยาการ ของ ฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมากลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนจังหวัดอุดรธานี

3.1.1.2.3 พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขง โดย ฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาพิธีกรรมความเชื่อพิธีการทำบุญเลี้ยงบ้านของชาวอำเภอบ้านฝ้อ”

3.1.1.2.4 ประวัติศาสตร์อีสาน โดย เดิม วิชาคย์พจนกิจ “ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอุดรธานี”

3.1.1.2.5 รายงานวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทพวนอำเภอบ้านฝ้อ โดยฤดีมน ปริดีสนิท “ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กลุ่มชนประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชาวอำเภอบ้านฝ้อ”

3.1.1.2.6 ฟ้อนผีฟ้านางเทียม โดย สุรัตน์ จงดา การฟ้อนรำเพื่อพิธีกรรมและความเชื่อชาวอีสาน “ ศึกษาเกี่ยวกับการฟ้อนผีฟ้านางเทียมในพิธีกรรมการบูชาและการฟ้อนเพื่อรักษาโรค”

3.1.1.2.7 ศึกษาข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ เรื่อง การควบคุมทางสังคม:ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรม จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดย สุจิต มีจันที ในรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน

๗๗

### 3.1.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม

ในการออกเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็นวิธีการต่างๆ ดังนี้

3.1.2.1 จากการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน นักปราชญ์ จำประจำหมู่บ้าน บรรดานางเทียม ตลอดจน ประชาชน(ผู้สังเกตการณ์) หรือ ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม และนำข้อมูลที่ได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการ ได้แก่

ผศ.ฤดีมล ปริดีสนิท ข้าราชการบำนาญของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

อาจารย์สุรัตน์ จงดา อาจารย์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์  
ผศ.สุกิจ มีจันที อาจารย์หมวดวิชาศึกษาทั่วไป ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี  
นายไสว คนบุญ นักประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้านกาลิม

ฯลฯ

ชาวบ้านผู้ที่เข้าร่วมพิธีและผู้สังเกตการณ์พิธีบุญเลี้ยงบ้าน ดังนี้

นายพัค โสคา อายุ 75 ปี จำประจำหมู่บ้าน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

นายวีระศักดิ์ นามเมืองรักษ์ อายุ 47 ปี (ผู้ใหญ่บ้านกาลิม) บ้านเลขที่ 19 ม.5 บ้านกาลิม  
ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

พ่อผู้คำพอ ลุนวงษ์ อายุ 75 ปี ผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ภายในงาน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

นางมิตร ลุนวงษ์ อายุ 66 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

ฯลฯ

ตลอดจนบรรดานางเทียมประจำหมู่บ้านทั้งหมด จำนวน 26 คน

3.1.2.2 จากการสังเกตการณ์ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของหมู่บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของหมู่บ้านกาลิม และได้มีการสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆที่ปรากฏในพิธีทุกขั้นตอน

3.1.2.3 จากการบันทึกภาพ ผู้วิจัยได้มีการบันทึกภาพ ทั้งที่เป็น ภาพนิ่ง และเป็นวิดีโอ ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของหมู่บ้านกาลิม โดยได้บันทึกขั้นตอนการประกอบพิธีตั้งแต่เริ่มพิธีไปจนเสร็จพิธี รวมไปถึงการพ่อนางเทียมในพิธี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ถึงบทบาทหน้าที่ของนางเทียม ตลอดจนท่าพ่อนางเทียมในพิธี เพื่อหาเอกลักษณ์ของการพ่อนอีสาน

### 3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การพ่อนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสานนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นส่วนมาก เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และมีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของหมู่บ้านกาลิม อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี โดยแบ่งเป็นสัดส่วนดังนี้

1. ผู้ประกอบพิธี แบ่งออกได้ดังนี้

1.1 จำประจำหมู่บ้าน คือ นายพัค โสคา อายุ 75 ปี

1.2 นางเทียมประจำหมู่บ้าน จำนวน 26 คน

## 2. ผู้ร่วมสังเกตการณ์ในพิธี

### 2.1 ชาวบ้านที่เข้าร่วมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของหมู่บ้านกาลิม

### 3.3 ระยะเวลาในการดำเนินงาน

การดำเนินงานในการทำวิจัยฉบับนี้ แบ่งเวลาออกเป็นช่วงๆ ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และ การรวบรวมให้เป็นรูปเล่มเพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบของงานวิจัย โดยมีระยะเวลาในการดำเนินการตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ.2551 - มีนาคม พ.ศ. 2552 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(เริ่มทำวิทยานิพนธ์เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ 2551)	2551									2552		
	เม.ย	พ.ค	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.
1. ขั้นเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์	←→											
2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล				←→					→			
3. ขั้นตรวจสอบข้อมูล									←→			
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล										←→		
5. ขั้นเรียบเรียงและเสนอผลการวิจัยให้อาจารย์ที่ปรึกษา								←→				
6. ขั้นจัดพิมพ์ผลการวิจัย							←→					

### 3.4 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ จากแหล่งข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย โดยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ ดังนี้

**3.4.1 เชิงทฤษฎี** ศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับ เรื่อง ฟื้นนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน กรณีศึกษา บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ มีดังต่อไปนี้



เสวลักษณะ อนันตศานต์ กล่าวถึงความเชื่อในทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษาว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานพอเพียงที่จะพิสูจน์หรืออาจจะไม่มีก็ได้<sup>1</sup>

Edwin Sutherland and Donald Cressey ได้กล่าวถึงทฤษฎีการลงโทษนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้<sup>2</sup>

สังคมที่มีลักษณะของประชากรแบบเดียวกัน (homogeneous) ความแตกต่างหรือความเบี่ยงเบนไม่มากนัก ทำให้การลงโทษธรรมดาที่เป็นเพียงพอ ในแง่ของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่ง Sigmund Freud อธิบายว่า มนุษย์มีพฤติกรรมก้าวร้าวและเห็นแก่ตัว ดังนั้นการใช้กระบวนการใดๆ ลงโทษผู้กระทำผิดย่อมเป็นการแสดงออกซึ่งภาวะจิตใจภาวะจิตใจที่มุ่งประทุษร้ายอย่างรุนแรงและลับลน เพื่อตอบสนองความโกรธแค้นหรือการก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่สังคม

เรดฟิลด์ (Redfield) พูดถึงสังคมพื้นบ้านว่า “เป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่โดดเดี่ยว การติดต่อสัมพันธ์ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยเฉพาะในรูปความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นเหนียวแน่น การควบคุมทางสังคมก็ใช้ธรรมเนียมประเพณีเข้าช่วย”

วิชา คลายนาทร์ ได้กล่าวถึงกลไกในการควบคุมทางสังคม โดยจำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือการควบคุมภายในหรือการควบคุมตนเอง กับการควบคุมภายนอก การควบคุมภายในเป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยบุคคลได้รับการถ่ายทอดในพฤติกรรมที่ควรกระทำ และไม่ควรกระทำจนสามารถควบคุมจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติในสิ่งที่สังคมยอมรับว่าถูกต้อง อันควรกระทำและเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความ

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าวถึง การแสดงเพื่อพิธีกรรม ไว้ว่า การแสดงที่จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม โดยมักอาศัยการแสดงเป็นสื่อติดต่อกับอำนาจลึกลับ เช่น ผีฟ้าหรือผีผดให้ลงมาอำนวยอวยชัยหรือจัดภัยอันตรายนานา การแสดงประเภทนี้มักเกิดขึ้นในชุมชน โดยมีกลุ่มคนสืบหน้าที่แสดงเป็นการเฉพาะ ด้วยท่าทางที่เรียบง่าย ไม่สนใจความสวยงาม ได้แก่ ฟ้อนผีฟ้านางเทียมในอีสาน ฟ้อนผีผดผีเม็งในล้านนา หรือระบำพระติณยานในเกาหลี<sup>3</sup>

<sup>1</sup> เสวลักษณะ อนันตศานต์, ทฤษฎีคติชนและการศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 257.

<sup>2</sup> อ้างถึงใน สุจิต มีจันทิ, “การควบคุมทางสังคม: ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรม จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 39.

<sup>3</sup> สุรพล วิรุฬห์รักษ์, นาฏศิลป์ปริทรรศน์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 300-301.

**3.4.2 ภาคสนาม** ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การพ่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน ภาคสนาม โดยใช้วิธีการ ดังนี้

3.2.1 การสำรวจ ผู้วิจัยได้มีการออกสำรวจพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยต่อไป

3.2.2 การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์ ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม โดยการซักถามเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัย และร่วมสังเกตการณ์ โดยการเข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้คุณภาพและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.2.3 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน นักปราชญ์ จำประจำหมู่บ้าน บรรดานางเทียม ตลอดจน ประชาชน(ผู้สังเกตการณ์) หรือ ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิมและนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ผลตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

3.2.4 การจดบันทึก ผู้วิจัยมีการจดบันทึกจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ พ่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน รวมไปถึงการบันทึกเสียงอีกด้วย

### **3.5 การตรวจสอบข้อมูล**

ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับ การพ่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสรุปเป็นความเรียงแล้วนำเสนอผลการสังเคราะห์เอกสาร จากเอกสารต่างๆ และจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ การจดบันทึก ตลอดจนการบันทึกภาพ ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม แล้วนำข้อมูลที่ได้ มาทำการตรวจสอบข้อมูล โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ

### **3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล**

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพ่อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่นำไปสู่การการวิจัยโดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาทำการสังเคราะห์ในลักษณะความเรียง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์จากการ สัมภาษณ์ทั้งแบบ เจาะลึก และสัมภาษณ์กลุ่ม การจดบันทึก รวมไปถึงการสังเกตการณ์ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

5.3 นำข้อมูลที่ได้มาจัดเป็นหมวดหมู่ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปเป็นความเรียง โดยอาศัยหลักทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ฟ็อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสาน ภูมิศึกษา บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว มารวบรวม และเรียบเรียงให้เป็นรูปแบบการวิจัย โดยแบ่งเป็นบทต่างๆตามที่ได้กำหนดเอาไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทที่ 4

### วิเคราะห์องค์ประกอบในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ในการจัดพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ หรือผู้ที่คอยดูแลหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ที่ได้ปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านมาเป็นอย่างดีตลอดทั้งปีที่ผ่านมา ตลอดจนการบนบานศาลกล่าวกับปู่ตาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านทุกครอบครัวในปีต่อไป ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม นั้น เป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และในพิธีกรรมนั้นจะมีองค์ประกอบที่ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการประกอบพิธี แต่ครั้งผู้มีส่วนหน้าในการจัดเตรียมในส่วนต่างๆ จะต้องจัดเตรียมไว้อย่างครบถ้วนมิให้ขาดตกบกพร่อง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. วัน เวลาในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน
2. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธี
3. เครื่องบูชา และ เครื่องสังเวย
4. บุคคลที่เข้าร่วมพิธี
5. อาวุธ

#### 1. วัน เวลาในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

พิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือนี้ สามารถแบ่งองค์ประกอบเกี่ยวกับวันเวลาในการประกอบพิธี ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- 1.1 ในส่วนของวันในการประกอบพิธี
- 1.2 ในส่วนของเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

1.1 ในส่วนของวันในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิม ได้กำหนดเอาช่วงสัปดาห์ที่ 1-2 ของเดือนหก (พฤษภาคม) ของทุกปีเป็นวันประกอบพิธี ในปี พ.ศ. 2551 ได้กำหนด วันพฤหัสบดี ที่ 15 พฤษภาคม เป็นวันประกอบพิธี สาเหตุที่กำหนดเอาช่วงสัปดาห์ที่ 1-2 ของเดือนหก ของทุกปีมีสาเหตุมาจาก

1.1.1 เนื่องจากช่วงเดือนหกของทุกปี เป็นช่วงเวลาที่ย่างเข้าสู่ฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูแห่งการทำไร่ทำนา ชาวบ้านจะต้องเริ่มทำไร่ทำนา ดังนั้นจึงต้องมีการทำพิธีเลี้ยงบ้านก่อนที่จะลงมือ เพื่อขอคำทำนายความเป็นไปเกี่ยวกับฝน ฟ้า อากาศ และสิ่งใดอันจะเกิดขึ้นกับชาวบ้าน เพื่อที่จะได้ระวางกันต่อไป

1.1.2 เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านอยู่กับบ้านเป็นส่วนใหญ่เพื่อเตรียมตัวลงนา ดังนั้นเชื่อว่าจะสามารถประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านได้ด้วยความพร้อมเพียง

การกำหนดวันในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิมนี้จะถูกกำหนดโดยเจ้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะประกาศบอกชาวบ้านประมาณ 1 สัปดาห์ก่อนวันงาน โดยการให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ชาวบ้านได้รับทราบและเตรียมพร้อมในการจัดพิธี

1.2 ในส่วนของเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ได้กำหนดเวลาเป็นช่วงเช้าของวันเลี้ยง ซึ่งจะใช้เวลาตั้งแต่ 08.00-12.00 น.

## 2. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน จะใช้บริเวณศาลปู่ตาหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลญาคูเสื่อ” นั่นเอง ซึ่งจะใช้เป็นสถานที่จัดพิธีบุญเลี้ยงประจำทุกปี ซึ่งเป็นการจัดเพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี และตอบแทนบุญคุณให้แก่ปู่ตาประจำหมู่บ้านที่ได้ปกป้องรักษา คุ้มครองชาวบ้านให้ได้อยู่เย็นเป็นสุขมาตลอดทั้งปีที่ผ่านมา<sup>1</sup> ศาลปู่ตา (ศาลญาคูเสื่อ) ของชาวบ้านกาลิมนั้น ได้ก่อสร้างมาเป็นเวลากว่าร้อยปีมาแล้ว ซึ่งครั้งแรกได้สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2350

ศาลปู่ตา (ศาลญาคูเสื่อ) ประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่บริเวณใกล้ป่าช้าของหมู่บ้านกาลิม ซึ่งเป็นศาลที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งได้สร้างขึ้น โดยศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านนั้นได้สร้างขึ้น 2 ครั้งด้วยกัน ดังนี้

2.1 ศาลครั้งแรกสร้างขึ้นพร้อมกับก่อตั้งหมู่บ้าน ลักษณะของศาลมีลักษณะเป็นเรือนไม้ มีผนังครึ่งเดียวสองด้านข้างสองด้าน และด้านหลัง โดยการใช้ไม้ตัดเป็นท่อนๆ มาทำเป็นผนังสูงประมาณ 80 ซม. หลังคามุงด้วยสังกะสี มีลักษณะหน้าจั่ว ศาลมีความสูงจากพื้นจนถึงหลังคาประมาณ 3 เมตร กว้างประมาณ 2 เมตร ยาวประมาณ 3 เมตร เป็นลักษณะยกพื้น

<sup>1</sup> สัมภาษณ์ พัด โสคา, เจ้าประจำหมู่บ้านกาลิม, 15 พ.ค. 2551.

สูงจากใต้ถุนถึงพื้นประมาณ 1 เมตร มีบันได ขึ้น 2 ชั้น ซึ่งศาลปู่ตาจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน



ภาพที่ 14 ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิมในการสร้างครั้งแรก

ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์ ผู้ใหญ่บ้านกาลิม

ต่อมาเมื่อเวลาล่วงเลยนานเข้า ศาลเริ่มที่จะผุพังตามกาลเวลา ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันก่อสร้างศาลขึ้นมาใหม่ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเดิม เพื่อให้เพียงพอต่อจำนวนชาวบ้านที่มาร่วมพิธี ดังจะกล่าวต่อไป

2.2 ศาลที่สร้างครั้งที่ 2 (ศาลปัจจุบัน) ลักษณะของศาลจะมีการยกระดับจากพื้นประมาณ 40 เซนติเมตร หลังคามีลักษณะเป็นหน้าจั่วมุงด้วยสังกะสี มีขนาดความกว้างประมาณ 3 เมตร ยาว 4 เมตร มีความสูงจากพื้นจนถึงหลังคา 4 เมตร ไม่มีบันได มีการก่อผนังขึ้นเพียง 2 ด้านคือด้านข้างสองด้านและด้านหลัง ลักษณะภายในศาลปู่ตา ปูพื้นเป็นพื้นปูน ด้านทิศตะวันออกของศาลมีการทำหิ้งขึ้นเป็นแถวยาวสูงจากพื้นประมาณ 90 เซนติเมตร ใช้สำหรับวางเครื่องบูชา และสิ่งของที่ชาวบ้านนำมาถวาย ส่วนพื้นด้านล่างเป็นที่สำหรับนั่งประกอบพิธี และวางเครื่องสังเวยต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาถวาย



ภาพที่ 15 ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิมปัจจุบัน

ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น สถานที่ในการประกอบพิธีถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งที่ขาดมิได้ ดังนั้นก่อนถึงวันงานจึงมีการเตรียมในส่วน of สถานที่ที่ออกได้ดังนี้ คือ การทำความสะอาดสถานที่ และการตกแต่งสถานที่

ส่วนของการทำความสะอาดสถานที่ หลังจากที่ย้ำประจำหมู่บ้านได้กำหนดวันเลี้ยงบ้าน และผู้ใหญ่บ้านได้ประกาศให้ชาวบ้านได้รับทราบทั่วครัวเรือนแล้ว ก็จะมีการทำความสะอาดสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธี(ศาลปู่ตา) โดยผู้ใหญ่จะเกณฑ์ผู้ชายภายในหมู่บ้านไปช่วยกันทำความสะอาด และบริเวณโดยรอบก่อนวันงานประมาณ 3 วัน เพื่อเตรียมความพร้อม เป็นต้นว่าตัดต้นไม้ ถางหญ้า และเก็บกวาดบริเวณโดยรอบให้สะอาด โลงเตียน ให้พร้อมที่จัดพิธีบุญเลี้ยงบ้านได้อย่างเต็มที่

ส่วนของการตกแต่งสถานที่ หลังจากทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้วจากนั้นก่อนถึงวันงาน 1 วัน ชาวบ้านที่มีหน้าที่ในการตกแต่งก็จะมาทำการตกแต่ง โดยชาวบ้านผู้ที่ว่างจากงานที่บ้านของตนจะช่วยกันตกแต่งแต่ไม่ได้กำหนดว่าเป็นหน้าที่ของผู้นึงผู้นใด และในส่วนของการตกแต่งสถานที่นั้น จะไม่มีการตกแต่งมากมายนัก มีเพียงการนำกระดาษสายรุ้งมาประดับเพื่อเพิ่มความสวยงามเท่านั้นเอง จะเน้นเพียงแต่ความสะอาดเป็นสำคัญ



ภาพที่ 16 การตกแต่งศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาสิม  
ที่มา:กนกร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

### 3. เครื่องบูชา และ เครื่องสังเวย

3.1 เครื่องบูชา หมายถึง วัตถุที่ถือว่าเป็นของสูงที่ใช้สำหรับเป็นเครื่องกราบไหว้ และบูชาปู่ตาในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม เครื่องบูชาที่ใช้ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ใช้ในการประกอบพิธีในขั้นตอนการบูชา และส่วนที่ใช้ในขั้นตอนการแก้บน

3.1.1 ส่วนที่ใช้ในการประกอบพิธีในขั้นตอนการบูชา หมายถึงสิ่งของที่ใช้สำหรับบูชาปู่ตาในพิธี ได้แก่

3.1.1.1 ชั้นห้า ประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว ชาวบ้านนิยมใช้ดอกพุทธรักษา(ดอกพุทธรักษา) จำนวน 5 คู่ เนื่องจากสะดวกหาง่าย มีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน เทียนเหลืองขนาดเล็ก 5 คู่ จัดใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้คือถาด (ทุกครัวเรือนจะนำชั้นห้ามารวมกันที่บ้านเจ้าแล้วผู้ทำหน้าที่จัดเตรียมเครื่องบูชาก็จะจัดใส่ในถาดเดียวกัน)

เทียน ถือเป็นเครื่องไหว้ที่มีความสำคัญมากในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน เนื่องจากใช้จุดก่อนเริ่มพิธีในขั้นตอนต่างๆในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านเสมอ โดยเป็นการจุดเพื่อเป็นการอัญเชิญวิญญาณของปู่ตาและบริวารและเพื่อเป็นสื่อให้ปู่ตาได้รับรู้เพื่ออัญเชิญให้มาสถิตอยู่ในบริเวณศาลเพื่อรอรับเครื่องเช่นไหว้ รวมทั้งอาหารและเครื่องคัมต่างๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาจัดถวาย

ดอกไม้ เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องบูชาที่จะขาดไม่ได้ ซึ่งดอกไม้ที่ใช้ในการเช่นไหว้ปู่ตาจะใช้ดอกไม้สีขาวเท่านั้น ได้แก่ ดอกพุทธรักษา เนื่องจากปู่ตาชอบดอกไม้สีขาวและที่ใช้ดอกพุทธรักษา(พุทธรักษา)นั้นเนื่องจากเป็นดอกไม้ที่หาง่ายตามหมู่บ้าน

3.1.1.2 รูป ถือเป็นเครื่องไหว้อย่างหนึ่ง จุดก่อนเริ่มพิธี เพื่ออัญเชิญปู่ตาพร้อมทั้งบริวารให้มาสถิตในงาน





ภาพที่ 17 ชั้นห้า

ที่มา:กนกร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

3.1.1.3 เรือ 2 ลำ ใช้ถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นตัวแทนเรือของปู่หลุบและย่า เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่า เป็นชาวนครเวียงจันทน์ที่มาคอยปกป้องรักษาชาวบ้าน ทำด้วยไม้จั่วโดยจะตัดเป็นรูปคล้ายเรือหางยาว ขนาดความยาวประมาณ 30 ซม. กว้าง 10 ซม.

3.1.1.4 รูปคน 2 คน ใช้ถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นตัวแทนปู่หลุบและย่า ทำด้วยกระดาษสีขาว ผูกด้วยผ้าสีน้ำเงินแทนเครื่องแต่งกาย ตัดให้เป็นรูปคนขนาดเล็ก เอาไว้ในเรือ



ภาพที่ 18 เครื่องบูชาและเครื่องสังเวย ปู่หลุบและย่า

ที่มา:กนกร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

3.1.1.5 บั้งตะไล ใช้จุดบูชาปู่ตา ในระหว่างการประกอบพิธี ซึ่งการจุดจะต้องได้รับสัญญาณจากจ่าก่อน ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเป็นรูปแบน ดัดให้เป็นวงกลมสำหรับทำเป็นขอบเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 ซม. เอาลวดมัดติดกันให้แน่น ใช้ท่อพีวีซีขนาดเล็กเป็นไส้ใน เอาหม้ออัดเข้าไปในท่อพีวีซีจนเกือบเต็ม แล้วเอาดินอัดให้แน่น จากนั้นเจาะรูตรงกลางแล้วใส่สายชนวนเตรียมพร้อมจุดได้

3.1.1.6 บั้งไฟภูเขา ได้แก่ บั้งไฟ 6 ก.ก. , บั้งไฟ 12 ก.ก.

บั้งไฟ 6 ก.ก. และ บั้งไฟ 12 ก.ก. มีวิธีการทำดังนี้

นำท่อ พีวีซี ความยาวประมาณ 1 เมตร(สำหรับบั้งไฟ 6 ก.ก.) และใช้ท่อพีวีซี ความยาวประมาณ 2 เมตร(สำหรับบั้งไฟ 12 ก.ก.) ใช้ดินอัดข้างในให้แน่นประมาณ 20 ซม. แล้วใช้หม้อที่เตรียมไว้อัดจนเกือบเต็มท่อ จากนั้นให้เอาดินอัดเข้าไปให้เต็มท่อ แล้วเจาะรูตรงกลางให้เกือบทะลุท่อ จากนั้นใส่สายชนวน (ชนวนทำด้วยด้ายสายสิญจน์นำมาพันให้เป็นวงกลม) ยาวประมาณ 2 เมตร แล้วนำส่วนหางของบั้งไฟที่ทำด้วยไม้ไผ่มามัดติดกับตัวบั้งไฟเป็นอันจุดได้ จะจุดในช่วงท้ายของการประกอบพิธีเป็นการเฉลิมฉลอง ให้กับปู่ตา

3.1.2 ส่วนที่ใช้ในขั้นตอนการเก็บ

3.1.2.1 ชั้นห้า

3.1.2.2 ผ้าแพรวา คือ ผ้าที่ชาวบ้านจัดเตรียมถวาย โดยจะถวายในขั้นตอนของการเก็บ ซึ่งทุกปีจะต้องถวายผ้า เป็นสีใดหรือลวดลายแบบใดก็ได้ตามความสะดวกของชาวบ้าน ที่จะหามาจัดถวายได้ และเมื่อถวายเรียบร้อยแล้วผ้าแพรวา สีใดก็ได้ตามความสะดวก ซึ่งชาวบ้านจะจัดเตรียมมาเองเพื่อถวายตอนเก็บเนื่องจากปู่ตาชอบผ้าแพรวา ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงบนบานด้วยผ้าแพรวา กว้างประมาณ 40 ซม. ยาวประมาณ 1 เมตร



ภาพที่ 19 ผ้าแพรวาที่ชาวบ้านนำมาเก็บ  
ที่ท่า:กนกอร สุขุมลพษ์(15 พ.ค.51)

3.2 เครื่องสังเวช หมายถึง อาหารหวานคาวต่างๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาถวายให้แก่ปู่ตา เพื่อให้มีความสุขความสำราญแก่ปู่ตาและบรรดาบริวาร เครื่องสังเวชเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยอาหารและเครื่องคัมต่าง อันได้แก่<sup>2</sup> อาหารเครื่องคัม หมากพลู บุหรี่ พริกแห้ง

3.2.1 อาหาร อาหารที่น่าจัดเลี้ยงถวายปู่ตาของชาวบ้านกาลิมนั้นจะประกอบด้วย ไก่ต้ม ข้าวเหนียว ซึ่งเป็นอาหารที่หาง่ายในหมู่บ้านการจัดเตรียมอาหาร และภาชนะใส่อาหารชาวบ้านจะแบ่งหน้าที่จัดเตรียมร่วมกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวบ้านฝ่ายชาย เมื่อได้ไก่ซึ่งได้จากการที่ชาวบ้านบริจาคจากทุกครัวเรือนแล้วนั้น จะทำการเชือดไก่ทั้งหมด และนำเตรียมเป็นอาหารโดยแบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่งนำไปเป็นเครื่องสังเวชแก่ปู่ตา โดยจะแบ่งไว้ 12 ตัว เมื่อเชือดไก่เรียบร้อยแล้วจะนำไก่ทั้งตัวลงต้มทั้ง 12 ตัว แล้วนำไปใส่ภาชนะที่เตรียมไว้คือถาดขนาดใหญ่ อีกส่วนหนึ่ง จะนำมาประกอบเป็นอาหารเพื่อเลี้ยงชาวบ้านเมื่อเสร็จพิธี ซึ่งจะมาร่วมรับประทานกันที่บ้านเจ้า

3.2.1.1 ไก่ต้ม จะใช้ทั้งหมด 12 ตัว โดยจะนำไก่มาจากชาวบ้านในหมู่บ้านจากนั้นผู้ที่มีหน้าที่จึงจะทำการเชือดและจะต้มทั้งตัว ซึ่งไก่จะได้จากการบริจาคของชาวบ้านแล้วจะทำเพื่อถวายปู่ตา ส่วนที่เหลือจะนำมาประกอบอาหารเพื่อกินเลี้ยงกันหลังเสร็จพิธี



ภาพที่ 20 ไก่ต้ม(เครื่องสังเวช)  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพพงษ์(15 พ.ค.51)

<sup>2</sup> สัมภาษณ์ มิตร ลุนวงษ์, ชาวบ้านกาลิม, 20 เม.ย. 2551.

3.2.1.2 ข้าวเหนียว ซึ่งจะเป็นข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว นำไปถวายเป็นรูปดา โดยจะถวายเป็นรูปดา โดยไม่จำกัดว่าจะกี่กระทืบ ชาวบ้านจะนำมาจากบ้านตนเองแล้วจะเอามารวมกันที่บ้านมาก่อน จากนั้นจึงนำไปถวายเป็นรูปดา



ภาพที่ 21 กระทืบข้าวเหนียวที่ใช้เป็นเครื่องสังเวย  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

3.2.2 เครื่องดื่ม เครื่องดื่มที่ใช้เป็นเครื่องสังเวยแก่ปู่ตาประจำบ้านกาลิม สามารถถวายเป็นรูปดาได้ทุกชนิด แต่เครื่องดื่มที่ปู่ตาชอบ และจะต้องจัดถวายเป็นพิธีเลี้ยงแต่ละครั้ง ที่จะขาดมิได้ ได้แก่ เหล้า น้ำหอม<sup>3</sup> และ น้ำเปล่า

3.2.2.1 เหล้า ชาวบ้านจะนำมาจากบ้านของตนเองเพื่อถวายเป็นรูปดาและบรรดาบริวาร เหล้าที่ใช้จะเป็นเหล้าขาวมีจำหน่ายอยู่ตามร้านค้าทั่วไป



ภาพที่ 22 ใบน้ำหอม  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

<sup>3</sup> สัมภาษณ์ เสด็จ เนาสี, นางเทียมประจำหมู่บ้านกาลิม, 15 พ.ค. 2551.

3.2.2.2 น้ำหอม จะถวายน้ำหอม 1 ขวด ซึ่งเป็นน้ำที่ทำจากต้นน้ำหอมที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง ซึ่งเป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งที่หาได้ง่ายในหมู่บ้าน

น้ำหอม ได้จากต้นน้ำหอม โดยการนำใบน้ำหอมมาล้างให้สะอาด จากนั้นนำมาขยำแล้วกลั่นเอาเฉพาะน้ำโดยใช้น้ำต้มสุกที่ปล่อยให้เย็น โดยใช้ผ้าขาวบางรองเอาใบน้ำหอมไว้ด้านในเพื่กรองแล้วบีบเอาน้ำ จากนั้นกรองอีกครั้ง เพื่อให้มั่นใจว่าสะอาดพอที่จะดื่มได้ โดยไม่มีการปรุงรสแต่อย่างใด ก็จะได้น้ำหอมตามความต้องการ

3.2.2.3 น้ำเปล่า น้ำเปล่าจะถวายพร้อมกับการถวายอาหาร ซึ่งชาวบ้านจะนำมาหลังคาละ 1 ขวด (ปริมาณ 500 มล.-1 ลิตร) โดยจะใส่ในขวดน้ำอืดลมหรือขวดน้ำเปล่าตามแต่ความสะดวก

3.2.3 หมากพลู หมายถึง หมากที่มีการทำไว้เป็นคำ เรียกว่า หมากเคี้ยว ซึ่งมีส่วนผสมของใบพลู เชี่ยนหมาก ปูนขาว จัดให้เป็นคำโดยจัดจิบม้วน เพื่อถวายแก่ปู่ตาเพื่อให้เคี้ยวหลังจากที่ได้ดื่มกินอาหารหวานคาวเรียบร้อยแล้ว<sup>4</sup>

หมากพลู ประกอบด้วย ใบพลู หมาก(เปลือกเปลือกแล้วหั่นเอาหมากที่อยู่ด้านใน โดยหั่นเป็นแว่น) ปูนขาว(ปูนสำหรับกินหมาก) ด้าย วิธีการทำดังนี้ นำใบพลูสดทาปูนขาว จากนั้นเอาหมากที่เตรียมไว้วางด้านในหมากแล้วม้วนหรือพันเป็นวงกลมลักษณะเรียวยาวแล้วมัดด้วยด้ายที่เตรียมไว้

3.2.4 บุหรี่ หมายถึง ยาใบตอง ใช้ยาสูบหรือยาเส้น ทำโดยการนำใบตองที่ตากจนแห้ง

บุหรี่ ประกอบด้วย ยาสูบ ใบตอง(กล้วยน้ำว้า) ด้าย วิธีการทำ นำใบตองมาตากให้แห้งจนกลายเป็นสีน้ำตาล จากนั้นตัดใบตองให้ได้รูปลักษณะวงรี นำยาสูบที่เตรียมไว้วางในใบตองแล้วม้วนหรือพันเป็นวงกลมลักษณะเรียวยาวแล้วมัดด้วยด้ายสีขาวอีกทีเพื่อมิให้ใบตองหลุดออก ซึ่งบุหรี่ยี่ห้อชาวบ้าน เรียกว่า “ยาสูบ”

3.2.5 พริกแห้ง จะถวายพริกแห้งพร้อมกับหมากพลู บุหรี่ (ยาสูบ) เนื่องจากปู่ตาชอบสูบบุหรี่ที่นอกระหว่างการสูบบุหรี่แล้ว

---

<sup>4</sup> สัมภาษณ์ พัด โสดา,เจ้าประจำหมู่บ้านกาสิม, 15 พ.ค. 2551.



ภาพที่ 23 หมากพลู บุหรี  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพพงษ์(15 พ.ค.51)

4. บุคคลที่เข้าร่วมพิธี หมายถึง บุคคลหรือชาวบ้านกาลิมที่เข้าร่วมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน โดยบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีจิตสำนึกและจุดมุ่งหมายเดียวกันและทุกคนจะมีส่วนร่วมในการทำ ใ้งานบุญเลี้ยงบ้านเกิดได้ เป็นต้นว่าการกำหนดขั้นตอน การเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จัดเตรียมสถานที่มาจนกระทั่งการประกอบพิธีไปจนถึงเสร็จพิธี ซึ่งบุคคลที่เข้าร่วมประกอบ พิธีกรรมนี้ประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

#### 4.1 จำ

จำ หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผี หรือปู่ตา และจะทำหน้าที่เป็นผู้เช่น ไหว้เชิญผีเข้าทรง นางเทียม ทั้งเป็นผู้ที่จะต้องดูแลรักษาศาลปู่ตา ผู้ที่จะมาเป็นจ้านั้นจะเป็นผู้ที่ปู่ตา หรือผีเลือกเท่านั้น อาจจะบอกผ่านนางเทียม หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือบอกด้วยต่างต่าง ๆ เช่น ฝัน และเมื่อปู่ตาออก ปากเลือกแล้ว คนนั้นจะต้องรับเป็นถ้าไม่รับจะทำให้เกิดภัยพิบัติขึ้นกับตัวเอง เช่น สัตว์เลี้ยง วัว ควาย อยู่ ๆ ก็ล้มตาย หรือตัวผู้ที่ไม่รับเองจะเจ็บไข้ได้ป่วย การเป็นจ้านั้นจะต้องเป็นผู้ชายที่ตั้งอยู่ใน ศีลธรรม(ถือศีล 5) ประพฤติดี เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน และมักจะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งจำประจำ หมู่บ้านกาลิม เท่าที่ชาวบ้านสามารถจำได้ มีดังต่อไปนี้<sup>5</sup>

1. นายหนู จันทาทิพย์ เป็นจำเมื่อ พ.ศ. 2483 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 56 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี เสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. 2500 เป็นจำได้ 17 ปี

<sup>5</sup> สัมภาษณ์ พัด โสคา, จำประจำหมู่บ้านกาลิม, 21 เม.ย. 2551.

2. นายปุ่น โสคา เป็นจำเมื่อ พ.ศ. 2501 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 38 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี เสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. 2522 เป็นจำได้ 21 ปี
3. นายพัด โสคา เป็นจำเมื่อ พ.ศ. 2523 มาจนถึงปัจจุบัน อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 38 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี  
จำประจำหมู่บ้านกาลิมนั้น มีบทบาทต่อหมู่บ้านมากในฐานะที่เป็นผู้ติดต่อเชื่อมโยงระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน และสามารถเจรจากับปู่ตาได้รู้เรื่องดังที่จะได้กล่าวถึงบทบาทของจำดังนี้



ภาพที่ 24 นายพัด โสคา จำคนปัจจุบัน  
ที่มา: กนกอร สุขุมลพพงษ์ (15 พ.ค. 51)

- 4.1.1 บทบาทของจำในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชุมชนชาวบ้านกาลิม  
จำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดเพราะจำนั้นถือเป็นประธาน และเป็นสื่อกลางในการประกอบพิธี และจำจะต้องเป็นผู้ที่ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านกาลิม ซึ่งมักเป็นผู้อาวุโส จำประจำหมู่บ้านกาลิมนั้นมีการดำเนินชีวิตปกติเช่นเดียวกับประชาชนชาวบ้านกาลิมโดยทั่วไป ดังนั้นในชีวิตประจำวันของจำจึงมีบทบาทอยู่ 2 บทบาท ได้แก่ บทบาทในการดูแลศาลปู่ตา และบทบาทของการทำหน้าที่เป็นประธาน(พิธีกร)ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งจะเป็นสื่อกลางระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน ทำหน้าที่เฉพาะวันเลี้ยงบ้าน
- 4.1.1.1 การดูแลศาลปู่ตา จำจะคอยดูแลรักษาความสะอาดบริเวณศาลปู่ตาเป็นประจำ

4.1.1.2 เป็นประธาน(พิธีกร)ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ในวันทำบุญเลี้ยงบ้านนั้น จำจะทำหน้าที่ เป็นพิธีกร หรือเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับปู่ตา และเป็นผู้ประกอบพิธีตั้งแต่เริ่มพิธีจนถึง เสร็จพิธี

#### 4.1.2 การแต่งกายของเจ้าในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิมันนั้น จำจะแต่งกายด้วยชุดปกติเช่นเดียวกับชาวบ้าน ทั่วไป เนื่องจากปู่ตาประจำหมู่บ้าน ในอดีตนั้นชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นผู้นำหมู่บ้านและยังเคยเป็น นักรบอีกด้วย ซึ่งเป็นชาวบ้านผู้หนึ่งนั่นเอง ดังนั้นการแต่งกายของเจ้าจึงเป็นชุดคล้ายกับชาวบ้าน โดยทั่วไป เป็นเสื้อผ้าที่มีอยู่แล้วไม่ต้องหาซื้อ หรือ จัดหาใหม่ เนื่องจากปู่ตานั้นเมื่อครั้งยังมีชีวิต อยู่ นั้น เป็นมนุษยธรรมดา มิใช่เทวดา หรือเป็นกษัตริย์แต่อย่างใด ดังนั้น การแต่งกายจึงเป็นการ แต่งแบบชาวบ้านเรียบง่าย ซึ่งเครื่องแต่งกายของเจ้าจะประกอบไปด้วย

4.1.2.1 เสื้อ สำหรับเสื้อที่จำใส่ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน เป็นเสื้อแบบโตะและ สี โดก็ได้ ยกเว้นสีขาว เนื่องจากเสื้อขาวชาวบ้านจะใส่ในงานพุทธ แต่งานบุญเลี้ยงบ้านนั้น เป็น พิธีกรรมของผีไม่เกี่ยวกับพุทธ จึงไม่สวมเสื้อสีขาว

4.1.2.2 กางเกง เป็นกางเกงขายาวสีโดก็ได้เช่นเดียวกับเสื้อ ยกเว้นสีขาว เนื่องจากเป็น พิธีของผีไม่ใช่พิธีของพุทธนั่นเอง

4.1.2.3 ผ้าคาดเอว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผ้าขาวม้า เป็นผ้าที่ชาวบ้านทอไว้ เพื่อใช้คาดเอว



ภาพที่ 25 การแต่งกายของเจ้าในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

ที่มา: กนกร สุขุมลพษ์ (15 พ.ค. 51)



#### 4.1.3 การสืบทอดเจ้าประจำหมู่บ้านกาลิม

การคัดเลือกเจ้าประจำหมู่บ้านของชาวบ้านนั้นปู่ตาจะเป็นผู้คัดเลือกเอง โดยวิธีการเข้าถึงนางเทียมนางหนึ่ง และบอกผ่านนางเทียมว่าต้องการผู้ใดมาเป็นเจ้า หรือผู้แทนตัวปู่ตาประจำหมู่บ้าน ซึ่งตำแหน่งจ้านี้ ได้มาโดยการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เช่นเดียวกับนางเทียมคือปู่ตาจะเป็นผู้คัดเลือกเองโดยปู่ตาจะเข้าทรงนางเทียมผู้หนึ่ง แล้วจะบอกผ่านนางเทียมผู้หนึ่งว่าจะเลือกผู้ใดให้มาเป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน ไม่จำเป็นต้องอยู่ในสายเลือดหรือในตระกูลเดียวกัน เพียงแต่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม

#### 4.2 นางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านกาลิม

นางเทียม และ นายเทียม หมายถึง บุคคลที่เป็นร่างทรง หรือบุคคลที่ถูกผีเข้าสิงที่วิญญาณต่าง ๆ ได้เข้าสิงในขณะที่มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ หรือในขณะที่ผีต้องการสื่อให้รู้เกี่ยวกับความเป็นไป ความทุกข์ ความสุขของบ้านเมือง หรือตัวบุคคล

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ ได้กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องของผีบรรพบุรุษมาตั้งแต่สมัยโบราณตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน การไหว้ผี การบูชาผีบรรพบุรุษถือเป็นสาระสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงทำให้ชาวบ้านกาลิมมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมาก ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการนับถือในพุทธศาสนาแล้วก็ตามแต่ชาวบ้านก็ยังคงไม่ยกเลิกการนับถือผี ไหว้ผี และผีที่ชาวบ้านนับถือมากที่สุด คือ ผีบรรพบุรุษ เนื่องจากเชื่อว่าเป็นผู้ที่ปกป้องรักษาดูแลบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข จึงทำให้เกิดมีพิธีกรรมขึ้นและกำหนดเป็นประเพณีประจำปี และในพิธีกรรมนั้นจะต้องมีผู้ที่ติดต่อกับผี ดังนั้นจึงก่อให้เกิดนางเทียมเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากนางเทียมเป็นผู้ติดต่อกับปู่ตาซึ่งจะเป็นผู้บอกคำทำนายแก่ชาวบ้านเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของตนเองปัจจุบันหมู่บ้านกาลิม และได้มีนางเทียมที่เป็นผู้ชายเกิดขึ้นชาวบ้านจะเรียกว่า “นายเทียม” อีกด้วย

นางเทียม หมายถึง หญิงที่ทรงเจ้าหรือผีเข้ามักเป็นหญิงหม้าย หรืออายุกลางคนขึ้นไป เป็นเพศหญิงเท่านั้น<sup>6</sup> ปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเป็นหญิงหม้าย

นายเทียม หมายถึง ชายที่ทรงเจ้าเข้าผีวัยกลางคน ขึ้นไปเป็นเพศชายแต่ไม่ใช่เจ้า และจะต้องเป็นผู้ที่ปู่ตาเลือกเท่านั้น

<sup>6</sup> ฤดีมน ปริวีสินิท, วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน อำเภอบ้านค้อ, (2539),

นางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน หมายถึง บุคคลที่ถูกผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษเข้าสิงร่างใน ขณะที่กำลังประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน เพื่อต้องการสื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงความเป็นไปของ หมู่บ้านเกี่ยวกับความสุข ความทุกข์ ภัยพิบัติต่างๆ อันจะเกิดแก่หมู่บ้าน นางเทียมในพิธีบุญเลี้ยง บ้านของหมู่บ้านกาลิมก็เช่นเดียวกันกับนางเทียมของชุมชนอื่น คือ เป็นร่างทรงหรือเป็นตัวแทน ของปู่ตา ในการสื่อกลางระหว่างปู่ตากับชาวบ้านเพื่อบอกให้ทราบถึงความเป็นไปต่าง ๆ ของ หมู่บ้าน ซึ่งการเทียมของบ้านกาลิมนั้นจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย หากเป็นผู้หญิงจะเรียกว่า “นาง เทียม” และหากเป็นผู้ชายเรียกว่า “นายเทียม” แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้หญิง เนื่องจากเป็นผู้ที่มี อารมณ์อ่อนไหวง่าย<sup>7</sup> จากการศึกษาของค้ประกอบในส่วนของนางเทียมของหมู่บ้านกาลิม อำเภอ บ้านฝ้อในงานบุญเลี้ยงบ้านนี้ พบว่ามีจำนวนนางเทียมทั้งหมด 26 คน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

### ตารางที่ 3 รายชื่อนางเทียมในหมู่บ้านกาลิมในปี พ.ศ. 2551

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล นางเทียม	อายุ(ปี)
1	นางเกิน วรรณประเสริฐ	73
2	นางบัวลา จันโทกุล	71
3	นางพาย รัตนประเสริฐ	64
4	นางไสว โคตะแสง	60
5	แม่เสด็จ เนาศรี	60
6	ยายจำปา พลบุญ	80
7	นางสนม พานทอง	46
8	นางปัดชา ศรีทุม	50
9	ยายปี ปัดแสง	83
10	นายคำผล ชะทุม	34
11	นางช้วน พิลาเทพ	43
12	นางพิศ พิลาเทพ	40
13	นางอุดม กำเนิดกาลิม	72

<sup>7</sup> สัมภาษณ์กลุ่ม เสด็จ เนาศรี, บัวลา จันโทกุล, นางเทียมประจำหมู่บ้านกาลิม, 27 ส.ค. 2550.

14	นางลักษณ์ พรหมสมบัติ	47
15	นางสาว เนาศรี	66
16	นางบวย ปัดแสง	44
17	นางทองลา ผลเหลือ	36
18	นางหนูฤทธิ มหาพรหม	39
19	นางดอกซ้อน สมสวย	32
20	นางบัวทอง แท่งพรหม	47
21	นางวันทอง สีอ่อน	52
22	นางนุระเบียบ คำหล้า	40
23	นางชื่น เบ็ญจันทร์	30
24	นางหลวย พานทอง	48
25	นางหมูน บุคคล	61
26	นางทองเสน่ห์ จันโทกุล	38

จากตารางรายชื่อ นางเทียมในหมู่บ้านกาลิมมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้หญิงที่ถูกเลือกโดยปู่ตาประจำหมู่บ้านและบรรดาบริวารของปู่ตา ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับเจ้า

#### 4.2.1 บทบาทของนางเทียม

ในพิธีเลี้ยงบ้านของบ้านกาลิมนั้นนางเทียมจะเป็นผู้ช่วยในพิธี โดยมีเจ้าเป็นผู้ดำเนินพิธี (พิธีกร) นางเทียมจะนั่งอยู่แถวหน้าทุกคน จะคล้องผ้าแพรวาทักอ สีใดก็ได้ตามแต่ต้องการ เจ้าจะอันเชิญปู่ตาเข้าทรงนางเทียม แล้วนางเทียมจะลุกขึ้นพ้อนรำ แล้วเจ้าก็จะขอคำทำนายจากนางเทียม และขอให้ปู่ตาบันดาลให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งจะบอกผ่านนางเทียมนั่นเอง ดังนั้นนางเทียมจึงมีความสำคัญยิ่งในพิธีเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิมถ้าขาดนางเทียมไปพิธีกรรมก็จะไม่สำเร็จ และสมบูรณ์ได้

#### 4.2.2 การแต่งกายของนางเทียม

การแต่งกายของนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน จะแต่งกายด้วยชุดปกติของชาวบ้าน คือจะนุ่งผ้าถุง เสื้อลวดลายต่างๆ และที่สำคัญจะต้องมีผ้าสไบ แต่ชุดที่นางเทียมใส่ในพิธีนั้นเป็นชุด

สวยงาม ที่บรรดานางเทียมมืออยู่แล้ว โดยบางคนจะสวมชุดผ้าไหม บางคนสวมเสื้อสีต่างๆ นุ่ง  
ผ้าถุงลายจืด ที่ชาวบ้านจะเรียกว่าชุดไปเอาบุญ ซึ่งประกอบด้วย

4.2.2.1 เสื้อ เป็นเสื้อสีใด หรือแบบใดก็ได้ ตามความเหมาะสมและความพอใจของนาง  
เทียม บางคนจะสวมเป็นชุดผ้าไหม บางคนจะสวมเป็นชุดลายจืด หรือ บางคนจะสวมเสื้อสีต่างๆ  
ตามความพอใจ

4.2.2.2 ผ้าถุง เป็นผ้าถุงที่ชาวบ้านทอขึ้นมาเอง เป็นผ้าถุงลายจืด หรือ หมี่จืด สีต่างๆ  
ตามความพอใจของบรรดานางเทียมที่สวมใส่

4.2.2.3 ผ้าสไบ เป็นผ้าที่มีลวดลายต่างๆ บางคนใช้ผ้าที่ถักด้วยมือ ตามความพอใจ และ  
ความสะดวก ของนางเทียม



ภาพที่ 26 การแต่งกายของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน  
ที่ท่า:กนกร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

การแต่งกายของนางเทียมแต่ละคน จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันในส่วนของสี  
ของเครื่องแต่งกาย จากการศึกษาสรุปได้ว่าการแต่งกายของนางเทียมนั้น หากเป็นนายเทียม การ  
แต่งกายจะสวมกางเกง และมีผ้าผูกเอว เสื้อผ้าจะเรียบง่าย หากเป็นนางเทียมนั้นจะมีสไบ โดย  
ลักษณะการเบี่ยงจะเบี่ยงเพียงด้านเดียวแล้วจะผูกปลายอีกด้านไว้ระดับสะเอวอีกด้านหนึ่ง และสี  
ของเครื่องแต่งกายจะแตกต่างกันออกไป นางเทียมบางคนจะใช้สีฉูดฉาด บางคนจะใช้สีอ่อน  
นอกจากนี้แล้วในส่วนของการออกแบบเครื่องแต่งกายนั้นจะมีการประยุกต์เพื่อให้ทันกับยุคสมัยใน  
ปัจจุบัน

#### 4.2.3 การสืบทอดนางเทียม

ชาวบ้านกาลิมเป็นกลุ่มชนที่นับถือผี มีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในวิถีชีวิตของชุมชนจะเกี่ยวกับการไหว้ผีมากที่สุด และผีที่สำคัญที่สุดที่หมู่บ้านเคารพนับถือมากมาแต่บรรพบุรุษคือ ผีปู่ตา<sup>8</sup> จึงก่อให้เกิดพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ตาขึ้น และในพิธีกรรมจะต้องมีนางเทียมซึ่งจะขาดมิได้เนื่องจากเป็นผู้ที่เป็นสื่อกลางระหว่างผี (ปู่ตา) กับมนุษย์ ถ้าขาดนางเทียมพิธีกรรมก็จะไม่สำเร็จเนื่องจากจะไม่สามารถติดต่อกับปู่ตา และขอคำทำนาย ความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ด้วยนางเทียมเป็นร่างทรงของปู่ตานั้นเอง แต่ด้วยนางเทียมก็เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป ก็ต้องมีการร่วงโรยและล่วงลับไปด้วยความแก่ชรา ดังนั้นจึงต้องมีการสืบทอดสู่รุ่นหลังต่อไป นางเทียมในหมู่บ้านกาลิมมีมาแล้วหลายรุ่นด้วยกัน สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มนางเทียมของหมู่บ้านกาลิม จะเห็นได้ว่าลักษณะวิธีการสืบทอดของนางเทียมนั้นมิได้สืบทอด โดยสายเลือดเช่นผีฟ้า แต่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยถ้ามีนางเทียมคนใดถึงแก่กรรมลงแล้ว ปู่ตาก็จะเลือกผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนนางเทียมคนเดิม โดยวิธีการที่ปู่ตาจะทำให้ผู้ที่ปู่ตาต้องการให้เป็นนางเทียม มีอาการเจ็บป่วย หรืออาจจะมีลางบอกเหตุให้รู้เช่น ผันหรือสัญญาณที่บอกให้รู้ว่าปู่ตาเลือกให้เป็น ถ้าไม่ยอมรับก็จะมีอันเป็นไป แต่ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นส่วนมาก โดยบ้างก็ปวดศีรษะ ปวดท้องอย่างรุนแรง ป่วยกระเสาะกระแสะบ้าง บ้างก็มีอาการเลือดไหลออกมาบ้าง แต่ด้วยผู้ที่จะเป็นนางเทียมนั้นไม่ทราบมาก่อนว่าปู่ตาเลือกตนเองก็มีการรักษาไม่หายสุดท้ายก็ต้องเข้าสู่พิธีกรรมเกี่ยวกับผี คือ มีการให้หมอดูมาดูให้ว่าเป็นปู่เลือกหรือไม่ แล้วจึงทำพิธีรับเป็นนางเทียม อาการเหล่านั้นก็หายไป แล้วผู้นั้นก็เป็นนางเทียมประจำหมู่บ้านแทนคนเดิมที่ล่วงลับไปแล้ว

จากการสัมภาษณ์บรรดานางเทียม และ ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านกาลิมนั้น ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับการสืบทอดของนางเทียมได้ดังนี้ นางเทียมของหมู่บ้านกาลิมมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย นางเทียมที่เป็นผู้หญิงเรียกว่า นางเทียม ผู้ชายเรียกว่า นายเทียม ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน นางเทียมจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ผู้ที่จะเป็นนางเทียมและนายเทียมนั้น มักจะเป็นคนวัยกลางคนขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็ นโสด สมรส หรือเป็นหม้ายก็สามารถเป็นนางเทียมได้ เพียงแต่เป็นผู้ที่มีศีลธรรมตั้งมั่นและประพฤติตนเป็นคนดี และประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านการสืบทอดนางเทียมผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. มีนางเทียมคนปัจจุบันถึงแก่กรรมคือ เมื่อมีนางเทียมคนใดคนหนึ่งถึงแก่กรรมลงปู่ตาก็จะเลือกบุคคลอื่นขึ้นมาแทนโดยปู่ตาจะทำให้บุคคลนั้นต้องมีอันเป็นไปเช่น มีอาการ

<sup>8</sup> ฤดีมน ปริทัศน์ทิ, มอญตำนานอ่านอดีต, (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2544), หน้า 92.

ป่วยกระเสาะกระแสะบ้าง มีเหตุร้ายขึ้นในบ้านบ้าง หรือมีสัญญาณบอกว่าบุคคลนั้นจะต้องมานางเทียม

2. ปู่ตาที่อยู่ศาลปู่ตามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น คือ เมื่อปู่ตามีจำนวนเพิ่มขึ้นอาจจะเป็นลูกหลานหรือบริวารของปู่ตามอาศัยอยู่ที่ศาลปู่ตาด้วย ปู่ตาจะเลือกผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนของตน โดยการบอกผ่านนางเทียมคนอื่น หรือมีนางบอกเหตุให้รู้เช่น ฝันหรือมีเหตุการณ์ต่างๆเกิดขึ้นกับตนเองจะหายจากอาการและเหตุการณ์ต่างๆ ก็ต่อเมื่อรับที่จะเป็นนางเทียมแล้วเท่านั้น และจากนั้นก็จะมีการทำพิธีรับและต้องเข้าร่วมพิธีการเลี้ยงบ้านทุกปีนั่นเอง

#### 4.2.4 การฟ้อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

สังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านกาลิม ยังคงยึดถือเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผีปู่ตาซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ดังนั้นลูกหลานที่สืบทอดความเชื่อนี้ต้องมีการเช่นสังเวชเพื่อบูชาเป็นประจำทุกๆ ปี ซึ่งมีความเชื่อว่าเมื่อปฏิบัติลงไปแล้วจะทำให้ได้รับผลดีต่อตัวเอง จึงทำให้มีการฟ้อนเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์(ปู่ตา) เกิดความพึงพอใจส่งผลทำให้อยู่เย็นเป็นสุข

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวเกี่ยวกับการฟ้อนรำไว้ว่า การฟ้อนรำเกิดจากการบวงสรวงบูชาเทพเจ้า เพราะสัญชาตญาณของมนุษย์ทุกคนมีความกลัว เมื่อเกิดความกลัว มนุษย์ก็จะหาสิ่งที่ตนนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ มีการอ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ช่วยเหลือปลอดภัยและด้วยการที่มนุษย์มีความเชื่อมั่นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าต้องการให้มนุษย์กระทำความดีต่อจึงเกิดพิธีต่างๆ ขึ้น เช่น การบวงสรวงถวายอาหาร การสวดสรรเสริญอ้อนวอนขอพร และท้ายที่สุด ก็มีการฟ้อนรำถวาย เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น<sup>9</sup> เช่นเดียวกันกับพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ที่สืบเนื่องมาจากความกลัวของชาวบ้าน จึงนำไปสู่การจัดพิธีกรรมขึ้น และท้ายที่สุดก็ต้องมีการฟ้อนรำเพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ปู่ตา

ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาลิม นางเทียมจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในพิธี ในวันประกอบพิธีกรรมชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าแล้วจะแห่ไปที่ศาลปู่ตาโดยมีเจ้าและนางเทียมเป็นผู้นำขบวนพร้อมทั้งเครื่องเลี้ยง(เครื่องไหว้) ในขบวนแห่นั้นจะมีบรรเลงดนตรี เครื่องดนตรีประกอบมี กลอง ฉาบ ฉิ่ง แคน และจะมีปี่แก้ม 1 กระบอกพร้อมด้วยบั๊วไฟเล็ก 1 บั๊วเอาไว้จุดเพื่อเป็นการบูชา ขบวนแห่ จะแห่ไปที่ศาลปู่ตา จำจะนำขัน 5 ขัน 8 ขึ้นถวายพร้อมกันกับนางเทียม

<sup>9</sup> สุภาวดี ลำลีพันธุ์, “ทำฟ้อนพื้นบ้านอีสานศึกษากรณีวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด”, (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสารคาม.2540), หน้า 56.

นางเทียมทั้งหมดจะนั่งอยู่แถวหน้า แต่งกายพื้นบ้านอีสาน และคล้องผ้าแพรวาทาคอ สีใดก็ได้ตามแต่ความต้องการของนางเทียมแต่ละคน เมื่อจำจุดเทียนเชิญปู่ตาเข้านางเทียม นางเทียมจะนั่งนิ่งหลับตา เมื่อปู่ตาเข้าทรงนางเทียมแล้วจะชักกระตุกเนื้อตัวสั่นเทิ้ม นั่งโยกตัวไปมาบ้าง ร้องให้บ้าง บางนางกระโดดโลดเต้น เสียงพูดโต้ตอบจะเป็นเสียงผู้ชาย น้ำเสียงมีอำนาจ ในขณะที่นั้นชาวบ้านที่ นั่งอยู่ใกล้ๆก็จะรินเหล้าให้ดื่ม บางคนก็จุดบุหรี่ที่ขี้ดใส่ด้วยพริกแดงให้สูบ ในขณะที่เดียวกันนั้นตาจ้ำ ก็จะขอคำทำนายของชาวบ้านเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในปีนั้นๆ

จากนั้นนางเทียมจะลุกขึ้นพ้อน และกระโดดโลดเต้น คนตรีบรรเลงเสียงคังขึ้นเรื่อยๆ และ มีการจุดบั้งไฟเสียงเป็นการฉลองพร้อมด้วยยิงปืนแก๊ป ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีจะโห่ร้องเสียงดังเป็นการบูชาปู่ตา นางเทียมที่พ้อนอยู่บนศาลปู่ตาจะพากันลงมาพ้อนรอบศาล นางเทียมคนหนึ่งจะถือดาบพ้อนนำหน้าขบวน ซึ่งมีลักษณะกวัดแกว่งไปมาคล้ายเป็นการเบิกทางเช่นผู้ที่คุ้นเคยกับการใช้อาวุธ ท่าพ้อนของนางเทียมมีลักษณะเป็นท่าทางธรรมชาติของมนุษย์ มีการย่อเท้าไปตามจังหวะเพลงแต่ไม่มีการขำเท้ามีการยกมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ มีการเอามือลงต่ำ และมีการส่ายมือไปมา การพ้อนนี้จะไม่มีการจับมือ ชาวบ้านจะลุกขึ้นพ้อนตามนางเทียมและมีการโห่ร้องเป็นระยะ เมื่อนางเทียมพ้อนรอบศาลปู่ตาแล้วจะกลับขึ้นไปบนศาลอีกครั้งจะพ้อนอยู่บนศาลจนกว่าปู่ตาจะออกจากร่าง (สัมภาษณ์กลุ่มเมื่อวันที่ 17 ก.ค.2550 เวลา 11.15 น.)

#### 4.2.5 ปู่ตาที่มาทรงนางเทียม

ปู่ตา หมายถึง ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังคงเป็นห่วงและยังมีความรักความผูกพันบุตรหลาน จึงเป็นผีที่คอยดูแลปกป้องรักษาและคอยคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทั้งปวงอันจะเกิดแก่บุตรหลานหรือชาวบ้านในชุมชนของตนเอง เช่นเดียวกับปู่ตาประจำบ้านกาลิมที่ยังคงคอยคุ้มครองป้องกันมิให้มีภัยพิบัติต่าง ๆ เข้ามาทำร้ายลูกหลานในหมู่บ้านได้ และชาวบ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ นั้น ก็ยังมีความเชื่อว่าวิญญาณของผีปู่ตามัน มีอำนาจในการลดบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านได้ ดังนั้น ชาวบ้านกาลิมจึงได้จัดพิธีบูชาปู่ตาเป็นประจำทุกปี

ปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม ได้แก่ “ญาคูเสือ” ซึ่งญาคูเสือผู้นี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าท่านในอดีตชาติครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นเคยเป็นผู้นำหมู่บ้าน และมักจะเดินป่าเพื่อสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้แก่ชาวบ้าน ครั้งหนึ่งในขณะที่ท่านกำลังเดินป่าเพื่อสำรวจตามปกติก็ได้เจอกับเสือตัวหนึ่งและได้เกิดการต่อสู้ และในที่สุดก็ได้โดนเสือตะปบตายในป่า

ดังนั้น จึงเป็นที่มาของญาคูเสือผู้นี้ และเมื่อท่านเสียชีวิตลงชาวบ้านจึงได้ยกย่องให้เป็นปู่ตาประจำหมู่บ้าน และนอกจากนี้แล้วยังมีอีกมากมายที่อาศัยอยู่ที่ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบริวารของปู่ตา บรรดาบริวารของปู่ตาประจำหมู่บ้านทั้งหมดนี้จะเดินทางมาไม่พร้อม

กันแล้ว แต่ว่าผู้ใดจะเดินทางผ่านมาเมื่อใด และเมื่อเดินทางผ่านแล้วเกิดความพอใจที่จะสังสถิตอยู่ที่หมู่บ้านกาลิมก็จะอยู่และเป็นบริวารของปู่ตาประจำหมู่บ้าน และจะคอยสอดส่องดูแลความเป็นไปของชาวบ้าน มิให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้นได้<sup>10</sup> ซึ่งการเดินทางมาของบริวารปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม สามารถจำแนกได้ตามตารางต่อไปนี้



ภาพที่ 27 ขณะที่ปู่ตาเข้าทรงนางเทียม  
ที่มา:กนกอธ สุขุมาลพงษ์(15 พ.ค.51)

#### ตารางที่ 4 ปู่ตาและบริวารของปู่ตาที่สังสถิตในหมู่บ้านกาลิม

ลำดับที่	ชื่อ (บริวาร)	สังสถิต / ปี	นับเป็นเวลา / ปี
1	ญาครูเสื่อ	ตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน	
2	ท้าวองค์ดำ	2520	31
3	ท้าวสุวรรณ	2523	28
4	ท้าวสุภาพ	2524	27
5	ท้าวสุบรรณ	2525	26
6	ท้าวพานทอง	2525	26
7	ท้าวองค์ดำ	2531	20

<sup>10</sup> สัมภาษณ์ จำปา พลบุญ, นางเทียมประจำหมู่บ้านกาลิม, 27 ส.ค. 2550.



8	ท้าวสุพรรณ	2540	11
9	ท้าวประมวล	2540	11
10	ท้าวคงศักดิ์	2540	11
11	ท้าวมะลิวัลย์	2541	10
12	ท้าวบัวสอง	2541	10
13	ท้าวองค์พิศ	2545	6
14	นางเมีย	2545	6
15	นางลูก	2545	6
16	นางเมีย	2546	6
17	นางเมีย	2546	5
18	ท้าวโอรส	2547	5
19	นางเมีย	2547	5
20	ทหาร	2548	4
21	ทหาร	2548	4
22	ทหาร	2548	4
23	นางเซริฟ	2548	4
24	ไม้ทราบชื่อ	2549	3
25	นางเมีย	2549	3
26	นางลูก	2549	3

จากตารางจะเห็นได้ว่า บริวารของปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม มีการเดินทางมาสังสถิต ณ ศาลปู่ตาไม่พร้อมกัน จากการสัมภาษณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านกาลิม ได้เล่าว่า เมื่อปีใดมีจำนวน นางเทียมเพิ่มขึ้น แสดงว่าปีนั้นมีบริวารของปู่ตามาสังสถิต ณ ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิม เพิ่มขึ้น โดยการมานั้นจะมาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทำให้ผู้ที่ตนชอบ และ อยากให้เป็นตัวแทน ของตนนั้น มีอันเป็นไป เช่น ป่วยกระเสาะกระแสะ บางคนมีอาการหนักกระทั่งมีเลือดออกตาม ร่างกาย หรือ บางคนบริวารจะมาเข้าฝันบอกให้ทราบ

#### 4.3 ชาวบ้านที่เข้าร่วมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน

ชาวบ้านที่เข้าร่วมประกอบพิธีนั้น จะเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิมทุกครัวเรือน ซึ่งในวันจัดพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้นชาวบ้านจะมารวมตัวกัน ณ บริเวณศาลปู่ตาอย่างพร้อมเพรียงกัน โดยในวันนี้ไม่มีผู้ใดออกไปทำธุระข้างนอกหมู่บ้าน เนื่องจากทุกคนให้ความสำคัญกับพิธีบุญเลี้ยงบ้านเป็นอย่างมาก ในวันงานชาวบ้านจะนั่งอยู่ในศาลปู่ตา และ บริเวณโดยรอบ เพื่อร่วมประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้านตามขั้นตอนต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกาลิมที่เข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้าน สรุปได้ว่าการเข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น เพื่อเป็นการตอบแทนปู่ตาคอยปกป้องรักษาตนและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดทั้งปีที่ผ่านมา และยังเพื่อการบนบานต่อปู่ตาเพื่อขอความเป็นไปในปีที่จะมาถึงให้ชาวบ้านได้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ครอบครัวของตน ปราศจากภัยพิบัติต่างๆ ไม่ว่าจะลูกหลานจะอยู่ที่ใด เดินทางไปที่แห่งใด ไม่ว่าจะในเรื่องการเรียน หรือ การงานต่างๆ ก็ขอให้อยู่รอดปลอดภัย



ภาพที่ 28 ชาวบ้านกำลังเดินทางไปร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้าน  
ที่มา:กนกร สุขุมลพษ์(15 พ.ค.51)



ภาพที่ 29 ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้าน  
ที่มา:กนกร สุขุมลพษ์(15 พ.ค.51)

#### 4.4 นักดนตรี

นักดนตรีจัดเป็นผู้ร่วมพิธีบุญเลี้ยงบ้านกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิมนั้นจะมีนักดนตรีบรรเลงดนตรีประกอบ ดนตรีที่บรรเลงประกอบในพิธีนั้นประกอบด้วย เครื่องดนตรีหลัก 3 อย่าง ได้แก่ กลองยาว แคน ฉาบ นักดนตรีที่ร่วมบรรเลงดนตรีในพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม โดยถูกคัดเลือกจากปู่ตา ซึ่งนักดนตรีประจำหมู่บ้านกาลิม ที่บรรเลงดนตรีในพิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น มี 3 คน ได้แก่

1. นายโจอม จันโทกุล เป็นหมอกลอง อายุ 52 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 72 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี
2. นายบัวโล คนบุญ เป็นหมอฉาบ (ตีฉาบ) อายุ 45 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 3 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี
3. นายทัต โสดา เป็นหมอแคน อายุ 77 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 30 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี



ภาพที่ 30 หมอกลองตีกลองขณะนางเทียมพ็อน  
ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(15 พ.ค.51)

#### 4.5 อาวุธ

ปู่ตาประจำหมู่บ้านกาลิมนั้นเคยเป็นนักรบมาก่อน ดังนั้นเมื่อมาเป็นปู่ตา ที่ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขนั้น ต้องมีอาวุธประจำตัว ได้แก่ “ดาบ” นั่นเอง ดาบของปู่ตานั้น เป็นดาบตัวผู้ ซึ่งเป็นดาบประจำตัวของปู่ตาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เมื่อได้อัญเชิญให้เป็นปู่ตา

ก็ได้ใช้ดาบอันเดิมเป็นอาวุธประจำตัว และจะใช้ดาบอันนี้ในประกอบการฟ้อนทุกปี จนกระทั่งใน  
ประมาณปี พ.ศ. 2540 ได้ถูกขโมยไป จึงได้ใช้ดาบตัวเมียแทน

ดาบตัวเมีย คือ ตัวดาบจะมีลักษณะปลายแหลม ยาวประมาณ 80 ซม. ปดอกของดาบมี  
ลักษณะปลายตัด ดาบเล่มนี้เป็นเล่มเดียวที่ใช้ในการประกอบการฟ้อน ซึ่งในการฟ้อนนั้นจะมีเพียง  
ผู้เดียวที่ถืออาวุธฟ้อน ได้แก่ ปู่ตา ส่วนบริวารจะวาดฟ้อนด้วยมือเปล่า

ในการเก็บรักษา จะเก็บไว้ที่บ้านของเจ้าประจำหมู่บ้าน จนกว่าจะถึงวันงานจึงจะ  
นำออกไปใช้ในพิธี เจ้าจะเก็บไว้บนหิ้งเป็นอย่างดี



ภาพที่ 31 ดาบ

ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(21 พ.ค.51)



ภาพที่ 32 ตัวดาบ และปลอก

ที่มา:กนกอร สุขุมลพงษ์(21 พ.ค.51)

จากการศึกษาองค์ประกอบในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาสิม ตำบลเมืองพาน อำเภอ บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า องค์ประกอบในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ หลายส่วน อันได้แก่ องค์ประกอบในส่วนของวันเวลา ในการประกอบพิธีบุญเลี้ยงบ้าน องค์ประกอบในส่วนของสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธี องค์ประกอบในส่วนของวัตถุสิ่งของ เครื่องสังเวद्यเครื่องบูชา ที่ใช้ในการประกอบพิธี องค์ประกอบในส่วนของบุคคลที่เข้าร่วมพิธี องค์ประกอบในส่วนของดนตรีประกอบ และองค์ประกอบในส่วนของอาวุธ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านกาสิม กล่าวคือ พิธีบุญเลี้ยงบ้านนั้น จะทำในช่วงก่อนที่จะถึงฤดูลงนา ซึ่งถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ บรรพบุรุษ โดยยึดถือวันพฤหัสบดีที่ 1-2 ของเดือนหก ของทุกปี ซึ่งจัดอยู่ในฮีตสิบสองคองสิบสี่ หรือเป็นงานประจำปีด้วย และพิธีบุญเลี้ยงบ้านนี้ชาวบ้านจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก สถานที่ที่จะใช้ศาลปู่ตา ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก อุปกรณ์ทุกอย่างใช้เท่าที่หาได้ภายใน หมู่บ้าน จึงถือเป็นพิธีที่เรียบง่าย แต่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมากชาวบ้านทุกคนจะต้องเข้าร่วม พิธี และให้ความสำคัญกันอย่างเหนียวแน่น องค์ประกอบทุกส่วนนั้นมีความสำคัญในการประกอบ พิธีเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อทราบถึงขั้นตอน และ องค์ประกอบในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านกาสิมแล้ว สิ่งหนึ่งที ถือเป็นส่วนประกอบ และขั้นตอนที่สำคัญในพิธีเป็นอย่างยิ่ง คือการพ่อนางเทียม ซึ่งเป็นลีลา การวาดพ่อนที่อยู่ภายใต้จิตสำนึกของปู่ตา และบริวาร โดยไม่มีท่าทางที่ตายตัว แล้วแต่จะวาด พ่อนในท่าทางใด ซึ่งการพ่อนนั้นถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากเป็นการแสดงให้เห็นว่าปู่ตา และบริวารมาปรากฏตัวจริง เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็น ซึ่งการวาดพ่อนจะวาดพ่อนในหลายลักษณะ ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทที่ 5

### วิเคราะห์ทำพื่อนนางเทียม

#### 5.1 วิเคราะห์ทำพื่อนไม่มีอาวุธ

จากการศึกษาพิธีบุญเลี้ยงบ้านอีสานของชาวบ้านกาลิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในปี พ.ศ. 2551 จากการร่วมสังเกตการณ์ในพิธีตั้งแต่เริ่มต้นไปจนเสร็จพิธี ได้ทำการบันทึก และศึกษาทำพื่อนของบรรดานางเทียมในพิธี ซึ่งมีทั้งหมด 26 คน โดยการศึกษาจากวิดีโอที่ได้นำบันทึกในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งการทำพื่อนนั้นเป็นการพื่อนของผู้ที่เชื่อถือในพิธีกรรม บางคนนั้นพื่อนแล้วหยุดเป็นระยะสลับกันไป และการพื่อนของบรรดานางเทียมนี้ เป็นการพื่อนที่แสดงออกที่ไม่เน้นความสวยงาม และเกิดขึ้นภายใต้อำนาจของผี ดังที่ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าวไว้ว่า การแสดงที่จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม โดยมักอาศัยการแสดงเป็นสื่อติดต่อกับอำนาจลึกลับ เช่น ผีฟ้าผิมดให้ลงมาอำนวยความสะดวก หรือจัดภัยอันตรายนานา การแสดงประเภทนี้มักเกิดขึ้นในชุมชน โดยมีกลุ่มคนสืบหน้าที่แสดงเป็นการเฉพาะ ด้วยท่าทางที่เรียบง่าย ไม่สนใจความงาม ได้แก่ พื่อนผีฟ้านางเทียมในอีสาน<sup>1</sup> ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการพื่อนของผีปู่ตา และ บรรพบุรุษ เพื่อเป็นการสื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่ามาปรากฏตัวจริง และการพื่อนดาบเป็นการพื่อน เพื่อขจัดปัดเป่าภัยพิบัติ และ ความชั่วร้ายทั้งปวงมิให้เกิดแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน

ในบทนี้จะได้อธิบายให้เห็นถึงลักษณะการวาดพื่อนของบรรดานางเทียมในพิธี เพื่อหาเอกลักษณ์ของการพื่อนของบรรดานางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ซึ่งในการวิเคราะห์ทำพื่อนของนางเทียมนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะการวาดพื่อนออกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

#### 5.1 ทำพื่อนไม่มีอาวุธ

##### 5.1.1 ทำพื่อนเดี่ยว

##### 5.1.1.1 ทำพื่อนเดี่ยวผู้หญิง

##### 5.1.1.2 ทำพื่อนเดี่ยวผู้ชาย

##### 5.1.2 ทำพื่อนอาวุธ (ดาบ)

<sup>1</sup> สุรพล วิรุฬห์รักษ์, นาฏศิลป์ปริวรรต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 300.

## 5.2 ทำเข้าคู่

### 5.2.1 เข้าคู่ชาย, หญิง

### 5.2.2 เข้าคู่หญิงกับหญิง

## 5.3 ทำเข้ากลุ่ม

## 5.1. ทำพ็อนไม่มีอาวุธ

### 5.1.1 ทำพ็อนเดี่ยว

จากการศึกษาภาคสนามได้ร่วมสังเกตการณ์ และจากการบันทึกทำพ็อนลงในวีดิทัศน์ ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิมนั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะการวาดพ็อนเป็นการพ็อนที่เป็น ธรรมชาติของผู้พ็อนภายใต้จิตสำนึก ความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์ของผู้พ็อน ซึ่งสามารถ เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เนื่องจากในการพ็อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้าน กาลิมนมีผู้พ็อนหรือนางเทียมจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้จับเอาท่าทางการพ็อนของนางเทียมมา ทำการวิเคราะห์ โดยจะเรียงลำดับดังต่อไปนี้

#### 5.1.1.1 ทำพ็อนเดี่ยวผู้หญิง



ภาพที่ 33 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 มือขวาม้วนมือด้านข้างลำตัว แล้ววาดมือขึ้นไปตั้งวงระดับไหล่ จากนั้น ม้วนมือเข้าหาลำตัว แล้ววาดมือลงด้านลำตัว มือซ้ายวาดลงต่ำด้านข้างลำตัวแล้วม้วนมือเข้าหา ลำตัวพร้อมกับวาดมือขึ้นระดับไหล่ให้ฝ่ามือหันเข้าหาลำตัว แล้ววาดมือลงเท้าทั้งสองข้างชิดกัน

แล้วกระโดดไปมาในจังหวะเร็ว บางช่วงเดินย่อเท้าไปตามจังหวะ บางช่วงเท้าก้าวเท้าข้างหนึ่ง  
ไปด้านหน้าเปิดสันเท้าที่อยู่ด้านหลัง และบางช่วงถอนเท้าที่อยู่ด้านหน้ามาวางหลัง



ภาพที่ 34 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 มือทั้งสองข้างวาดออกไปตั้งวงด้านข้างลำตัวในระดับไหล่ แล้วม้วนไป  
มาสลับกัน เท้าทั้งสองข้างชิดกันยืนอยู่กับที่ข่มตัวตามจังหวะยกตัวไปมา



ภาพที่ 35 ท่าที่ 3



อธิบายท่าที่ 3 มือขวาม้วนมือในระดับวงล่าง แล้ววาดมือขึ้นมาตั้งวงด้านหน้าในระดับปาก มือซ้ายม้วนมือระดับปากแล้ววาดลงต่ำด้านข้างลำตัว แล้วปฏิบัติสลับข้างไปมา ทำซ้ำทำตามจังหวะ



ภาพที่ 36 ท่าที่ 4

อธิบายท่าที่ 4 มือขวาม้วนมือต่ำ แล้ววาดมือขึ้นมาตั้งวงระดับไหล่ มือซ้ายม้วนมือตั้งวงระดับไหล่ แล้ววาดลงมาตั้งวงล่างด้านข้างลำตัว แล้วปฏิบัติสลับข้าง ทำซ้ำทำถอยหลังพร้อมกับย่อเข้าตามจังหวะ (บางจังหวะลดท่าแขนลงระดับสะเอว)

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 37 ท่าที่ 5.1

ภาพที่ 38 ท่าที่ 5.2

อธิบายท่าที่ 5.1 มือวาดมือทั้งสองข้างขึ้นพร้อมกับวาดมือมาตั้งวงด้านหน้าระดับปาก  
เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะ

อธิบายท่าที่ 5.2 มือซ้ายม้วนมือเป็นตั้งวงระดับสายตา จากท่าที่ 5.1 มาเป็นมือขวา  
วาดมือลงต่ำด้านข้างลำตัว แล้วม้วนมือเป็นตั้งวง มือซ้ายม้วนมืออยู่ในระดับเดิม  
เท้าย่อเท้าตามจังหวะ แล้วปฏิบัติท่าที่ 5.1 และ 5.2 สลับกันไปมา



ภาพที่ 39 ท่าที่ 6

อธิบายท่าที่ 6 มือซ้ายวาดมือขึ้นแล้วม้วนเป็นตั้งวงด้านหน้า มือขวา  
วาดมือลงต่ำด้านหน้าแล้วม้วนมือเป็นตั้งวง เท้าก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้ากระดกเท้าขวา

แล้วปฏิบัติอีกด้านสลับไปมา



ภาพที่ 40 ท่าที่ 7

อธิบายท่าที่ 7 มือทั้งสองวาดมือไปด้านซ้ายของตัวแล้วม้วนมือเป็นตั้งวง เท้าก้าวซ้ายมา ด้านหน้ากระดกเท้าขวา จากนั้นวาดมือทั้งสองไปด้านขวา แล้วม้วนมือเป็นตั้งวง แล้วก้าวเท้าขวา มาด้านหน้ากระดกเท้าซ้าย แล้วปฏิบัติอีกด้านสลับกันไปมา



ภาพที่ 41 ท่าที่ 8

อธิบายท่าที่ 8 มือทั้งสองข้างกำมือทั้งสองข้างด้านข้างลำตัวระดับสะเอว มีการยกลำ  
แขนขึ้นลงด้านข้างลำตัวไปมาด้านข้าง ทำชิดกันกระโดดตามจังหวะ ในจังหวะเร็ว



ภาพที่ 42 ท่าที่ 9

อธิบายท่าที่ 9 มือทั้งสองข้างกำมือทั้งสองข้างแขนลงด้านข้างลำตัว บางช่วงมือทั้งสองข้างทั้งมือ  
ลงล่างแต่ไม่กำมือ ทำชิดกันกระโดดตามจังหวะ บางช่วงผู้ฟ้อนยืนอยู่กับที่ขยับตัวตามจังหวะ ย่อ  
เข้าเล็กน้อย บางช่วงย่อเท้าไปมา (ประมาณ 3-4 ก้าว) แล้วก้าวเท้าขวาเตะซ้าย ก้าวเท้าซ้ายเตะเท้า  
ขวาสลับกันไปมา



ภาพที่ 43 ท่าที่ 10

อธิบายท่าที่ 10 มือทั้งสองข้างกำมือ มือซ้ายวาดแขนขึ้นสูงเหนือศีรษะ มือขวาวาดมือ  
ลงต่ำด้านข้างลำตัว ทำชิดกันกระโดดพร้อมกับหมุนรอบตัว จากนั้นวาดมือขวาขึ้นสูงเหนือศีรษะ  
มือซ้ายวาดลงต่ำ แล้วหมุนรอบตัว บางช่วงในขณะที่หมุนรอบตัวจะสลับมือขึ้นลงตามจังหวะ  
บางช่วงจะเดินย่อท่า แล้วหมุนรอบตัว ก้มศีรษะเล็กน้อย



ภาพที่ 44 ท่าที่ 11

อธิบายท่าที่ 11 มือทั้งสองข้างกำมือ มือซ้ายวาดมือขึ้นระดับไหล่ มือขวาวาดมือลงต่ำ  
ด้านข้างลำตัว แล้วปฏิบัติอีกข้างสลับกันไปมา ทำชิดกันกระโดดตามจังหวะ บางช่วงหมุนรอบ  
ตัว



ภาพที่ 45 ท่าที่ 12

อธิบายท่าที่ 12 มือทั้งสองข้างกำมืออยู่ข้างลำตัว แล้วส่งมือขวามาด้านหน้า มือซ้ายส่ง  
ข้อศอกไปด้านหลัง (ถองศอก) แล้วปฏิบัติสลับข้างไปมา ทำกระโดดอยู่กับที่ตามจังหวะ บาง  
จังหวะผู้ฟ้อนยืนขมวดตัวอยู่กับที่ แล้วถองศอกไปมา



ภาพที่ 46 ท่าที่ 13

อธิบายท่าที่ 13 มือทั้งสองข้างวาดออกไปตั้งวงด้านข้างลำตัวแขนตั้ง แล้วม้วนมือ  
สลับกันไปมา ทำซิดกันขมวดตัวอยู่กับที่ตามจังหวะ บางช่วงทำผู้ฟ้อนจะกระโดดไปมาในจังหวะ  
เร็ว บางช่วงเดินย่อเท้าพร้อมกับหมุนรอบตัว

บางช่วงมือทั้งสองข้างตั้งวงแขนตั้งด้านข้างลำตัว แล้ววาดลำแขนข้างหนึ่งไปด้านหน้า  
อีกข้างหนึ่งวาดไปด้านหลัง วาดแขนสลับกันไปมาในลักษณะเร็วตามจังหวะ ทำซิดกันกระโดด



ภาพที่ 47 ท่าที่ 14

อธิบายท่าที่ 14 มือทั้งสองข้างม้วนมือโดยม้วนให้ฝ่ามือหันเข้าหาลำตัว แล้วม้วนออกไปตั้งวง ม้วนมือสลับกันไปมาด้านหน้า ระดับหน้าอก (โดยม้วนมือ 3 จังหวะ แล้วเปลี่ยนมือ) ทำซ้ำคั่นกระโดดตามจังหวะ บางช่วงทำเดินถอยหลังตามจังหวะ



ภาพที่ 48 ท่าที่ 15

อธิบายท่าที่ 15 ตบมือด้านหน้าระดับอก ทำเดินย่อทำตามจังหวะ บางช่วงยื่นข้อม้วนอยู่กับที่



ภาพที่ 49 ท่าที่ 16

อธิบายท่าที่ 16 วาดมือขวาขึ้นไปตั้งวงให้ปลายนิ้วหันออกไปด้านข้างในลักษณะวงบัวบาน มือซ้ายวาดลำแขนออกไปด้านข้างลำตัวในลักษณะจับคว่ำแขนตั้ง แล้วปฏิบัติอีกด้านสลับกัน ทำซ้ำอยู่กับที่แล้วเดินหมุนรอบตัว พร้อมกับสลับมือไปมาตามจังหวะ

\* การจับจะใช้นิ้วหัวแม่มือจรดนิ้วชี้และนิ้วกลาง



ภาพที่ 50 ท่าที่ 17

อธิบายท่าที่ 17 มือขวากำมือแล้ววาดมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ มือซ้ายวาดมือลงต่ำในลักษณะตั้งวง ไม่มีการม้วนมือ จากนั้นวาดมือซ้ายขึ้นสูงเหนือศีรษะ มือขวาวาดลงต่ำด้านข้างลำตัว (บางจังหวะผู้สอนจะวาดลำแขนในลักษณะแขนตั้ง บางจังหวะจะงอแขนเล็กน้อย) ทำทั้งสองข้างสลับกัน แล้วกระโดดตามจังหวะในลักษณะเร็ว

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย





ภาพที่ 51 ท่าที่ 18

อธิบายท่าที่ 18 มือทั้งสองข้างกำมือ แล้วเหวี่ยงมือด้านหนึ่งมาข้างหน้า แล้วเหวี่ยงมือขึ้นด้านบน จากนั้นเหวี่ยงไปด้านหลัง มืออีกข้างหนึ่งเหวี่ยงไปด้านหลัง แล้วเหวี่ยงลงด้านล่าง จากนั้นเหวี่ยงมือมาด้านหน้า ปฏิบัติในลักษณะเป็นวงกลมสลับกันไปมา ทำซ้ำกันกระโดดตามจังหวะ

\* การเหวี่ยงมือ คือ การวาดมือในลักษณะเร็วและรุนแรง



ภาพที่ 52 ท่าที่ 19

อธิบายท่าที่ 19 มือทั้งสองวาดไปตั้งวงข้างลำตัวอแกนระดับไหล่ แล้วมืออีกข้างหนึ่งหงายลำแขนให้ปลายนิ้วชี้ลงล่างแล้วม้วนมือสลับกันไปมา ทำซ้ำท่าพร้อมกับหันหน้าไปด้านซ้าย - ขวาสลับกัน ไม่มีการแตะเท้า



ภาพที่ 53 ท่าที่ 20

อธิบายท่าที่ 20 มือข้างหนึ่งม้วนมือมาตั้งวงด้านข้างลำตัวระดับไหล่ (โดยนับ 4 จังหวะ เปลี่ยนมือในจังหวะที่ 4) มืออีกข้างหนึ่งทิ้งลงล่างเฉียงไปด้านหลัง แล้วปฏิบัติสลับข้าง ทำเดินย่อ ทำถอยหลัง



ภาพที่ 54 ท่าที่ 21

อธิบายท่าที่ 21 มือทั้งสองข้างวาดมือขึ้นสูงเหนือศีรษะแล้วม้วนมือในจังหวะเร็ว สลับกันไปมา ทำก้าวเท้าตามจังหวะ บางช่วงเดินหมุนรอบตัว บางช่วงเดินถอยหลังตามจังหวะ



ภาพที่ 55 ท่าที่ 22

อธิบายท่าที่ 22 มือทั้งสองวาดมือขึ้นลงในลักษณะการเหวี่ยงมือขึ้นลง มือสูงอยู่ในระดับเหนือศีรษะ เท้ายื่นเท้าชิดกันอยู่กับที่ พร้อมกับขยับเท้าตามจังหวะ บางช่วงเดินก้าวเท้าไปด้านหน้า บางช่วงกระโดดตามจังหวะ บางช่วงกระโดดตามจังหวะพร้อมกับหมุนรอบตัว



ภาพที่ 56 ท่าที่ 23

อธิบายท่าที่ 23 มือซ้ายวาดมือไปตั้งวงระดับวงสูงเหนือศีรษะ มือขวาวาดมือในลักษณะคว่ำมือด้านหน้าระดับอก บางจังหวะหันฝ่ามือเข้าหาลำตัว(นับ 4 จังหวะ แล้วเปลี่ยนมืออีกด้าน)

แล้วปฏิบัติสลับข้างไปมา เท้าก้าวเท้าข่มตัว(นับ 4 จังหวะ บางจังหวะนับ 2 จังหวะ แล้วก้าวเท้า) บางช่วงยืนไขว้เท้า เท้าซ้ายอยู่ด้านหน้า ไม่เปิดส้นเท้าที่อยู่ด้านหลัง



ภาพที่ 57 ท่าที่ 24

อธิบายท่าที่ 24 มือทั้งสองวาดมือขึ้นสูง แล้วสะบัดมือข้างหนึ่งออกไปตั้งวงห้วปลายนิ้วมือหันออกด้านข้าง (ลักษณะบัวบาน) มืออีกข้างหนึ่งอยู่ในลักษณะคว่ำมือ แล้วปฏิบัติทั้งสองด้านสลับกันไปมา เท้าก้าวไขว้โดยก้าวเท้าขวามาด้านหน้าวางหลังเท้าซ้ายไม่เปิดส้นเท้า



ภาพที่ 58 ท่าที่ 25

อธิบายท่าที่ 25 มือซ้ายวาดมือออกมาด้านข้างระดับไหล่ แล้วม้วนมือเป็นตั้งวง มือขวา วาดมือลงต่ำด้านข้างลำตัวแล้วม้วนมือเป็นตั้งวงเฉียงไปด้านหลัง ให้ปลายนิ้วส่งไปด้านหลัง เท้า อยู่ในลักษณะก้าวไขว้เปิดสันเท้าที่อยู่ด้านหลัง (นับจังหวะ 1, 2, 3, 4) แล้วเปลี่ยนมือปฏิบัติด้าน ตรงกันข้าม บางช่วงยกเท้าข้างหนึ่งมาด้านหน้า



ภาพที่ 59 ท่าที่ 26

อธิบายท่าที่ 26 วาดมือซ้ายขึ้นมาแล้วม้วนมือเป็นตั้งวงระดับอก มือขวา วาดมือลงต่ำ ด้านข้างลำตัว แล้วม้วนเป็นตั้งวง เท้าก้าวเท้าขวามาด้านหน้าเปิดสันเท้าที่อยู่ด้านหลัง แล้วยกตัว 4 จังหวะ (1, 2, 3, 4) แล้วปฏิบัติอีกครั้งพร้อมกับก้าวเท้าอีกข้างหนึ่งมาด้านหน้า

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 60 ท่าที่ 27

อธิบายท่าที่ 27 มือทั้งสองข้างกำมือ เหวี่ยงมือซ้ายเข้าหาลำตัว ด้านหน้าระดับอก มือขวาเหวี่ยงไปด้านข้างลำตัวแขนตั้ง เท้าชิดกันกระโดดตามจังหวะ บางช่วง ก้าวเท้าซ้ายยกเท้าขวา ก้าวเท้าขวายกเท้าซ้าย (จังหวะ 1, 2, 3, 4 แล้วเปลี่ยนข้าง)



ภาพที่ 61 ท่าที่ 28

อธิบายท่าที่ 28 มือซ้ายวาดมือไปด้านข้างลำตัวระดับสะเอวแล้วม้วนมือเป็นตั้งวง มือขวาวาดมือไปด้านข้างลำตัว แล้วสะบัดมือออกเป็นลักษณะหงายท้องแขนปลายนิ้วชี้ลงล่าง แล้วปฏิบัติสลับข้างไปมา เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะ แล้วยกเท้าขวามาด้านหน้า



ภาพที่ 62 ท่าที่ 29

อธิบายท่าที่ 29 มือขวาจับคว่ำด้านหน้าระดับอก แล้ววาดขึ้นพร้อมปล่อยมือในลักษณะ  
ตั้งวงบัวบาน มือซ้ายตั้งวงด้านหน้าระดับอก แล้ววาดไปตั้งวงด้านข้างระดับศีรษะ จากนั้นปฏิบัติ  
สลับข้างไปมา ทำก้าวเท้าซ้ายเตะเท้าขวา และก้าวหน้าเท้าขวาเตะเท้าซ้ายสลับกันไปมาตาม  
จังหวะ



ภาพที่ 63 ท่าที่ 30

อธิบายท่าที่ 30 มือขวาควดมือขึ้นสูงระดับเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือไปมา มือซ้ายควดมือลงล่างด้านข้างลำตัวม้วนมือไปมา เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะในจังหวะเร็ว บางช่วงเท้าชิดกัน กระโดดหมุนรอบตัว



ภาพที่ 64 ท่าที่ 31

อธิบายท่าที่ 31 มือขวาม้วนมือขึ้นระดับไหล่แล้วสะบัดออกเป็นลักษณะวงบัวบาน มือซ้ายควดมือลงโดยควดไปด้านหลังให้ปลายนิ้วชี้ไปด้านหลัง เท้าก้าวเท้าซ้ายแล้วยกเท้าขวามา ด้านหน้า แล้วปฏิบัติสลับอีกด้านไปมา



ภาพที่ 65 ท่าที่ 32



อธิบายท่าที่ 32 มือทั้งสองข้างกำมือด้านข้างลำตัวระดับสะเอว ส่งข้อศอกไปด้านหลัง แล้วส่งมือไปด้านหลังสลับกันไปมา ทำเดินย่อเท้า 4 จังหวะ จังหวะที่ 4 ตะเท้า (1, 2, 3, ตะ)



ภาพที่ 66 ท่าที่ 33

อธิบายท่าที่ 33 มือซ้ายกำมือสูงเหนือศีรษะ แล้วปล่อยเป็นตั้งวง มือขวากำมือต่ำ ด้านข้างลำตัวแล้วปล่อยมือเป็นตั้งวง แล้วปฏิบัติอีกด้านสลับกันไปมาทำชิดกันกระโดดตาม จังหวะ



ภาพที่ 67 ท่าที่ 34

อธิบายท่าที่ 34 วดมือทั้งสองข้างขึ้นสูงระดับเหนือศีรษะ จากนั้นมือขวาคว้าฝามือลง มือซ้ายสลับมือออกไปในลักษณะตั้งวงให้ปลายนิ้วหันออกไปด้านข้าง แล้วปฏิบัติสลับกันไปมา ทำเดินย่อเท้าตามจังหวะ ในจังหวะเร็ว



ภาพที่ 68 ท่าที่ 35

อธิบายท่าที่ 35 มือซ้ายม้วนมือขึ้นมาตั้งวงด้านข้างลำตัวหักข้อศอกให้ข้อศอกแนบลำตัว มือขวาสลับมือออกไปให้ปลายนิ้วชี้ลงล่าง แล้วปฏิบัติสลับข้างไปมา ทำก้าวเท้าตามจังหวะ (1, 2, 3, 4) ก้าวเท้าจังหวะที่ 4

ท่าฟ้อนเดี่ยวผู้ชาย (นายเทียม)



ภาพที่ 69 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 มือทั้งสองวาดมือขึ้นลงในลักษณะการเหวี่ยงมือขึ้นลง มือสูงอยู่ในระดับเหนือศีรษะ เท้ายืนเท้าชิดกันอยู่กับที่ พร้อมกับขยับเท้าตามจังหวะ บางช่วงเดินก้าวเท้าไปด้านหลัง บางช่วงกระโดดตามจังหวะ บางช่วงกระโดดตามจังหวะพร้อมกับหมุนรอบตัว



ภาพที่ 70 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 มือขวาวาดมือขึ้นพร้อมกับม้วนมือโดยหันฝ่ามือเข้าหาลำตัว จากนั้นคลายมือออกให้เป็นลักษณะตั้งวง มือซ้ายวาดมือลงระดับสะเอวด้านข้าง ไม่ม้วนมือ แล้ววาดมือทั้งสองข้างขึ้นลงสลับกันไปมา เท้ากระโดดเท้าชิดกันตามจังหวะ



ภาพที่ 71 ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 3 มือทั้งสองข้างทิ้งมือลงด้านข้างลำตัว เท้ายื่นเท้าชิดกันขมวดตัวอยู่กับที่ บางช่วงผู้ฟ้อนจะกระโดดตามจังหวะในจังหวะเร็ว



ภาพที่ 72 ท่าที่ 4

อธิบายท่าที่ 4 วาดมือทั้งสองข้างขึ้นสูงเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือเป็นตั้งวงสลับกันไปมา เท้ายกเท้าขวามาด้านหน้า แล้วกระโดดโดยใช้เท้าซ้ายลงพื้นข้างเดียว



ภาพที่ 73 ท่าที่ 5

อธิบายท่าที่ 5 วาดมือขวามาด้านหน้าเอียงไปด้านข้างเล็กน้อย ระดับไหล่ มือซ้ายวาดมือลงต่ำเอียงไปด้านหลังเล็กน้อย แล้วม้วนมือไปตามจังหวะในจังหวะเร็ว เท้าเดินย่อเท้าตาม

จังหวะ บางช่วงกระโดดอยู่กับที่แล้วหมุนรอบตัว บางช่วงเดินโดยหันหน้าไปด้านซ้าย ขวาสลับกันไปมา

### 5.1.2 วิเคราะห์ท่าฟ้อนอาวุธ(ดาบ)



ภาพที่ 74 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 มือขวาถือดาบแล้วควงดาบให้ปลายดาบหันไปด้านหน้าแล้วจีขึ้นด้านบนมือซ้ายม้วนมือด้านหน้าระดับอก โดยให้หันฝ่ามือเข้าหาลำตัวด้านหน้า คล้ายกับการปิด แล้ววาดมือลงระดับสะโพกด้านข้างลำตัว จากนั้นวาดมือขึ้นระดับศีรษะ ทำชิดกันกระโดดในจังหวะซ้ำ (จังหวะ 1, 2 แล้วกระโดด)

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 75 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 มือขวาทือดาบวาดมือไปด้านข้างในลักษณะมือหงายท้องแขน ให้ปลายดาบชี้ลงด้านล่าง จากนั้นพลิกมือขึ้นแทงมือมาด้านหน้า ให้ปลายดาบชี้ไปด้านซ้าย แล้วม้วนมือลงไปหงายท้องแขนด้านข้างให้ปลายนิ้วชี้ลง มือซ้ายม้วนมือเข้าหาลำตัวด้านหน้า แล้ววาดมือไปตั้งวงด้านข้างลำตัว บางจังหวะมือซ้ายจะอยู่ระดับไหล่ บางจังหวะจะอยู่ในระดับศอก เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะ



ภาพที่ 76 ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 3 มือขวากถือดาบแทงคาบไปด้านหน้า ให้ปลายดาบชี้ขึ้นด้านบน มือซ้ายวาดมือขึ้นในลักษณะตั้งวงระดับไหล่ บางจังหวะมืออยู่ระดับศีรษะ แล้ววาดลงต่ำให้มืออยู่ระดับสะโพก ไม่มีการม้วนมือทำเดินย่อท่าหมุนรอบตัว บางช่วงเดินย่อท่าถอยหลังตามจังหวะ



ภาพที่ 77 ท่าที่ 4

อธิบายท่าที่ 4 มือขวากถือดาบในลักษณะตั้งวงด้านข้างลำตัวระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงข้างลำตัวระดับไหล่แล้วม้วนมือสลับกันไปมา ทำเดินย่อท่าตามจังหวะ บางช่วงเดินย่อท่าหันหน้าไปด้านซ้าย และ ด้านขวาสลับกัน(เดิน 4 จังหวะแล้ว เปลี่ยนหันหน้าอีกด้าน



ภาพที่ 78 ท่าที่ 5

อธิบายท่าที่ 5 มือซ้ายม้วนมือด้านหน้าระดับอก โดยให้หันฝ่ามือเข้าหาลำตัวด้านหน้า มือขวาถือดาบวาดมือไปด้านหน้าแล้ววาดขึ้นระดับวงหน้าแล้วควงไปด้านข้างให้ปลายดาบหันไป ด้านข้างวาดมือลงต่ำ ทำเดินย่อทำตามจังหวะ



ภาพที่ 79 ท่าที่ 6

อธิบายท่าที่ 6 หันหน้าด้านซ้ายมือขวาถือดาบอยู่ด้านล่าง แล้วแทงดาบไปด้านหน้า พร้อมกับวาดมือขึ้นไปด้านบนระดับศีรษะ มือซ้ายม้วนมือเข้าหาลำตัวด้านหน้าแล้ววาดออกไปตั้งวงระดับไหล่ ทำย่อทำตามจังหวะไม่มีการเตะเท้า (โดยย่อเท้า 4 จังหวะ) ศีรษะก้มลงเล็กน้อย แล้วหันมาด้านขวา แล้วปฏิบัติสลับกันไปมา



ภาพที่ 80 ท่าที่ 7



อธิบายท่าที่ 7 มือซ้ายม้วนมือด้านหน้าระดับอก แล้ววาดมือขึ้นไปตั้งวงสูงระดับเหนือศีรษะ มือขวากว้างด้านข้างลำตัว โดยให้ปลายดาบชี้ไปด้านหลังวาดลงล่าง ควงในลักษณะเป็นวงกลมด้านข้างลำตัวทำท่าตามจังหวะ



ภาพที่ 81 ท่าที่ 8

อธิบายท่าที่ 8 มือซ้ายม้วนมือด้านหน้าแล้ววาดมือขึ้นไปตั้งวงบน มือขวากว้างด้านข้างมือไปด้านซ้ายระดับไหล่ด้านซ้าย ให้ปลายชี้ไปด้านซ้าย แล้วดึงดาบกลับมาด้านให้มืออยู่ด้านหน้าระดับอก โดยหันฝ่ามือที่กำมือถือดาบอยู่หันเข้าหาลำตัว แล้วแทงดาบไปด้านซ้าย ปฏิบัติสลับกันไปมา ทำเดินย่อทำตามจังหวะ



ภาพที่ 82 ท่าที่ 9

อธิบายท่าที่ 9 มือซ้ายและมือขวาม้วนมือไปมาสลับกันด้านหน้า โดยมือขวากวือดาบ  
เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะ บางช่วงหันหน้าด้านซ้าย และด้านขวาสลับกัน



ภาพที่ 83 ท่าที่ 10

อธิบายท่าที่ 10 มือซ้ายม้วนมือโดยหันฝ่ามือเข้าหาลำตัวด้านหน้า แล้ววาดมือออกไป  
ตั้งวงสูงเหนือศีรษะ มือขวากวาดดาบโดยหงายฝ่ามือด้านข้างลำตัว ระดับไหล่แทงดาบให้ปลาย  
ดาบชี้ลงด้านล่าง แล้ววาดขึ้นในลักษณะตั้งวงระดับไหล่ เท้าเดินย่อเท้าตามจังหวะ บางช่วงเดินหัน  
ซ้ายขวาสลับกันไปมาด้านละ 4 จังหวะ

## 5.2 ทำพ็อนเข้าคู่

ทำพ็อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านเกี่ยวกับการพ็อนเข้าคู่ มีทั้งการเข้าคู่ระหว่างนาง  
เทียมกับนายเทียม และนางเทียมกับนางเทียมสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

### 5.2.1 ท่าฟ้อนเข้าคู่ระหว่างนางเทียม และนายเทียม



ภาพที่ 84 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 ผู้ฟ้อนทั้งสองใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือกัน ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านขวา วาดมือขวา ขึ้นตั้งวงสูงเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือไปมา ทำซิดกันกระโดดตามจังหวะ ในลักษณะรุนแรงผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้ายทิ้งมือซ้ายลงข้างลำตัว ทำเดินย่ำเท้า

บางช่วงผู้ฟ้อนทั้งสองจับมือกันโดยใช้มือที่อยู่ด้านใน ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านขวา วาดมือขวาขึ้นสูงเหนือศีรษะแล้วม้วนมือไปมาตามจังหวะ ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้ายทิ้งมือซ้ายลงข้างลำตัว ทำผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านขวาทำซิดกันกระโดดหมุนรอบผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้ายหมุนตามแต่ไม่กระโดด



ภาพที่ 85 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 ผู้ฟ้อนใช้มือที่อยู่ด้านนอกเหวี่ยงลำแขนไปมา ผู้ฟ้อนที่ด้านขวากระโดดตามจังหวะ ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้ายเดินย่ำเท้า



ภาพที่ 86 ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 3 ผู้พื่อนที่อยู่ด้านขวา (นายเทียม) หันหน้าหาผู้พื่อนที่อยู่ด้านซ้ายมือซ้ายจับมือผู้พื่อนที่อยู่ด้านซ้าย มือขวาวาดแขนออกไปด้านหน้า แล้วม้วนมือไปมาตามจังหวะ โนมัตัวไปด้านหน้า ผู้พื่อนที่อยู่ด้านซ้ายจับมือผู้พื่อนที่อยู่ด้านขวา มือซ้ายทิ้งลงข้างลำตัว ทำผู้พื่อนที่อยู่ด้านขวาเดินก้าวเท้าในลักษณะก้าวเท้าขวาไปด้านข้างแล้วก้าวเท้าซ้ายมาชิดเท้าขวา แล้วก้าวเท้าขวาไปด้านข้าง ก้าวเท้าซ้ายมาชิดเท้าขวาไปเรื่อยๆ ตามจังหวะบางช่วงก้าวเท้าซ้ายไขว้เท้าขวา ผู้พื่อนที่อยู่ด้านขวาเดินไปเรื่อยๆ บางจังหวะเท้าชิดกันกระโดดตามจังหวะ

### 5.2.2 ท่าพื่อนเข้าคู่ระหว่างนางเทียม และนางเทียม



ภาพที่ 87 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 ผู้พื่อนทั้งสอง ใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือกัน แล้วผู้พื่อนที่อยู่ด้านขวาวาดมือออกไปตั้งวงด้านข้างลำตัวระดับสะเอว แล้วม้วนมือไปมาตามจังหวะในจังหวะเร็ว (บางจังหวะ

แขนตั้ง บางจังหวะผู้พ่อนจะงอแขน) ผู้พ่อนที่อยู่ด้านซ้าย หึงมือที่อยู่ด้านนอกลงข้างลำตัว เท้าเดินย่ำเท้าตามจังหวะ บางจังหวะกระโดดตามจังหวะในจังหวะเร็ว และรุนแรง



ภาพที่ 88 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 ผู้พ่อนที่อยู่ด้านขวากางแขนทั้งสองข้างไปด้านข้าง มือซ้ายวาดมือขึ้นสูงระดับไหล่ มือขวาวาดมือลงต่ำระดับสะโพก บางจังหวะอยู่ระดับสะเอว โดยให้มือซ้ายซ้อนด้านหลังผู้พ่อนที่อยู่ด้านซ้าย ผู้พ่อนที่อยู่ด้านซ้าย ใช้มือขวากอดสะเอวผู้พ่อนที่อยู่ด้านขวา มือซ้ายหึงลงด้านข้างลำตัว เท้าเดินย่ำเท้าตามจังหวะ บางจังหวะเดินย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปด้านซ้าย

### 5.3 ท่าเข้ากลุ่ม



ภาพที่ 89 ท่าที่ 1

อธิบายท่าที่ 1 ผู้พ่อนที่อยู่ด้านซ้ายและขวาจับมือผู้พ่อนที่อยู่ตรงกลาง มือที่อยู่ด้านนอกของผู้พ่อนที่อยู่ด้านซ้าย-ขวา กางแขนไปด้านข้างลำตัวแล้วเหวี่ยงแขนไปมา เท้ากระโดดในลักษณะรุนแรง



ภาพที่ 90 ท่าที่ 2

อธิบายท่าที่ 2 ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย-ขวา จับมือผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลางทั้งสองมือ แล้วเหวี่ยงแขนไปมาในท่าที่รุนแรง ทำกระโดดตามจังหวะ



ภาพที่ 91 ท่าที่ 3

อธิบายท่าที่ 3 ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย-ขวาจับมือผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลางยกสูง (บางช่วงยกสูงระดับหัวไหล่ บางช่วงยกสูงระดับศีรษะ) มือที่อยู่ด้านนอก วาดมือออกไปตั้งวง บางช่วงยกสูงระดับไหล่ บางช่วงยกสูงเหนือศีรษะ แล้วยกลำแขนขึ้นลงตามจังหวะ ทำซ้ำทำตามจังหวะ



ภาพที่ 92 ท่าที่ 4

อธิบายท่าที่ 4 ผู้พ้อนที่อยู่ด้านซ้ายขวา หันไปด้านหลังใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือผู้พ้อนที่อยู่ตรงกลางยกสูงระดับศีรษะ มีोनอกวาดมือออกไปตั้งวง บางช่วงยกสูงระดับไหล่ บางจังหวะยกสูงระดับเหนือศีรษะ เท้าขำเท้าตามจังหวะ ผู้พ้อนที่อยู่ด้านซ้าย-ขวา เดินขำเท้าถอยหลัง



ภาพที่ 93 ท่าที่ 5

อธิบายท่าที่ 5 ผู้พ้อนที่อยู่ด้านขวาใช้มือทั้งสองข้างจับมือผู้พ้อนที่อยู่ตรงกลางด้านล่าง ผู้พ้อนที่อยู่ด้านซ้ายจับมือผู้พ้อนที่อยู่ตรงกลาง ยกสูงระดับศีรษะ หันไปด้านหลัง มีอขวาวาดมือออกไปตั้งวงด้านข้างลำตัว บางจังหวะยกสูงระดับไหล่ บางจังหวะยกสูงระดับศีรษะ แล้วยกลำแขนขึ้นลงตามจังหวะ เท้าขำเท้าตามจังหวะ



ภาพที่ 94 ท่าที่ 6

อธิบายท่าที่ 6 ผู้ฟ้อนทั้งหมดจับมือกันเป็นลักษณะเข้าวงกลมหันหน้าเข้าวง แล้วเหวี่ยงแขนไปมาในลักษณะรุนแรง ทำผู้ฟ้อนบางคนกระโดด บางคนขย่มตัว บางคนย่อท่าตามจังหวะอยู่กับที่ จากนั้นเคลื่อนที่ไปด้านหน้า



ภาพที่ 95 ท่าที่ 7

อธิบายท่าที่ 7 ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย-ขวา จับมือผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลาง โดยใช้มือที่อยู่ด้านใน จากนั้นผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านขวาหันหน้าเข้าหาผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลาง วาดมือขวาขึ้นสูงระดับศีรษะ บางจังหวะลดลงระดับไหล่แล้ว ม้วนมือเข้าหาลำตัวด้านหน้าระดับอก แล้ววาดมือขึ้นสูงระดับศีรษะ บางจังหวะอยู่ระดับไหล่ โนมตัวไปด้านหน้าเล็กน้อย ทำซิดกันกระโดดตามจังหวะ ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย ทิ้งมือซ้ายลงข้างลำตัว ทำกระโดดตามจังหวะ ผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลางเดินย่อท่า

บางจังหวะ ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านขวา-ซ้าย ใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลาง จากนั้นวาดมือออกมาด้านข้างลำตัวแขนตั้ง แล้วม้วนมือไปมา 3 จังหวะ แล้วเปลี่ยนใช้มืออีกข้างหนึ่งจับมือผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลางหันหน้าไปด้านหลัง วาดมืออีกข้างหนึ่งมาตั้งวงแขนตั้งม้วนมือไป



มา 3 จังหวะ (เปลี่ยนข้างสลับกันไปมาตามจังหวะ) ทำกระโดดตามจังหวะ โนม้ตัวไปด้านหลัง พร้อมกับก้มศีรษะเล็กน้อย ผู้ฟ้อนที่อยู่ด้านซ้าย มือซ้ายทิ้งลงข้างลำตัว ทำกระโดดตามจังหวะ สลับกับเดินย่อทำขยับตัว ผู้ฟ้อนที่อยู่ตรงกลางเดินย่อทำ

จากการศึกษาท่าฟ้อนของนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ถือเป็นเรื่องยากพอสมควร เนื่องจากลักษณะของการวาดฟ้อน เป็นการแสดงออกภายใต้จิตสำนึกของตัวนางเทียม ซึ่งเป็นการแสดงออกโดยธรรมชาติ เป็นการวาดฟ้อนที่เป็นอิสระไม่ตายตัว ลายมือไม่ถูกกำหนดว่าจะไปทิศทางใด มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และมีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายในการฟ้อน ซึ่งผู้วิจัยสามารถแยกได้ดังนี้

1. การใช้มือ
2. การใช้เท้า
3. การใช้ลำตัว
4. การใช้ศีรษะ
5. การใช้อาวุธ (ดาบ)

#### 1. การใช้มือ

จากการศึกษาท่าฟ้อนในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของบ้านกาลิม พบว่ามีการใช้มือในหลายลักษณะ ดังนี้

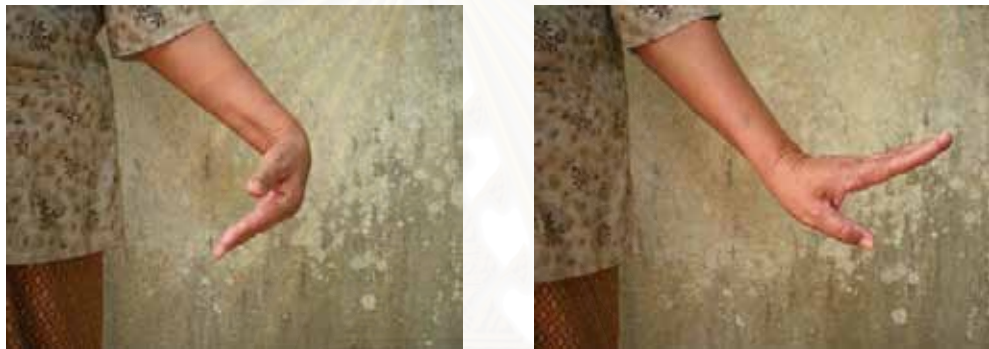
- 1.1 การม้วนมือ
- 1.2 การสลัดมือ
- 1.3 การจับมือ
- 1.4 การเหวี่ยงมือ
- 1.5 การวาดมือ
- 1.6 กำมือ

1.1 การม้วนมือ เป็นการหักข้อมือเข้าหาลำตัว โดยหันฝ่ามือเข้าไม่ต้องจับมือ แล้วม้วนออกเป็นลักษณะการตั้งวง ซึ่งการม้วนมือมีหลายระดับด้วยกัน ดังนี้

ม้วนมือนำหน้าระดับอก เป็นการม้วนมือทั้งสองข้างสลับกันไปมาด้านหน้า โดยการม้วนมือจะหันฝ่ามือเข้าหาลำตัว แล้วม้วนออกไปตั้งวง



ภาพที่ 96 ม้วนมือด้านหน้าระดับอก



ภาพที่ 97 ม้วนมือด้านข้างด้านข้างลำตัว

ม้วนมือด้านข้างด้านข้างลำตัว เป็นการม้วนมือทั้งสองข้างด้านข้างลำตัว โดยการม้วนมือจะหันฝ่ามือเข้าหาลำตัว แล้วม้วนออกไปตั้งวง ซึ่งมีหลายระดับ คือ ระดับไหล่ ระดับศีรษะ ระดับสะเอว และม้วนมือต่ำ

ม้วนมือด้านข้างระดับไหล่ด้านข้างลำตัว เป็นการกางแขนทั้งสองข้างไปด้านข้าง แล้วม้วนมือ โดยหงายฝ่ามือแล้วหักข้อมือเข้าหาลำตัวแล้วม้วนออกไปเป็นลักษณะการตั้งวง

ม้วนมือระดับศีรษะ เป็นการวาดมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือไป-มา

ม้วนมือระดับสะเอว เป็นการกางแขนไปข้างลำตัวให้ข้อศอกติดกับสะเอว แล้วหงายฝ่ามือขึ้นหักข้อมือเข้าหาลำตัว แล้วม้วนออกไปตั้งมือ (คล้ายการตั้งวง)

ม้วนมือต่ำด้านข้างลำตัว คือการทิ้งมือลงด้านข้างลำตัว แล้วม้วนมือไป-มา

1.2 การสลัดมือ เป็นการหักข้อมือลงแล้วสลัดออกไปให้ปลายนิ้วชี้ออกจากลำตัว



ภาพที่ 98 การสลัดมือสูงระดับเหนือศีรษะ

การสลัดมือหลายระดับ ได้แก่ การสลัดมือสูงระดับเหนือศีรษะ การสลัดมือด้านข้าง ระดับสะเอว และ การสลัดมือด้านหน้าระดับอก

1.3 การตบมือ เป็นการตบมือด้านหน้าระดับอก โดยการใช้ฝ่ามือทั้งสองข้างตีเข้าหากัน



ภาพที่ 99 การตบมือ

1.4 การเหวี่ยงมือ (แขน) เป็นการเหวี่ยงลำแขนไปมาอย่างรุนแรง ซึ่งมีการเหวี่ยงหลายระดับ ได้แก่ เหวี่ยงมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ เหวี่ยงมือลงต่ำ เหวี่ยงมือขึ้นระดับไหล่ เหวี่ยงมือไปมา ซ้าย-ขวา ระดับสะเอว

1.5 การวาดมือ คล้ายกับการเหวี่ยงมือ แต่วาดมือในลักษณะเบาว่าการเหวี่ยง

1.6 กำมือ เป็นการกำมือทั้งสองข้าง ประกอบกับการย่อเท้า ก้าวเท้า หรือ การกระโดดตามจังหวะ ซึ่งมีหลายระดับ ดังนี้

- กำมือด้านข้างลำตัว ระดับเอว



ภาพที่ 100 การคบมือ

- กำมือ หิ้วมือลงต่ำ



ภาพที่ 101 กำมือ หิ้วมือลงต่ำ

- กำมือวาดสูงเหนือศีรษะ



ภาพที่ 102 กำมือวาดสูงเหนือศีรษะ

## 2. การใช้เท้า

จากการศึกษาทำฟ้อนของนายเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี พบว่าในการวาดฟ้อนของนางเทียม มีลักษณะการใช้เท้าที่หลากหลายลักษณะดังนี้

1. การย่ำเท้า เป็นการย่ำเท้าไปตามจังหวะ โดยจะย่ำในจังหวะเร็ว โดยย่ำเท้าซ้าย-ขวา สลับกันไปมา



ภาพที่ 103 กำมือวาดสูงเหนือศีรษะ

2. การก้าวเท้า การก้าวเท้า มีหลายลักษณะ อันได้แก่ ก้าวไปด้านหน้า เป็นการก้าวเท้าไปด้านหน้าตามจังหวะคล้ายกับการเดิน การก้าวถอยหลัง เป็นการเดินโดยหันหลังแล้วเดินมาด้านหน้าตามจังหวะ ก้าวซ้ำ เป็นการก้าวเท้าไปตามจังหวะแล้วนับ 4 จังหวะก้าว 1 ก้าว และการย่อเท้า



ภาพที่ 104 การก้าวเท้า

3. การกระโดด เป็นการใช้เท้าทั้งสองข้างชิดกันแล้วกระโดด บางจังหวะจะยกเท้าข้างหนึ่งไปด้านหน้าแล้วกระโดดตามจังหวะ



ภาพที่ 105 เท้าชิดเตรียมกระโดด

4. ยกเท้า เป็นการยกเท้าข้างใดข้างหนึ่งสูงจากพื้น ยืนด้วยเท้าข้างเดียว ซึ่งมี 2 ลักษณะ  
ดังนี้

ยกเท้ามาด้านหน้า คือการยกเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปด้านหน้า



ภาพที่ 106 ยกเท้า มาด้านหน้า

ยกเท้าไปด้านหลัง คือการยกเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปด้านหลังยืนด้วยเท้าข้างเดียว มีทั้ง  
จังหวะที่ 4 ยกเท้า บางจังหวะยกเท้าในจังหวะที่ 2



ภาพที่ 107 ยกเท้า ไปด้านหลัง

5. ตะเท้า เป็นการก้าวเท้าด้านหนึ่งแล้วลากเท้าอีกข้างหนึ่งไปตะด้านหน้าแล้วก้าวตะสลับกันไปมา



ภาพที่ 108 ตะเท้า

6. ชิดเท้า เป็นการกระทำก่อนการกระโดด โดยการก้าวเท้าข้างหนึ่งมาชิดเท้าอีกข้างหนึ่ง

7. การไขว้เท้า เป็นการก้าวเท้าไปด้านหน้า โดยให้เท้าข้างหนึ่งเฉียงไปอีกด้านหนึ่งเมื่อก้าวไปด้านหน้า



ภาพที่ 109 การไขว้เท้า



### 3. การใช้ลำตัว

ในการฟ้อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านนอกจากจะมีการใช้เท้าและมือแล้ว ยังพบว่ามี การใช้ลำตัวในการวาดฟ้อนอีกด้วย ดังนี้

1. การโน้มตัวไปด้านหน้า เป็นการก้มตัวไปด้านหน้าในขณะวาดฟ้อน



ภาพที่ 110 การโน้มตัวไปด้านหน้า

2. การเอียงตัวไปด้านซ้าย-ขวา



ภาพที่ 111 การเอียงตัว

3. การส่ายสะโพก เป็นการส่ายสะโพกไปมา ใช้ประกอบท่ายกเท้าแล้วส่ายสะโพกไปมา และในขณะย่อเท้า หรือ ก้าวเท้ามีการส่ายสะโพกทุกจังหวะ



ภาพที่ 112 การส่ายสะโพก

#### 4. การใช้ศีรษะ

การใช้ศีรษะในการฟ้อนของนางเทียม เป็นลักษณะของการเอียงศีรษะไปซ้าย-ขวา ในขณะฟ้อน นอกจากนี้ยังพบว่ามีท่าก้มศีรษะลงเล็กน้อยในบางท่าทางการวาดฟ้อน



ภาพที่ 113 การเอียงศีรษะ



ภาพที่ 114 ลักษณะการก้มศีรษะ

#### 5. การใช้อาวุธ (ดาบ)

เป็นการควงดาบในท่าทางต่างๆ ของนางเทียม สามารถแยกได้ดังนี้

- ควงด้านหน้า เป็นการม้วนมือที่ถือดาบม้วนไปมาด้านหน้าในลักษณะการควงอาวุธ
- ควงด้านข้าง เป็นการหมุนดาบในลักษณะวงกลมด้านข้างลำตัว
- ควงไปด้านซ้าย-ขวา เป็นการวาดมือที่ถือดาบวาดไปด้านซ้าย แล้วดึงมือกลับมา วาดมือไปด้านขวา
- ควงมือสูง เป็นการควงดาบวนไปมาในระดับเหนือศีรษะ

- วาดลงคำ เป็นการวาดมือที่ถือดาบวาดลงล่าง ให้ปลายดาบชี้ขึ้นด้านบน มีทั้งด้านหน้าและด้านข้างลำตัว

- การแทง เป็นการแทงมือที่ถือดาบ ไปด้วยด้านใดด้านหนึ่ง เช่น แทะไปด้านหน้า แทะไปด้านข้าง แทะขึ้นด้านบน และแทงให้ปลายดาบชี้ไปด้านหลัง

จากการศึกษาท่าฟ้อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านกาลิม อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี จะเห็นได้ว่าสามารถแยกลักษณะการฟ้อนได้ 4 ลักษณะคือ

1. การฟ้อนเดี่ยว คือ การฟ้อนเพียงคนเดียวไปเรื่อยๆ ตามลักษณะ โดยมีการเปลี่ยนท่าฟ้อนไปเรื่อยๆ ซึ่งจะพบการฟ้อนลักษณะนี้เป็นส่วนใหญ่

2. การฟ้อนเข้าคู่ เป็นการฟ้อนสองคน มีทั้งเข้าคู่ระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิง และระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ซึ่งการฟ้อนเป็นการวาดฟ้อนที่แสดงออกถึงความสนุกสนาน และเป็นอาการของผู้ที่ได้ปลดปล่อยอารมณ์ ไม่ปรากฏว่ามีการฟ้อนแบบเกี่ยวพาราลี ซึ่งอาจเป็นเพราะ ผู้ที่มาเทียมนางเทียมนั้น มียศศักดิ์ที่ไม่สามารถเป็นไปในลักษณะผู้สาวได้ โดยจะวาดฟ้อนในลักษณะท่าทางที่รุนแรง รวดเร็ว ชิงชัง

3. การฟ้อนเข้ากลุ่ม เป็นการฟ้อน 3 คนขึ้นไป เป็นการฟ้อนที่มีการเข้ากลุ่มทั้งผู้หญิงทั้งหมด และการเข้ากลุ่มที่มีทั้งผู้ชายกับผู้หญิงรวมกัน เป็นลักษณะการวาดฟ้อนที่เน้นการวาดฟ้อนที่สนุกสนาน รุนแรง เน้นการจับมือและเหวี่ยงไปมาอย่างรุนแรง

4. การฟ้อนอาวุธ (ดาบ) เป็นการฟ้อนโดยการควงอาวุธไปมาคล้ายกับผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านอาวุธ ซึ่งมีการควงหลายลักษณะ เช่น ควงอาวุธด้านข้างลำตัว ควงขึ้นสูง ลงต่ำ ระเบิดอกด้านหน้า โดยการฟ้อนอาวุธจะฟ้อนเพียงผู้เดียวเท่านั้นคือ ปู่ตานั่นเอง

จะเห็นได้ว่าลักษณะการฟ้อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี ลีลาการฟ้อนนั้นไม่มีแบบแผนตายตัว ท่าฟ้อนของนางเทียมมีการวาดแขนขึ้นลง กระโดด ย่ำเท้า มีการยกมือสูงเหนือศีรษะ วาดมือลงล่าง ดังที่ ยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร ได้กล่าวไว้ว่า “ลีลาการฟ้อนของหมอลำผีฟ้าเป็นท่าฟ้อนที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ท่าฟ้อนจะยกแขนขึ้นลงคล้ายกับอาการที่ช่างไฉ่วงเกี่ยวเถาวัลย์ ผู้ฟ้อนทำท่าฟ้อนโดยอิสระ ไม่มีความหมายและฟ้อนไปตามท่วงทำนองและจังหวะของคนตรี”<sup>2</sup> เช่นเดียวกับการฟ้อนนางเทียมของหมู่บ้านกาลิม นอกจากนี้ยังมีการวาดฟ้อนดาบ โดยมีการควงดาบไปมาหลายลักษณะ โดยการ

<sup>2</sup> ยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร “การฟ้อนอีสานเหนือ”, (ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536),

ดวงสูงเหนือศีรษะ ระดับไหล่ ระดับสะเอว ซึ่งเป็นการวาดพ่อนที่รวดเร็ว รุนแรง มีการเหวี่ยงแขนไปมาอย่างรุนแรง การวาดแขนที่รวดเร็ว การกระโดดอย่างแรง ดุดัน แต่ในบางช่วงจะเป็นท่าทางที่ช้าซึ่งอาจจะเป็นช่วงที่ผู้พ่อนใช้เป็นช่วงพัก เป็นภาวะที่กระทำไปโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากส่วนใหญ่บอกว่าจำไม่ได้ เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติอำนาจของผี จึงไม่มีแบบแผนตายตัว เป็นท่าทางที่อิสระ จะวาดพ่อนท่าใดก่อนหลังก็ย่อมได้

### เอกลักษณ์ของการพ่อนางเทียม

จากการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำพ่อน ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า ท่าพ่อนของบรรดานางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน เป็นการพ่อนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งท่าทางพ่อนการพ่อน เป็นการพ่อนที่ไม่มีแบบแผนตายตัวเป็นท่าพ่อนที่มีอิสระ ภายใต้อัจฉานิก หรือความรู้สึกนึกคิด ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ว่า การพ่อนนั้นมิได้ตั้งใจจะให้เรื่องราวเข้ากับคำขับลำที่ร้องกิริยาที่แสดงออกอาจจึงไม่จำเป็นต้องมีเรื่องราว ดังตัวอย่างการพ่อนเข้าทรง “ปวงผี” กิริยาการขับลำของผู้พ่อนมีลักษณะเสรี<sup>3</sup>

โดยชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการพ่อนของปู่ตา และ บริวารทั้งหลายของปู่ตา ผ่านร่างของนางเทียม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ เป็นสัญลักษณ์ว่าปู่ตา ได้มาปรากฏตัวให้ชาวบ้านได้เห็น และได้สัมผัสได้ด้วยสายตา ว่ามีอยู่จริง และเป็นการพ่อนเพื่อขจัดปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน ซึ่งลักษณะการพ่อนของบรรดานางเทียมที่มีท่าพ่อนที่คล้ายคลึงกัน ไปในทิศทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ และแตกต่างกันบ้าง โดยบางคนเน้นมือสูง บางคนเน้นการวาดมือต่ำ บางคนเน้นการวาดมือกว้าง บางคนเน้นการกระโดด ยกเท้า เป็นต้น ตามแต่ลักษณะการเคลื่อนไหวร่างกายของแต่ละคน ผู้วิจัยได้พิจารณาลักษณะการพ่อนของนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นลักษณะการพ่อนที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในรูปของการพ่อนางเทียม ได้อย่างชัดเจน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้วิจัยสามารถแยกสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของกระบวนการทำพ่อนางเทียม ได้ดังนี้

<sup>3</sup> สุจิตต์ วงษ์เทศ, ร้อยร่ำทำเพลง:คนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน จำกัด (มหาชน), 2542),

### 1. เกล็ดขนของกระบวนท่าฟ็อน

เนื่องจากการฟ็อนนางเทียมเป็นการฟ็อนที่ไม่มีแบบแผนตายตัว มีอิสระ เป็นฟ็อนที่เกิดขึ้นภายใต้จิตสำนึกหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟ็อน ดังที่ เดอะเมดซอด กล่าวว่า วิธีการแสดงออกทางร่างกาย จิตใจกับร่างกายไม่สามารถแยกจากกันได้ การกระทำใดๆ ของมนุษย์เป็นกิริยาภายนอกอันเกิดจากอารมณ์ภายใน<sup>4</sup> เช่นเดียวกับการฟ็อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ซึ่งเป็นการฟ็อนที่เกิดขึ้น ภายใต้จิตใจ แล้วแสดงออกทางร่างกาย โดยการวาดฟ็อนในท่าทางต่างๆ สามารถแยกได้ดังนี้

#### เอกลักษณ์ของท่าฟ็อนเดี่ยวผู้หญิง และผู้ชาย

จากภาพประกอบข้างต้น เกี่ยวกับท่าฟ็อนเดี่ยวผู้หญิงและท่าฟ็อนเดี่ยวผู้ชายมีความคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์หาเอกลักษณ์ของท่าฟ็อน จากการรวบรวมท่าฟ็อนของนางเทียมทุกคนมาเรียบเรียง ซึ่งมีทั้งท่าทางที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ผู้วิจัยสามารถสรุปท่าฟ็อนทั้งหมดได้ 35 ท่า โดยมีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายทุกส่วน เกล็ดขนการฟ็อนปรากฏดังนี้

#### ลักษณะการใช้แขนและมือ

การใช้มือที่พบในการฟ็อนนางเทียม ประกอบด้วย การม้วนมือ โดยเน้นการม้วนมือเข้าหาลำตัวและคลายออกไปในลักษณะตั้งวง

การสะบัดมือ เป็นการคว่ำมือลงแล้วสะบัดออกไปเป็นหงายฝ่ามือ

การเหวี่ยงมือ เป็นการใช้มือในลักษณะวงกลมโดยเหวี่ยงมือมาด้านหน้า ขึ้นด้านบน แล้วเหวี่ยงมือลงล่าง

การใช้มือสูง เป็นการยกมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือไปมา

การวาดมือข้างหนึ่งขึ้นสูง อีกข้างหนึ่งวาดมือลงต่ำสลับกันไปมา

การแกว่งมือ เป็นการแกว่งมือไปด้านหน้า และ แกว่งมือมาด้านหลังสลับกันไปมา และการแกว่งมือผ่านลำตัวไปมา

การจับมือ เป็นการใช้นิ้วหัวแม่มือจรดนิ้วชี้และนิ้วกลาง

การใช้มือ จะเน้นการวาดลำแขนในลักษณะเป็นวงกว้างตลอด

การกำมือ เป็นการกำมือแล้ววาดแขนในท่าทางต่างๆ อันได้แก่ กำมือแล้วตามด้วยเหวี่ยงแขน กำมือแล้วตามด้วยแกว่งมือไปมา และกำมือแล้วยกมือขึ้นสูงสลับกับวาดมือลงต่ำสลับกัน

<sup>4</sup> สุรพล วิรุฬกรักษ์, นาฏยศิลป์ปริทรรศน์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 125.

### ลักษณะการใช้เท้า

ลักษณะการใช้เท้า ที่พบว่าเป็นเอกลักษณ์ในท่าฟ้อนเดี่ยวของนางเทียม เน้นการฟ้อนในท่าสูง กล่าวคือไม่พบว่ามีท่านั่งในการฟ้อนนางเทียม ประกอบด้วย การก้าวเท้า เป็นการก้าวไปด้านหน้าตามจังหวะ

การไขว้เท้า เป็นการก้าวเท้าข้างหนึ่งไปด้านหน้า ในลักษณะก้าวไขว้ แต่ไม่เปิดส้นเท้าที่อยู่ด้านหลัง

การยกเท้า การยกเท้าของการฟ้อนนางเทียมมีทั้ง การยกเท้าไปด้านหน้า และยกเท้าไปด้านหลัง (การยกเท้าจะยกไม่สูงมากและไม่มีอาการเกร็งข้อเท้า เป็นไปตามธรรมชาติ)

การกระโดด มีทั้งกระโดดโดยใช้เท้าทั้งสองข้าง และ กระโดดด้วยเท้าข้างเดียวโดยยกเท้าข้างหนึ่งอีกข้างกระโดดอยู่กับที่ และการกระโดดพร้อมกับหมุนรอบตัว

### ลักษณะการใช้ลำตัวและศีรษะ

การใช้ลำตัวจะมีการเอียงตัว ชักตัวและส่ายสะโพกตามจังหวะดนตรี โดยยึดลักษณะของการใช้เท้าเป็นหลัก เช่นท่ายืนยกเท้าไปด้านหน้า แล้วส่ายสะโพกไปมา การก้าวไขว้อยู่กับที่ แล้วจะมีการชักตัวไปมาตามไปด้วย และมีการขยับตัวตามจังหวะ

การใช้ศีรษะ โดยส่วนใหญ่จะมักจะหันตามทิศทางของเท้า และมือเป็นหลัก กล่าวคือหากก้าวเท้าไปด้านใดจะเอียงศีรษะตาม

### เอกลักษณ์ท่าฟ้อนอาวุธ(ดาบ)

จากภาพประกอบข้างต้น เกี่ยวกับท่าฟ้อนอาวุธ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์หาเอกลักษณ์ของท่าฟ้อน ผู้วิจัยสามารถสรุปท่าฟ้อนอาวุธทั้งหมดได้ 10 ท่า โดยมีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายทุกส่วน เอกลักษณ์การฟ้อนปรากฏดังนี้

### ลักษณะการใช้แขนและมือ

เอกลักษณ์ในการใช้มือ ของท่าฟ้อนอาวุธในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน จะใช้การตั้งวง และการควงอาวุธเป็นหลัก โดยตั้งวงมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับเหนือศีรษะ ระดับศีรษะ ไหล่ วงข้างด้านล่าง ลำตัว ไม่มีการจับมือ ม้วนข้อมือ การม้วนมือผ่านด้านหน้า การยกมือขึ้นสูงเหนือศีรษะสลัดมือ การควงดาบเน้นการควงดาบไปด้านหน้า และด้านข้างลำตัว ควงสูง การแทงอาวุธ

### ลักษณะการใช้เท้า

ลักษณะการใช้เท้า ที่พบว่าเป็นเอกลักษณ์ในท่าฟ้อนอาวุธของการฟ้อนนางเทียม มีเพียง 2 ลักษณะ ประกอบด้วย การย่ำเท้าพร้อมกับการเดินไปด้านหน้าในจังหวะเร็ว และการกระโดด ในจังหวะช้า

### ลักษณะการใช้ลำตัวและศีรษะ

การใช้ลำตัวจะมีการเอียงตัวตามลักษณะการย่ำเท้าแล้วหันหน้าด้านซ้ายและขวา โดยหันไปด้านซ้ายจะเอียงลำตัวตามไปด้านซ้าย และหันไปด้านขวาจะเอียงตัวไปด้านขวาตาม การโน้มตัวไปด้านหน้า

การใช้ศีรษะ เป็นการเอียงศีรษะตามลักษณะการใช้เท้า เช่นเดียวกับการใช้ลำตัว

### เอกลักษณ์ท่าฟ้อนเข้าคู่

จากภาพประกอบข้างต้น เกี่ยวกับท่าฟ้อนเข้าคู่ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หาเอกลักษณ์ของท่าฟ้อน สามารถสรุปท่าฟ้อนทั้งหมดได้ 4 ท่า เอกลักษณ์การฟ้อนปรากฏดังนี้

### ลักษณะการใช้แขนและมือ

การใช้แขนและมือที่พบว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในการฟ้อนเข้าคู่ของบรรดานางเทียม มีดังต่อไปนี้ การฟ้อนเข้าคู่จะเน้นการจับมือกันโดยใช้มือด้านใน และมือที่อยู่ด้านนอกจะวาดฟ้อนในท่าทางต่างๆ มีดังนี้ การม้วนมือ การสลัดมือ การแกว่งมือ และการกางแขนในลักษณะดึงแขนโดยส่วนมากท่าฟ้อนจะใช้แขนในลักษณะเหยียดดึงวาดแขนกว้าง และมักจะกางแขนออกด้านข้างลำตัว

### ลักษณะการใช้เท้า

เอกลักษณ์ในการใช้เท้าที่ปรากฏในการฟ้อนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ประกอบด้วย การกระโดด การย่ำเท้า ในจังหวะที่เร็วและรุนแรงเป็นหลัก

### ลักษณะการใช้ลำตัวและศีรษะ

การใช้ลำตัวเน้นการโน้มตัวไปด้านหน้า พร้อมกับก้มศีรษะเล็กน้อย ลำตัวตรง การหมุนตัวโดยหมุนตามลักษณะการใช้เท้ากระโดดหมุนรอบตัว หันหน้าไปด้านหลัง และบิดลำตัว

การใช้ศีรษะเน้นการก้มศีรษะ และการเอียงซ้ายขวาตามจังหวะ

### เอกลักษณ์ท่าพอนเข้ากลุ่ม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ท่าพอนเพื่อหาเอกลักษณ์ของการพอนเข้ากลุ่มสามารถสรุปท่าพอนทั้งหมดได้ 7 ท่า ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน อันประกอบด้วย

#### ลักษณะการใช้แขนและมือ

การใช้แขนและมือที่พบว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในการพอนเข้ากลุ่ม เน้นการจับมือกันเป็นวงกลม และการเหวี่ยงแขนไปมาในลักษณะรวดเร็วสุดัน การยกแขนขึ้นสูงและลงต่ำ ซึ่งมีการยกระดับที่ไม่แน่นอนบางจังหวะจะยกสูงระดับศีรษะ บางจังหวะระดับไหล่ การแกว่งแขน

#### ลักษณะการใช้เท้า

เอกลักษณ์ในการใช้เท้าที่ปรากฏในการพอนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ประกอบด้วย การกระโดด การย่อเท้า ในจังหวะที่เร็วและรุนแรงเป็นหลัก เช่นเดียวกับการพอนเข้าคู่

#### ลักษณะการใช้ลำตัวและศีรษะ

การใช้ลำตัวเน้นการโน้มตัวไปด้านหน้า พร้อมกับก้มศีรษะเล็กน้อย ลำตัวตรง การหมุนตัวโดยหมุนตามลักษณะการใช้เท้ากระโดดหมุนรอบตัว และบิดลำตัว

การใช้ศีรษะเน้นการก้มศีรษะ และการเอียงซ้ายขวาตามจังหวะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงเอกลักษณ์ของกระบวนการพอน นางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านพอสรุปได้ว่า การพอนนางเทียมเป็นการพอนที่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่กำหนดว่าการใช้ส่วนต่างๆของร่างกายจะใช้ทำไต่ก่อนและหลัง หรือทิศทางใดก่อน ของตัวผู้พอน ดังจะเห็นได้จากการวาดพอนที่รุนแรง รวดเร็ว วาดแขนในลักษณะกว้าง บางจังหวะการยกมือขึ้นสูงเหนือศีรษะ และวาดมือลงต่ำ มีการเหวี่ยงแขนในลักษณะรุนแรงเร็ว ท่าจะเน้นการกระโดดเป็นหลัก และการหมุนรอบตัว และการพอนนั้นจะมีการข่มตัวตามจังหวะตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการพอนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ได้เป็นอย่างดี ดังจะสรุปเอกลักษณ์ของการพอนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านได้ดังนี้

1. เป็นการพอนที่ไม่มีท่าเดียว คือ ไม่มีทำนองพอน แต่จะเน้นการเดิน การก้าวเท้า และการกระโดด โดยปรากฏการกระโดดอยู่กับที่ และการกระโดดหมุนรอบตัว เป็นหลัก
2. ในการพอนมีการข่มตัวทุกจังหวะในขณะที่พอน ทั้งขณะยืนอยู่กับที่ ขณะเดิน และขณะก้าวไป



3. การวาดมือเน้นการวาดมือผ่านมาด้านหน้าเป็นส่วนใหญ่
4. การฟ้อน ผู้ฟ้อนทุกคนมีการยกมือสูงเหนือศีรษะ แล้วม้วนมือไปตามจังหวะดนตรี
5. ผู้ฟ้อนเน้นการแกว่งลำแขนในลักษณะรุนแรงด้านข้างลำตัว
6. มีการฟ้อนอาวุธ ซึ่งอาวุธที่ใช้ ได้แก่ ดาบ โดยยังไม่ปรากฏว่ามีการฟ้อนอาวุธในพิธี บุญเลี้ยงบ้านในหมู่บ้านละแวกใกล้เคียง

จะเห็นได้ว่าการฟ้อนนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการฟ้อนของปู่ตาและบริวาร มีวัตถุประสงค์ในการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน ทั้งยังเป็นการปลดปล่อยอารมณ์ของเหล่าบรรดาบริวาร ซึ่งทำฟ้อนนางเทียมมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแบบฉบับของชาวบ้านกาลิม ควรค่าแก่การอนุรักษ์มิให้สูญหายไป



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทที่ 6

### สรุปและเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง ฟ็อนนางเทียม ในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ภูมิศึกษา บ้านกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาวิเคราะห์ท่าฟ็อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม เพื่อหาเอกลักษณ์ของการฟ็อน ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การศึกษาภาคสนามเป็นหลัก และได้ทำการบันทึกภาพ เพื่อใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบของการวิจัยแบบพรรณนา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ชุมชนบ้านกาลิมเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และเป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่ก่อตั้งขึ้นราวๆ 200 ปี และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิมนี้ เป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากแคว้นเชียงขวาง โดยมาจากเมืองแมค เมืองกาสิ ในคราวเกิดศึกฮ่อ และได้มาตั้งรกรากที่อำเภอบ้านผือ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านกาลิม” ในเวลาต่อมา สืบเนื่องมาจนปัจจุบันนี้

เนื่องจากชาวบ้านกาลิมเป็นชุมชนที่มีความเชื่อในเรื่องของสิ่งลี้ลับ หรือ ผี เป็นอย่างมาก เนื่องจากเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต สามารถทำให้เป็นอย่างใดก็ได้ตามที่ผีต้องการให้เป็น และผีที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งได้แก่ผีปู่ตา หรือ ปู่ตาประจำหมู่บ้าน เป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นชาวบ้านได้อัญเชิญให้มาเป็นปู่ตาประจำหมู่บ้าน ให้คอยปกปักรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ทำการบูชาเป็นประจำทุกปี จนกลายมาเป็นพิธีกรรมที่จะต้องจัดเป็นประจำทุกปี กระทั่งถือปฏิบัติและจัดให้อยู่ในฮีตสิบสองคองสิบสี่ จวบจนปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่า “พิธีบุญเลี้ยงบ้าน” ซึ่งในการประกอบพิธีนั้น องค์ประกอบที่สำคัญหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นวันเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธี เครื่องบูชา และเครื่องสังเวย ที่ชาวบ้านนำมาถวาย คนตรีที่ใช้ ตลอดจน บุคคลผู้เข้าร่วมพิธีต่างๆ องค์ประกอบเหล่านี้ ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ในการประกอบพิธีจะขาดเสียมิได้ อีกทั้งขั้นตอนในการประกอบพิธี ก็เป็นขั้นตอนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถแบ่งออกได้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1. ผู้เข้าร่วมพิธีทยอยเดินทางจากบ้านจ๋ามารวมตัวกันที่ศาลปู่ตา และบริเวณโดยรอบ

ขั้นตอนที่ 2. จ๋ามนำเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย ไปถวายแก่ปู่หลุยและย่าประจำหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3. นางเทียมแต่งขันห้า และเครื่องสังเวย ถวายพระครูโพนสะเม็ก

ขั้นตอนที่ 4. จำถวายเครื่องบูชาและเครื่องสังฆเวศม์แก่ปุตา

ขั้นตอนที่ 5. ชาวบ้านทำการแก้บน

ขั้นตอนที่ 6. เมื่อทำการแก้บนเสร็จชาวบ้านจะทำการบนต่อ

ขั้นตอนที่ 7. จำกล่าวอัญเชิญปู่ตามาทรงนางเทียม แล้วนางเทียมจะลุกขึ้นวาดพ่อนในท่าทางต่างๆ

การพ่อนของนางเทียมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ของชาวบ้านกาลิม ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการแสดงออกให้เห็นว่าปุตาได้มาปรากฏตัวให้ชาวบ้านได้เห็น และเป็นการวาดพ่อนเพื่อมาขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาท่าพ่อนของนางเทียม เพื่อหาเอกลักษณ์การพ่อน

ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะการวาดพ่อนออกได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ท่าพ่อนเดี่ยว
  - 1.1 ท่าพ่อนเดี่ยวผู้หญิง
  - 1.2 ท่าพ่อนเดี่ยวผู้ชาย
2. ท่าเข้าคู่
  - 2.1 เข้าคู่ชาย, หญิง
  - 2.2 เข้าคู่หญิงกับหญิง
3. ท่าเข้ากลุ่ม
4. ท่าพ่อนอาวุธ (ดาบ)

การพ่อนเดี่ยว คือ การพ่อนเพียงคนเดียวไปเรื่อยๆ ตามจังหวะ โดยมีการเปลี่ยนท่าพ่อน ซึ่งจะพบการพ่อนลักษณะนี้เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการพ่อนเดี่ยวจะมีการใช้ส่วนต่างๆของร่างกายทุกส่วน

การใช้มือมีการยกมือขึ้นสูงทั้งสองข้างในระดับเหนือศีรษะ การวาดมือลงต่ำด้านล่าง การเหวี่ยงลำแขนอย่างรุนแรง การสัดมือไปมา โดยมีทั้ง ระดับอก ระดับไหล่ ระดับศีรษะ การกำมือในลักษณะต่างๆ มีการวาดลำแขนโดยการกำมือในหลายระดับ ได้แก่ วาดมือขึ้นระดับเหนือศีรษะ วาดมือลงล่าง การวาดมือไปด้านข้างไปมา และการถองศอก ซึ่งทั้งหมดจะวาดพ่อนในลักษณะที่รุนแรงรวดเร็ว

การใช้เท้า มีหลายลักษณะที่เจอในการพ่อนางเทียม อันได้แก่ การก้าวเท้าซึ่งมีทั้งก้าวช้า และรวดเร็ว การยกเท้ามาด้านหน้า การยกเท้าไปด้านหลัง(กระดกเท้า) การเตะเท้า ขย่มเท้า เท้า ชิด และการกระโดด

การใช้ลำตัว ในการวาดพ่อนท่าเดียวพบว่าการใช้ลำตัว 2 ลักษณะ ได้แก่ การเอียงตัว การโน้มตัวมาด้านหน้า และการส่ายสะโพกไปตามจังหวะการขยับเท้า

การใช้ศีรษะ สามารถพบการใช้ศีรษะในการวาดพ่อนท่าเดียว 2 ลักษณะ คือ การเอียงศีรษะ และการก้มศีรษะ

การพ่อนเข้าคู่ เป็นการพ่อนสองคน มีทั้งเข้าคู่ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย และระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ซึ่งการพ่อนเป็นการวาดพ่อนที่แสดงออกถึงความสนุกสนาน เป็นอาการของผู้ที่ได้ปลดปล่อยอารมณ์มาก ไม่ปรากฏว่ามีการพ่อนแบบเกี้ยวพาราสี ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ที่มาพ่อนนางเทียมนั้น มียศศักดิ์ที่ไม่สามารถเป็นไปในลักษณะผู้สาวได้ โดยจะวาดพ่อนในลักษณะท่าทางที่รุนแรง รวดเร็ว และจริงจัง ซึ่งสามารถแยกการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายในการวาดพ่อนเข้าคู่ได้ ดังนี้

การใช้มือ เป็นลักษณะการใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือกัน แล้วใช้มือที่อยู่ด้านนอกวาดพ่อน โดยมีมือการวาดมือ และการม้วนมือในหลายระดับ ได้แก่ การวาดมือสูงเหนือศีรษะ การวาดมือไปด้านข้างแขนตั้ง และงอแขน การวาดมือลงต่ำ การวาดมือมาด้านหน้าระดับอก และการวาดมือไปด้านข้างระดับไหล่ การเหวี่ยงมือไปมาในลักษณะรุนแรง

การใช้เท้า ที่พบในการพ่อนเข้าคู่ อันได้แก่ การก้าวเท้า การขยับเท้า ขย่มเท้า เท้าชิด และการกระโดด

การใช้ลำตัว ในการวาดพ่อนเข้าคู่ พบว่าการใช้ลำตัว 2 ลักษณะ ได้แก่ การเอียงตัว และ การโน้มตัวมาด้านหน้า

การใช้ศีรษะ สามารถพบการใช้ศีรษะในการวาดพ่อนเข้าคู่ 2 ลักษณะ คือ การเอียงศีรษะ และการก้มศีรษะ

การพ่อนเข้ากลุ่ม เป็นการพ่อน 3 คนขึ้นไป เป็นการพ่อนที่มีการเข้ากลุ่มทั้งผู้หญิงทั้งหมด และการเข้ากลุ่มที่มีทั้งผู้ชายกับผู้หญิงรวมกัน เป็นลักษณะการวาดพ่อนที่เน้นการวาดพ่อนที่สนุกสนาน รุนแรง เน้นการจับมือและเหวี่ยงไปมาอย่างรุนแรง โดยสามารถแยกการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายได้ ดังนี้

การใช้มือ เป็นลักษณะการใช้มือที่อยู่ด้านในจับมือกัน แล้วใช้มือที่อยู่ด้านนอกวาดพ่อน โดยมีมือการวาดมือ และการม้วนมือในหลายระดับ ได้แก่ การวาดมือสูงเหนือศีรษะ การวาดมือไป

ด้านข้างแขนตึง และงอแขน การวาดมือลงต่ำ การวาดมือมาด้านหน้าระดับอก และการวาดมือไปด้านข้างระดับไหล่ การเหวี่ยงมือไปมาในลักษณะรุนแรง การจับมือกันทั้งหมดโดยหันหน้าเข้าวง แล้วเหวี่ยงลำแขนไปมา ในลักษณะรุนแรง

การใช้เท้า ที่พบในการฟ้อนเข้ากลุ่ม ในการใช้เท้าในการวาดฟ้อนเข้ากลุ่มจะเน้นการก้าวเท้า การย่อเท้า ขย่มเท้า เท้าชิด และการกระโดด ซึ่งจะพบการกระโดดเป็นส่วนใหญ่

การใช้ลำตัว ในการวาดฟ้อนเข้ากลุ่ม พบว่ามีการใช้ลำตัว 2 ลักษณะ ได้แก่ การเอียงตัว และ การโน้มตัวมาด้านหน้า

การใช้ศีรษะ สามารถพบการใช้ศีรษะในการวาดฟ้อนเข้ากลุ่ม 2 ลักษณะเช่นเดียวกับการวาดฟ้อนเข้าคู่ ได้แก่ การเอียงศีรษะ และการก้มศีรษะ

การฟ้อนอาวุธ (ดาบ) เป็นการฟ้อนโดยการควงดาบไปมาคล้ายกับผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านอาวุธ ซึ่งมีการควงหลายลักษณะ เช่น ควงด้านข้างลำตัว ควงขึ้นสูง ลงต่ำ ระดับอกด้านหน้า โดยการฟ้อนอาวุธจะฟ้อนเพียงผู้เดียวเท่านั้นคือ ปู่दानั่นเอง ซึ่งพบว่ามีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยแบ่งออกได้ดังนี้

การใช้มือมีทั้งการวาดฟ้อนมือเปล่า (มือที่ไม่ได้ถือดาบ และ วาดมือในขณะที่ถือดาบ) การวาดมือเปล่า โดยยกมือขึ้นสูงในระดับเหนือศีรษะ การวาดมือสูงต่ำสลับกันในระดับต่างๆ โดยมีทั้ง ระดับอก ระดับไหล่ ระดับศีรษะ

การวาดมือที่มีดาบ เป็นการควงดาบในลักษณะต่างๆ โดยจะวาดมือไปหลายระดับได้แก่ วาดมือไปด้านซ้ายระดับอก วาดมือมาด้านหน้า วาดมือไปด้านข้างระดับไหล่ ระดับเหนือศีรษะ ระดับศีรษะ การวาดมือลงต่ำ และการแทงมือไปด้านหลัง

การใช้เท้า มีหลายลักษณะที่พบในการฟ้อนอาวุธ ได้แก่ การก้าวเท้า ขย่มเท้า เท้าชิด และการกระโดด โดยจะเน้นการก้าวเท้าไปด้านหน้าเป็นหลัก

การใช้ลำตัว ในการวาดฟ้อนอาวุธ พบว่ามีการใช้ลำตัว 2 ลักษณะ ได้แก่ การเอียงตัว และ การโน้มตัวมาด้านหน้า

การใช้ศีรษะ สามารถพบการใช้ศีรษะในการวาดฟ้อนท่าเดียว 3 ลักษณะ คือ การเอียงศีรษะ การก้มศีรษะ และศีรษะตรง

โดยท่าทางการวาดฟ้อนของบรรดานางเที๋ยมในพิธีบุญเลี้ยงบ้านของชาวบ้านกาลิม จะเป็นท่าทางที่ไม่เน้นความสวยงามเป็นเพียงการวาดฟ้อนภายใต้จิตสำนึก ความรู้สึกนึกคิดที่อยากวาดฟ้อนในท่าทางใด และเนื่องจากนางเที๋ยมในหมู่บ้านกาลิมมีจำนวนมาก ดังนั้น จึงมีท่าทางที่ ซ้ำกันบ้างในบางท่าทางของการวาดฟ้อน อีกทั้งลีลาการฟ้อนนั้นไม่มีแบบแผนตายตัว ท่าฟ้อนของนางเที๋ยมมีการวาดแขนขึ้นลง กระโดดบ้าง ย่ำเท้าบ้าง มีการยกมือสูงเหนือศีรษะ วาดมือลงล่าง ทั้ง

ยังมีการวาดเพื่อนดาบ โดยมีการควงดาบไปมาหลายลักษณะ โดยการควงสูงเหนือศีรษะ ระดับไหล่ ระดับสะเอว ซึ่งเป็นการวาดเพื่อนที่รวดเร็ว รุนแรง มีการเหวี่ยงแขนไปมาอย่างรุนแรง การวาดแขน ที่รวดเร็ว การกระโดดอย่างแรง คุณค้น แต่ในบางช่วงจะเป็นท่าทางที่ซ้ำซึ่งอาจจะในช่วงที่ผู้ฟ้อน ใช้เป็นช่วงพัก เป็นภาวะที่กระทำไปโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากส่วนใหญ่บอกว่าจำไม่ได้ เกิดขึ้นเองโดย ธรรมชาติอำนาจของผี จึงไม่มีแบบแผนตายตัว เป็นท่าทางที่อิสระ จะวาดเพื่อนท่าใดก่อนหลังก็ ย่อมได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ที่ได้ปรากฏออกมาจากการฟ้อนวาดเพื่อนของนางเทยมถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้ เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ได้เป็นอย่างดี

การฟ้อนนางเทยมนั้นเป็นการฟ้อนที่ไม่มีท่าฟ้อนที่ตายตัว อาจมีการปรับเปลี่ยนได้ในทุก ปี ตามแต่ตัวผู้ฟ้อนจะวาดเพื่อน และจำนวนของผู้ฟ้อนที่มีเพิ่มมากขึ้น หากปู่ตามีความต้องการให้ มีผู้มาเป็นตัวแทนของบริวาร ดังนั้นอาจมีท่าฟ้อนที่เพิ่มมากขึ้น กรอบกับภายใต้ความรู้สึก หรือ จิตสำนึกของผู้ฟ้อนก็อาจเป็นได้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษา การฟ้อนนางเทยมในพิธีบุญเลี้ยงบ้าน ผู้วิจัยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ท่าฟ้อนของ นางเทยมเพื่อหาเอกลักษณ์การฟ้อน ทำให้ทราบถึงคุณค่า ของพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการดำเนินชีวิต ตลอดจนท่าฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของการฟ้อนนางเทยม ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่ การอนุรักษ์

ในการศึกษาการฟ้อนนางเทยมในหมู่บ้านกาลิม เป็นการมุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ ผู้วิจัยจึงใคร่ ขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจคั่นคว่า ดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบการฟ้อนของนางเทยมในพื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคอีสาน เพื่อศึกษาถึง ความแตกต่าง และความคล้ายคลึงกัน
2. ควรศึกษาเรื่องของดนตรี และ ท่วงทำนองที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนนางเทยม อีสาน เป็นต้น
3. ควรมีการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง วัน เวลา และ สถานที่ ของการจัดงานให้ละเอียด รอบคอบ ตลอดจนควรมีการวางแผนในการเก็บข้อมูลให้ดี ทั้งนี้ เนื่องจาก การจัด งานดังกล่าว โดยส่วนมากแล้วจะมีการจัดพิธีเพียงปีละครั้งเท่านั้น หากเตรียมการไม่ ละเอียด อาจทำให้พลาด ในการเก็บข้อมูล ซึ่งอาจส่งผลให้ต้องเสียเวลารอในปีถัดไป



รายการอ้างอิง

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. นิทานเรื่องขุนบรม. ในการประชุมพงศาวดารภาค 7. (ม.ป.ป.).  
คึกฤทธิ์ ปราโมช. ม.ร.ว. ข้างสังเวียน. สยามรัฐรายวัน, 12 กุมภาพันธ์ 2521.  
ฐาปानी เรียบเรียง. พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2549.  
กัญญา จิตต์ธรรม. ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.2(2), 2518.  
มารยาท กิจสุวรรณ. ความเชื่อดั้งเดิมของไทย. (ม.ป.ท.): วัฒนธรรมไทย.22(11), 2524 .  
ลักษณะกร สัตถาผล. การศึกษาความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนชาวภูไทในอำเภอวาริชภูมิ  
จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550.  
สุจิต มีจันทิ. การควบคุมทางสังคม: ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีวัฒนธรรม จากวรรณกรรมพื้นบ้าน  
อีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
ธรรมศาสตร์, 2540.  
สุจิต มีจันทิ. ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงาน กรณีบ้านสะแบง ตำบลสะแบง อำเภอหนอง  
หาน จังหวัดอุดรธานี. ศูนย์จังหวัดอุดรธานี:วิทยาลัยอุดรธานี, 2534.  
สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร่องรำทำเพลง:ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน จำกัด  
(มหาชน), 2542.  
สุภาวดี ลำลีพันธุ์. ท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสานศึกษากรณีวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด. ปริญญาศิลปศาสตร  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสารคาม, 2540.  
สุรพล วิรุฬห์รักษ์. นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,  
2547.  
สุรัตน์ จงดา. ฝัฟ้านางเทียม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะ  
ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.  
เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. ทฤษฎีคติชนและการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน  
รามคำแหง, 2543.  
ฤดีมน ปรีดีสนิท. มองตำนานอ่านอดีต. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2544.  
\_\_\_\_\_. มนุษย์วิชาการ, สถาบันราชภัฏอุดรธานี: ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์, 2543.  
\_\_\_\_\_. พิธีกรรมและความเชื่อสองฝั่งโขง. อุดรธานี: สำนักพิมพ์มติชน, 2541.  
\_\_\_\_\_. วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน  
อำเภอบ้านผือ. อุดรธานี: สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539.



อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. กภาพสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534.

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท. ภูมินาม. อุดรธานี: วิจารณ์การพิมพ์, 2543.

อุบลราชธานี วิทยาลัยครูไทยอีสานบ้านเฮา. อุดรราชธานี: (ม.ป.ท.), 2521.



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- นางไสว โคตะแสง. ชาวบ้านกาลิม. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550.  
นางสาวเสด็จ เนาศรี. นางเทียม. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550.  
นางบัวลา จันโทกุล. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางสวน เนาศรี. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางหมูน บุคคล. นางเทียม. สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2550.  
นางสาวบวย ปัดแสง. นางเทียม. สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2550.  
นางหุนระเบียบ คำหล้า. นางเทียม. สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2550.  
นางปัดชา ศรีทุม. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางพวย รัตนประเสริฐ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางอุดม กำเนิดกาลิม. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางหลวย พานทอง. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นาคำผล ขะทุม. นายเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางพิศ พิลาเทพ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางวันทอง สีอ่อน. นางเทียม. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2550.  
นางปี ปัดแสง. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2550.  
นางจำปา พลบุญ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550.  
นายพัค โสดา. นางเทียม. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2551.  
นายวีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์. ผู้ใหญ่บ้านกาลิม. สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551.  
นางชื่น เป็งจันทร์. นางเทียม. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550.  
นางสาวดอกซ้อณ สมสวย. นางเทียม. สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2550.  
นางทองลา ผลเหลือ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางหุนอุทธิ มหาพรหมนางเทียม. . นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางบัวฮอง แห่งพรหม. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางสนม พานทอง. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางซ้วน พิลาเทพ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางลักษณ์ พรหมสมบัติ. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.  
นางทองเสนห์ จันโทกุล. นางเทียม. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550.

นางมิตร คุณวงษ์. ชาวบ้านกาลิม. สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2551.

ฤดีมน ปรีดีสุนิต. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2550.



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## ภาคผนวก ก

### ตำนานหมู่บ้านกาลิม

บ้านกาลิมตามประวัติหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า เป็นบ้านเกิดของญาคู โพนสะเม็ก หรือยาคุจี่หอม เป็นภิกษุรูปสำคัญรูปหนึ่งของล้านช้าง เป็นผู้สถาปนาเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้าง และเป็นผู้บูรณะพระธาตุพนมต่อจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ญาคูโพนสะเม็ก ได้ไปมรณภาพในเขตแคว้นจำปาสัก<sup>2</sup> ตำนานของหมู่บ้านกาลิมมีเรื่องราวปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องพระเจ้าเลียบโลก อันเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ที่สำคัญของอีสานตามตำนานเล่าว่า บริเวณชุมชนบ้านกาลิมนี้ เป็นเขตแดนกุตโรปาปนาค ผู้เป็นเจ้าใหญ่ครองหนองบัวบาน บ้านเมืองพาน พระพุทธองค์พร้อมพระอานนท์ได้เสด็จมาโปรดสัตว์ทั้งหลายที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยประทับอยู่ที่คอยนันทฮังกี (เมืองหลวงพระบาง) วันหนึ่งพระพุทธองค์และพระอานนท์ได้เสด็จมาที่ภูกุเวียน (ภูพระบาท) กุตโรปาปนาคผู้คร่ำครวญไม่พอใจเป็นอย่างมาก จึงหาทางทำร้ายพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงทรมาณกุตโรปาปนาคจนยอมแพ้ จึงประทานเทศนาแก่กุตโรปาปนาค กุตโรปาปนาคเลื่อมใสในพระธรรมคำสอน และศรัทธาในพระพุทธองค์ ยิ่งนักจึงทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน มลिनทนาคน ผู้เฝ้าให้เลิกละความหลงผิด เกร พระพุทธองค์ทรงทรมาณมลินทนาคน จนยอมแพ้ ยอมรับฟังคำสอนของพระพุทธองค์และเลื่อมใสในพระธรรมยิ่งนัก

เมื่อพระพุทธองค์และพระอานนท์เสด็จกลับชมพูทวีป กุตโรปาปนาค ได้ทูลขอให้พระองค์ประทับรอยพระบาทไว้เป็นที่สักการะบูชาของคนในละแวกนี้ และตนจะขอเฝ้าพิทักษ์รักษารอยพระพุทธรูปไว้ไม่ให้ผู้ใดมาทำลายได้ พระพุทธองค์ได้ประทับรอยพระพุทธรูปไว้ที่ภูกุเวียน ทั้งสองแห่ง คือ ที่พระพุทธรูปบัวบก และพระพุทธรูปบัวบาน อันนับเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของจังหวัดอุดรธานี และชุมชนละแวกอำเภอบ้านผือ ถึงริมฝั่งแม่น้ำโขง จนถึงเวียงจันทน์<sup>1</sup> จึงถือเป็นศูนย์รวมของประชาชนในละแวกนั้นทั้งยังเป็นชุมชนลาวพวนที่อพยพมาจาก เมืองแมด และเมืองกาตี ในคราวที่เกิดศึกฮ่อ และยังเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนได้เป็นอย่างดี และเหนียวแน่น คราวต่อมาจึงได้เรียกบริเวณนี้ว่า “เมืองโพพันลำ” มีตำนานกล่าวไว้ว่า มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “ญาคูลิมบอง” ซึ่งเป็นพระภิกษุที่มีความเก่งกล้าสามารถ จนเจ้าเมืองให้ปกครองเมืองแทนในขณะนั้น ท่านมีศิษย์เป็นสามเณรรูปหนึ่งชื่อ “สามเณร โพนสะเม็ก” เป็นผู้มีพลังกำลังมหาศาลกว่าผู้ใด เหตุเนื่องมาจากสามเณร โพนสะ

<sup>2</sup> ฤคิมน ปริดีสนิท, มณุษย์วิทยาการ (สถาบันราชภัฏอุดรธานี, 2543) .หน้า 28.

<sup>1</sup> อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ภูมินาม, อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, วิจารณ์การพิมพ์ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, 100 เล่ม. 2543. หน้า 27.

เมื่อก่อน ได้หาไม้จันทน์มาทำพินหางข้าวให้เหล่าพระภิกษุสามเณรฉัน แต่เมื่อสุกแล้วข้าวกลายเป็นสีดำ เหล่าภิกษุสามเณรต่างพากันคิดเถียงว่านี่ข้าวอย่างไรให้เป็นสีดำ จึงไม่มีผู้ใดยอมฉันมีเพียงแต่สามเณรโพนสะเม็กฉันแต่เพียงผู้เดียว จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มีพลังมหาศาลเหนือบุคคลธรรมดา ต่อมาท่านได้บวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งบวชที่กรุงศรีสัตนาคณหุต และได้เป็นอาจารย์สอนหนังสือให้กับ เจ้าสร้อยศรีสมุทรเจ้าชายแห่งล้านช้าง ตลอดจนดูแลช่วยเหลือจนได้ขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ด้วยตระหนักถึงความกตัญญูจึงได้สถาปนาแต่งตั้งให้ ญาณุโพนสะเม็กขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชล้านช้าง และให้ดูแลคณะสงฆ์ และก่อตั้งศาสนสถานไว้มากมาย เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาต่อเหล่าศิษย์ทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

“ตามตำนานที่จารึกไว้ในใบลาน กล่าวไว้ว่า เมืองโพพันลำ และเมืองพานเป็นบ้านเมืองที่เคยรุ่งเรือง และมีเจ้าปกครองสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน สำหรับเมืองโพพันลำนั้น มีช่วงหนึ่งที่ประวัติศาสตร์ขาดตอนไป เพราะเจ้าผู้ปกครองเมืองไม่มีพระโอรสสืบสกุล อำมาตย์ผู้ใหญ่จึงมอบเมืองให้ “ญาณุจําปา” หรือ “ญาณุลิ้มบอง” พระสังฆาธิการผู้ใหญ่ ขึ้นปกครองบ้านเมืองสืบต่อมา ท่านญาณุลิ้มบอง เป็นพระภิกษุที่มีความเก่งกล้าสามารถเมื่อมีปกครองบ้านเมืองก็สอนให้ชาวเมืองประพฤติ ปฏิบัติธรรม ให้ดำรงมั่นอยู่ในธรรม ท่านจึงเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของชาวเมืองโพพันลำเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองญาณุลิ้มบอง” เมื่อเรียกบ่อยๆเข้าจึงกลายเป็น “กาลิม” หมู่บ้านหนึ่งในเขตปกครองของ ด.เมืองพาน อ.บ้านฝ่อ จ.อุดรธานี”

จากการสัมภาษณ์นายพัค โสดา จำประจำหมู่บ้านกาลิม ได้เล่าเกี่ยวกับตำนานของญาณุโพนสะเม็ก ไว้ว่า ญาณุโพนสะเม็กเป็นคนบ้านเมืองพาน เมื่อครั้งที่ยังเป็นสามเณรเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากได้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้นกับญาณุโพนสะเม็ก คือขณะที่เดินทางไปรดคงค์ ซึ่งในครั้งนั้นต้องเดินทางข้ามแม่น้ำโขงเพื่อที่จะข้ามไปเวียงจันทน์ ซึ่งในครั้งนั้นมีพระภิกษุเดินทางด้วยกัน 5 รูป ปรากฏว่าเรือล่มกลางแม่น้ำ เหล่าพระภิกษุต่างพากันว่ายน้ำเข้าฝั่งเพื่อเอาตัวรอดจิวรเปียกทั้งตัว แต่มีเพียงญาณุโพนสะเม็กเพียงรูปเดียวที่จิวรไม่เปียกเลย เหล่าพระภิกษุที่เดินทางมาด้วยกันต่างพากันตกตะลึงไปตามกัน ด้วยอิทธิฤทธิ์ความเป็นราชครูของญาณุโพนสะเม็ก เมื่อข้ามไปถึงเวียงจันทน์ได้ไปสอนธรรมะให้กับประชาชน และเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

## ภาคผนวก ข

### บทสัมภาษณ์การสืบทอดนางเทียม

จากการสัมภาษณ์นางพวย รัตนประเสริฐ อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 56 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี สถานภาพ หม้าย มีบุตร 8 คน อาชีพ ทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านกาลิม

นางพวยเล่าว่า ก่อนที่จะรู้ตัวว่าจะต้องมาเป็นนางเทียมนั้น นางพวยรู้สึกเจ็บตัวออก ๆ แอด ๆ ไปหาหมอก็รักษาไม่หายเป็นอยู่อย่างนั้นมาหลายวันทนไม่ได้ก็เลยได้ไปเที่ยวบ้านเที่ยวเมือง (ไปหาหมอส่ง, หมอธรรม) หมอธรรมจึงทำพิธีดูให้และบอกนางพวยว่าปู่อยากได้นางพวยเป็นแม่นาง จะรับหรือไม่ถ้ารับเป็นแม่นางก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย นางพวยจึงรับเป็นแม่นาง ต่อมาก็หายป่วย และก็ได้ทำพิธีต้อนรับเป็นแม่นางโดยเต่าเจ้าประจำหมู่บ้าน คือ นายปุ่น โสดา นางพวยเป็นนางเทียมมา 27 ปีแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 ในการเข้าพิธีจะแต่งกายด้วยชุดพื้นบ้าน และจะมีผ้าเบี่ยง (สไบ) (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ก.ค. 50 เวลา 12.35 น.)

จากการสัมภาษณ์ นางอุดม กำเนิดกาลิม อายุ 72 ปี อยู่บ้านเลขที่ 55 ม.5 บ้านกาลิม เกิดเมื่อ 29 พ.ศ. 2478 สถานภาพ สมรส แต่งงานกับนายบาล กำเนิดกาลิม เมื่ออายุ 17 ปี มีบุตร 9 คน อาชีพ ทำนาจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนกาลิม เป็นนางเทียมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 นางอุดมเล่าว่าก่อนที่จะได้เป็นนางเทียมอยู่ ๆ ก็เจ็บขามากเหมือนขาจะหลุดออกให้ได้เป็นอยู่อย่างนั้นหลายวัน ก็เลยไปส่งดูจากหมอธรรม หมอธรรมบอกว่าปู่จะเอาไปเป็นแม่นางแล้วดาเจ้าก็มารับรองเอาเป็นแม่นาง และทำพิธีสู่ขวัญ จึงหายจากโรคปวดขาเป็นปกติจนถึงปัจจุบันนางอุดมเล่าให้ฟังต่อว่าในขณะที่ปู่จะมาทรงนั้นตัวจะเย็นชาตามมือและเท้า กำเทียนแน่นแล้วหลังจากนั้นก็ไม่มีรู้สึกอะไร (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 ก.ค. 2550 เวลา 13.00 น.)

นางหลวย พานทอง อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 31/1 ม.5 บ้านกาลิม เกิดเมื่อวันที่ 6 ก.ค. 2502 สถานภาพ สมรส สมรสกับนายสมจิต พานทอง มีบุตร 2 คน นางหลวยจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนกาลิม ได้เป็นนางเทียม เมื่อ พ.ศ. 2549 ในพิธีทำหน้าที่เสิร์ฟน้ำหอม ผ้าเบี่ยงเป็นผ้าลายดอกไม้ นางหลวยเล่าว่าก่อนเป็นนางเทียมมีอาการป่วย ออกร้อนตามลำตัวมีชาตามปลายฝ่ามือ ไปหาหมอบพบแพทย์ก็ไม่หายจึงไม่ส่งหมอดูที่บ้านกาลคม กับนางขัน คิววงษ์ ความว่า ปู่หอบ้านทำให้เป็นเนื่องจากอยากจะได้เป็นแม่นาง นางหลวยจึงได้รับเอาว่าจะเป็ นแม่นาง และขอให้อยู่เย็นเป็นสุขหายจากโรคภัยต่าง ๆ และต่อมาได้เข้าพิธีบายสีสู่ขวัญที่บ้านดาเจ้า (นายพัค โสดา) รับเป็นนางเทียมและก็หายเป็นปกติจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ปู่จะเข้าทรงนางหลวยจะ

รู้สึกตามตัว และร้องไห้ หลังจากนั้นก็ไม่รู้สึกตัวอีกเลยจนเสร็จพิธี (สัมภาษณ์นางหลวย พานทอง วันที่ 15 ก.ค. 2550 เวลา 14.17 น.)

จากการสัมภาษณ์ นางพิศ พิลาเทพ เมื่อวันที่ 16 ก.ค. 2550 เวลา 15.30 น. เกิด 15 พ.ย. 2510 อายุ 40 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 23 ม.5 บ้านกาลิม สถานภาพ สมรส กับนายศรีทน พิลาเทพ มีบุตรด้วยกัน 2 คน อาชีพ รับจ้าง การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกาลิม นางพิศได้เล่าถึงเหตุการณ์ก่อนที่จะเป็นนางเทยมให้ฟังว่า วันหนึ่งนางพิศมีอาการเจ็บป่วย ปวดศีรษะอย่างรุนแรงไปรักษาที่ไหนก็ไม่หายจึงได้ไปหาหมอธรรมสองคู่ว่าเป็นจากหอบ้าน (ปู่ตา) ทำให้เป็นหรือไม่ หมอธรรมบอกว่าปู่ตาทำให้เป็นถ้าไปอยู่กับหอบ้านลูกฝั่งลูกเทยมจึงหายเป็นปกติ และอยู่เย็นเป็นสุขจนทุกวันนี้ นางพิศได้เล่าต่อไปว่าขณะที่ปู่ตามาเทยมจะมีความรู้สึกตาลอยยังรู้สึกตัวอยู่เหมือนมีไม้พายเรือมาดันตัวให้ลอยขึ้น และอยากจะเดินรำมือจะเย็นและชาตามใบหน้า นางพิศจะชอบฝันเห็นงู คนรูปร่างใหญ่ๆ สีดำมาเหาะเหินเดินอากาศให้เห็นเป็นประจำโดยเฉพาะวันพระเป็นนางเทยมมาได้ 9 ปีแล้ว

นางวันทอง สืออ่อน อายุ 52 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 98 ม.5 บ้านกาลิม อ.บ้านผือ เกิดเมื่อวันที่ 10 มิ.ย. 2498 สถานภาพ สมรส กับนายประมร สืออ่อน มีบุตรด้วยกัน 3 คน อาชีพทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านกาลิม นางวันทองเล่าเหตุการณ์ก่อนที่จะเป็นนางเทยมให้ฟังว่า มีอาการป่วย เจ็บขา ไปรักษากับหมอก็ไม่หาย จึงได้ไปส่งคู่กับปู่ที่วัดโนนทอง อ.สุวรรณคูหา ว่าเป็นด้วยสาเหตุใดทำไมจึงไม่หาย ปู่จึงบอกว่าผีทำให้เป็นเช่นนั้น นางวันทองจึงได้ไปแต่งขันดอกไม้ขึ้นหิ้งที่บ้านรับรองว่าจะรับเป็นแม่นางแต่ขณะนั้นยังไม่หายขาดจนกระทั่ง 3 เดือน ต่อมาอาการจึงดีขึ้น นางวันทองบอกว่าขณะที่ปู่ตาคจะมาเข้าทรงนั้นมัน ตาจะขาว ชาตามลำตัว ร่างกายเหมือนถูกกดไว้แล้วหลังจากนั้นก็รู้สึกตัวอีกเลย นางวันทองบอกว่ามักจะฝันว่าได้เหาะขึ้นไปบนฟ้า (สัมภาษณ์เมื่อ 16 ก.ค. 2550 เวลา 16.00 น.)

จากการสัมภาษณ์ นางสาว เนาศรี อายุ 66 ปี เกิดเมื่อ 4 มิ.ค. 2484 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 10 ม.5 บ้านกาลคม สถานภาพ สมรส กับนายหุน เนาศรี มีบุตรด้วยกัน 4 คน อาชีพทำนา การศึกษาจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกาลิม เป็นนางเทยมเมื่อพ.ศ. 2545 ทำหน้าที่เพื่อนรำ และถือผ้าเบี่ยง ลายดอกสีขาว – เขียว ทุกวันพระนางสาว จะฝันว่ามีคนมาอยู่ด้วยและรู้สึกอบอุ่น และได้เล่าเหตุการณ์ก่อนที่จะเป็นนางเทยมว่าป่วยมีอาการปวดศีรษะไปหาหมอไม่หาย และในนางเสด็จ เนาศรีไปที่บ้านสองคู่ว่า เป็นกับปู่บ้านปู่เมืองหรือไม่ปรากฏว่าเป็นนั้นจริง นางสาวจึงรับรองว่าเป็นแม่นางและแต่งขันดอกไม้ขึ้นหิ้งบูชาต่อมาก็หายเป็นปกติ นางสาวเป็นนางเทยมเมื่อ พ.ศ. 2545 เมื่อปู่ตาคจะเข้าทรงจะไม่รู้สึกตัวไม่เห็นหน้าผู้คน เหมือนมีคนมาอุ้มขึ้น อยากจะเล่นเพื่อนรำ



อย่างเดียว ไม่รู้จักเหนื่อยแต่พอปู่ตาออกจากร่างเขาจะอ่อนเหนื่อย ในครอบครัวของนางสาวนมารดา เคยเป็นนางเทียมมาก่อน (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 ก.ค. 2550 เวลา 16.32 น.)

จากการสัมภาษณ์นางหมูน บุคคล อายุ 61 ปี เกิด 2 ก.ย. 2489 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 76 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ สถานภาพ สมรส มีบุตร 8 คน อาชีพ ทำนา การศึกษาจบ การศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านกาลิม เป็นนางเทียมเมื่อ พ.ศ. 2549 มีหน้าที่พ้อนรำ เหตุการณ์ที่ทำให้นางหมูน ได้มาเป็นนางเทียม ด้วยเหตุที่เจ็บป่วยอย่างรุนแรงไปรักษาที่โรงพยาบาลบ้านผือ อาการก็ไม่ดีขึ้น บุตรสาวจึงได้ไปส่งลูกที่บ้านหมอธรรม (นางขัน ศิววงษ์) หมอธรรมบอกว่าปู่อยากได้นางหมูนเป็นแม่นางท่าน จึงตกลงรับเป็นแม่นางในขณะที่ยังอยู่ที่โรงพยาบาล พอรับคำอาการป่วยก็ได้หายเป็นปกติจึงได้ออกจากโรงพยาบาลมาทำพิธีรับที่บ้านผู้เจ้านางหมูนเล่าว่าตอนปู่จะมาทรงนั้น หน้ามืดไม่รู้สีกตัว ไม่เห็นผู้คนเลย และนางหมูนมีญาติที่อยู่บ้านใหม่เป็นนางเทียมด้วย (สัมภาษณ์เมื่อ 17 ก.ค. 50 เวลา 16.17 น.)

จากการสัมภาษณ์นางบัวลา จันโทกุล อายุ 71 ปี เกิด 17 มิ.ย. 2479 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 8 ม.5 บ้านกาลิม สถานภาพ สมรส มีบุตร 7 คน สมรสกับนายवाद จันทรโทกุล อาชีพ ทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม ก่อนที่นางบัวลา จะมาเป็นนางเทียมได้เล่าให้ฟังว่า วันหนึ่งอยู่ที่ ๆ ก็มีเลือดไหลออกปาก เป็นอยู่ 2 วัน 2 คืน ไปรักษาที่ไหนก็ไม่หายไปหาหลายหมอก็ไม่หายสุดท้ายเลยไปเอนางเทียม (ตัวบัว) บ้านเมืองพาน ผู้จารย์ถัน เมืองพาน และเอาผู้เลิศ และผู้เกิน มาตั้งครุตั้งคามาพ้อนรำ และรับเอาขันดอกไม้เลยหายจากโรคนับแต่นั้นมา นางบัวลาจะถือผ้าขาว มีหน้าที่พ้อนรำในพิธีเป็นนางเทียมเมื่อ พ.ศ. 2520 เวลาที่ปู่จะมาทรงนางบัวลา เล่าว่า มีนชาตามตัว อยากลุกขึ้นพ้อน เล่นเต้นไม่เหนื่อย (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ก.ค. 2550 เวลา 16.55 น.)

นางบวย ปัดแสง อายุ 44 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 113 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน สถานภาพ สมรส กับนายอาคม สุวรรณ มีบุตร 2 คน อาชีพ ทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม เป็นนางเทียมเมื่อ พ.ศ. 2546 ก่อนที่จะมาเป็นนางเทียมนางบวย เล่าว่า มีอาการเหนื่อยเพลียทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ทำอะไร เป็นเช่นนั้นอยู่หลายวัน จึงสงสัยว่าเกิดจากปู่หรือไม่จึงไปส่งกับหมอธรรมว่าเกิดจากอะไร หมอธรรมบอกว่าปู่รักชอบอยากเอาเป็นลูกเป็นเมียจะรับหรือไม่ นางบวยจึงรับเอาแล้วอาการนั้นก็หายเป็นปกติ ผู้จ่าร่วมกับแม่นางจึงทำพิธีสู่ขวัญรับเอานางบวยมักจะฝันเห็นทหารและฝันว่าได้แต่งงานกับทหารหนุ่ม และเล่าให้ฟังต่อไปว่าขณะที่ปู่จะมาทรงนั้นหายไฉนไม่ออกร้องไห้บางทีก็หัวใจเต้นแรง อยากจะขึ้นเต้นพ้อนอยากสนุกสนาน แล้วหลังจากนั้นก็ไมรู้สีกตัวเลยจนเสร็จพิธี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 50 เวลา 11.00 น.)

นางนุระเบียบ คำหล้า อายุ 40 ปี เกิดเมื่อ 26 พ.ค. 2510 อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านกาลิม สถานภาพสมรส มีบุตร 3 คน อาชีพทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนบ้าน

กาลิม เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 ผ่าเบี่ยงเป็นลายดอกไม้ ก่อนที่นางหนูระเบียบจะเป็นนางเทียม ได้เล่าว่า รู้สึกเหน้อยสงสัยว่าตนเองเป็นโรคหัวใจหรือไม่จึงได้ไปตรวจที่โรงพยาบาลก็ไม่มีอะไร เป็นปกติทุกอย่าง กลับบ้านมาปากสันชาตามตัว รักษาอย่างไรก็ไม่หายหมดเงินค่ารักษาไปประมาณ 20,000 บาท ต่อมาก็ไปหาหมอธรรม (นางขัน ผิววงษ์) ทักว่าปู่อยากได้เป็นแม่นางข้างแก้ว นางหนูระเบียบก็รับเอาโดยจัดขันดอกไม้บูชา แล้วอาการที่เป็นอยู่ก็หายเป็นปกติจนทุกวันนี้ และยังเล่าต่อว่าทุกวันพระโดยเฉพาะจะฝันเห็นผู้ชายตัวสูงใหญ่ตัวดำท่าทางเหมือนทหารมาหาอยู่เป็นประจำ (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 ก.ค. 50 เวลา 11.24 น.)

จากการสัมภาษณ์ นางปัดชา ศรีทุม อายุ 50 ปี เกิด 7 ก.ย. 2500 อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านกาลิม สมรสกับ นายบัวทอง ศรีบุญ มีบุตร 2 คน อาชีพ ทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกาลคม นางปัดชาเป็นนางเทียมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 มีหน้าที่ในการผ่อนรำ เป็นนางทรง มีผ้าเบี่ยงเป็นผ้าลายดอกไม้ ก่อนที่จะมาเป็นนางเทียมนางปัดชาเล่าว่าครั้งแรกป่วยไปหาหมอก็ไม่หายขาด เหนื่อยง่ายเลยไปส่งกับหมอธรรมว่าเกิดจากอะไร หมอธรรมจึงบอกว่าปู่ตาทำให้เป็น เช่นนี้อยากได้เป็นแม่นาง ถ้ารับเป็นแม่นางแล้วก็จะหายเป็นปกติ จึงได้ทำพิธีรับและหายเป็นปกติ จนปัจจุบัน และมักจะฝันเห็นปู่แต่ไม่ทราบว่าเป็นใครมาหาอยู่บ่อยครั้ง (สัมภาษณ์เมื่อ 30 มิ.ย. 50 เวลา 10.00 น.)

จากการสัมภาษณ์แม่เสด็จ เนาศรี อายุ 60 ปี เกิดเมื่อวันที่ 7 ก.ค. 2490 อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านกาลิม สถานภาพ โสด อาชีพทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกาลคม แม่เสด็จเล่าให้ฟังว่าก่อนที่จะได้รับเป็นนางเทียมนั้นได้ป่วย ปวดท้องอย่างรุนแรง เดี่ยวเป็นเดี่ยวหายไปหาหมอก็ไม่หายเป็นอยู่เช่นนั้นเป็นเวลา 3 – 4 ปีได้ ในที่สุดจึงไปหาหมอธรรมให้หมอธรรมส่องดูให้ว่าเกิดจากอะไร หมอธรรมบอกว่าปู่ตาชอบอยากได้เป็นแม่นางแล้วแม่เสด็จก็ไปที่หอบ้านพร้อมกับขันดอกไม้บอกว่าจะรับเอาแล้วอาการต่าง ๆ ที่เคยเป็นอยู่ก็หายเป็นปกติ แม่เสด็จเป็นนางเทียมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นได้ 25 ปี ในพิธีแม่เสด็จจะถือดาบพื่อนำหน้ากลุ่มนางเทียมทั้งหมด (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 50 เวลา 11.10 น.)

ยายปี ปัดแสง อายุ 83 ปี เกิดเมื่อ 27 พ.ค. 2467 อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลิม สถานภาพ สมรส ยายปีเล่าว่าก่อนที่จะได้เป็นนางเทียมมีอาการป่วยออก ๆ แอด ๆ อยู่ 5 – 6 ปี ไปรักษากับหมอก็ไม่หาย สุดท้ายจึงไปหาหมอธรรมเพื่อทำพิธีส่องดูว่าเกิดจากอะไร หมอธรรมบอกว่าปู่ตาอยากได้เป็นแม่นางจึงได้ทำพิธีรับแล้วก็หายเป็นปกติ ยายปีบอกว่าหลังจากที่รับเป็นนางเทียมแล้วคุณยายมีความรู้สึกเหมือนมีใครมานวดให้อยู่เป็นประจำ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 มิ.ย. 50 เวลา 11.30 น.)

จากการสัมภาษณ์ ยายจำปา พลบุญ เมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 50 เวลา 13.00 น. คุณยายจำปาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านกาลคม คุณยายเล่าเหตุการณ์ก่อนจะเป็นนางเทียมให้ฟังว่า วันหนึ่งคุณยายนั่งอยู่ใต้ ๆ ก็

มีเลือดไหลออกมาทางปาก จึงรีบไปหาหมอที่โรงพยาบาลให้หมอฉีดยาให้ก็ไม่หาย พอวันที่ 2 คุณยายจึงให้หมอธรรมมาส่งดูให้ว่าเกิดจากอะไรหมอธรรมมาทำพิธีให้ 2 คนก็ไม่หยุด พอคนที่ 3 มา ก็เลยบอกว่าปู่จะเอาเป็นนางลูกนางเมีย แล้วคุณยายก็รับเอาว่าจะเป็น อาการดังกล่าวก็หายเป็นปกติ คุณยายจำปาเป็นนางเทียมตั้งแต่ พ.ศ. 2525

นายคำผล ขะทุม อายุ 34 ปี เกิด 18 ม.ค. 2516 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 54 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ สถานภาพโสด อาชีพทำนา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านกาลิม เป็นนายเทียมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 ก่อนที่นายคำมูล จะเป็นนายเทียมได้ฝันเห็นงูใหญ่อยู่บริเวณหนองใหญ่ใกล้กับหอบ้าน ชูคอใส่ และได้ฝันว่าได้ใส่ชุดทหารเดินรอบบ้าน ต่อมาจะมีการเลี้ยงบ้านขึ้นคุณแม่างเล่นอยู่เกิดอาการแน่นหน้าอกหายใจไม่ออกกลับบ้านไปอาบน้ำแล้วกลับมาเล่นอีกจึงได้ไปพ้องกับแม่นาง (นางเทียม) แต่แม่นางไม่ยอมให้เล่นด้วยจึงถามดูชื่อเลยบอกว่าชื่อแก้วมาจากหนองบัวบานบ้านไผ่ล้อมต่อมาแม่นางก็ยินยอมให้เล่นร่วมวงมาแต่บัดนั้นต่อมาได้เข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญที่บ้านเต่าจ้ำ (พืด โสดา) เพื่อรับเป็นนายเทียม (สัมภาษณ์เมื่อ 15 ก.ค. 50 เวลา 14.51 น.)

จากการสัมภาษณ์ นางชื่น เป็งจันทร์ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 10.15 น. เกิดเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2520 อายุ 30 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม อาชีพทำนา สถานภาพ สมรส อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 167 ม. 5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี นางชื่นเล่าเหตุการณ์เมื่อยังไม่เป็นนางเทียมว่า วันหนึ่งตื่นเช้าขึ้นมารู้สึกปวดขามาก ตอนแรกคิดว่าเดี๋ยวก็คงหายไปเองแต่ 2 – 3 สัปดาห์ ผ่านไปก็ไม่หายจึงได้ไปหาหมอธรรม เพื่อให้หมอธรรมส่งดูให้ว่าเกิดจากสาเหตุใด หมอธรรมจึงบอกว่าปู่ตาอยากได้ไปเป็นคนเสิร์ฟน้ำ จากนั้นวันต่อมาตนจึงได้ไปหาตาจ้ำเพื่อทำพิธีรับเป็นนางเทียม โดยมีขัน 5 ขัน 8 แล้วตาจ้ำผูกแขนให้ แล้วนางชื่นก็นำดอกไม้ไปขึ้นหิ้งที่ศาลปู่ตาเป็นการยืนยันว่าคนได้รับเป็นนางเทียมแล้วนางชื่นเป็นนางเทียมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 2 ปี

จากการสัมภาษณ์นางสาวดอกซ้อน สมสวย อายุ 32 ปี เกิดเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2518 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 45 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพโสด นางสาวดอกซ้อนเล่าว่าก่อนที่ตนจะทราบว่าต้องเป็นนางเทียมนั้นตนปวดท้องอยู่ 2 สัปดาห์เป็น ๆ หาย ๆ จึงได้ไปหาหมอที่โรงพยาบาลหมอบอกว่าเป็นถุงน้ำดีอักเสบ หมอให้ยามาทานที่บ้านก็ไม่หาย กลับไปหาหมออีกและเอายามาทานที่บ้านอีกก็ยังไม่หายจากอาการปวดท้อง จึงตัดสินใจไปที่ดอนหอ (ศาลปู่ตา) โดยให้ตาจ้ำพาไป ตาจ้ำทำพิธีและถามปู่ตาเกี่ยวกับอาการของนางสาวดอกซ้อนแล้วตาจ้ำจึงหันมาบอกว่าปู่ตาอยากได้คนเป็นแม่นาง และ

ตนก็ตกลงจากนั้นก็ได้กลับไปทำพิธีรับที่บ้านตาจ้ำ นางสาวดอกซ้อบอกว่ปุ่ที่มาทรงตนชื่อจาง  
องค์คำ เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2547 (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ก.ค. 2550 เวลา 11.00 น.)

จากการสัมภาษณ์นางทองลา ผลเหลือ เกิดเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 อายุ 36 ปี  
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 69 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6  
จากโรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพ สมรส

ได้เล่าเหตุการณ์ก่อนเป็นนางเทียมให้ฟังว่า มีอาการปวดศีรษะอยู่ 1 สัปดาห์ไปหาหมอก็ไม่  
หาย เายามาทานที่บ้านก็ไม่หายจึงไปหาหมอธรรมในหมู่บ้านเพื่อทำพิธีส่องดูว่าเกิดจากอะไร  
หมอธรรมบอกว่ปุ่ตาอยากได้คนไปเป็นคนเลี้ยงม้าถ้าตกลงรับปุ่ตาจึงจะทำให้หายจากอาการที่  
เป็นอยู่จึงได้รับเอา และวันต่อมาก็ได้มาทำพิธีรับที่บ้านตาจ้ำ โดยมีขัน 5 ขัน 8 และขันดอกไม้ นาง  
ทองลาเล่าต่อว่ทุกวันพระโดยเฉพาะวันขึ้น 15 ค่ำ ตนจะฝันว่าได้ขี่ม้ารอบหมู่บ้านและออกไปตาม  
ป่าตามเขาอยู่เป็นประจำ เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2546 เป็นเวลา 4 ปี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 13.00 น.)

จากการสัมภาษณ์นางหนูฤทธิ์ มหาพรหม เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 อายุ 39 ปี  
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 25 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6  
จากโรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพ สมรส

นางหนูฤทธิ์ เล่าว่ อยู่ดี ๆ ปากเบี้ยว เป็นอยู่ 2 – 3 สัปดาห์ จึงไปหาหมอไปอยู่หลายครั้ง  
เายามาทานที่บ้านก็ไม่หาย จึงได้ไปหาหมอธรรมที่บ้านหนองบัวน้อย อ.สุวรรณคูหา หมอได้ทำ  
พิธีส่องดูให้แล้วบอกกับตนว่เป็นกับหอบ้าน เจ้าปุ่อยากได้เป็นแม่นาง ถ้ารับเป็นแม่นางอาการนี้จึง  
จะหายไป นางหนูฤทธิ์จึงรับเอา และกลับมาทำพิธีรับที่บ้านตาจ้ำโดยตาจ้ำทำพิธีให้ ทุกวันพระจะ  
ฝันเห็นงูตัวใหญ่เลื้อยขึ้นไปหาที่บ้าน และจะนอนไม่ค่อยหลับ เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็น  
เวลา 3 ปี ปุ่ที่มาทรงคือทำโอรส (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 14.15 น.)

นางบัวทอง แห่งพรหม เกิดเมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2503 อายุ 47 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 88  
ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี

นางบัวทอง เล่าว่ปวดขาอยู่เกือบ 1 เดือน ไปหาหมอเายามาทานที่บ้านไม่หายจึงไปส่องดู  
กับหมอธรรมในหมู่บ้านหมอธรรมจึงบอกว่ปุ่ตาอยากได้ไปเป็นแม่นางจะเป็นหรือไม่ นางบัวทอง  
จึงตอบตกลง วันต่อมาจึงไปทำพิธีรับที่บ้านกับตาจ้ำประจำหมู่บ้าน นางบัวทองมีหน้าที่เป็นคนเลี้ยง  
ช้าง ทุกวันพระจะฝันว่าได้เลี้ยงช้างและได้เอาช้างไปผู้ตามเสาบ้านของคนในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ  
ปุ่ที่มาทรงคือปุ่ท้าวตะวัน เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลา 2 ปี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 16.00 น.)

นางสนม พานทอง เกิดเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2504 อายุ 46 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 116 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพ สมรส นางสนม เล่าอาการก่อนที่จะเป็นนางเทียมให้ฟังว่ามีอาการปวดเมื่อยตามเนื้อตามตัวโดยเฉพาะที่ขาและเอวไปหาหมออยู่นับได้ประมาณ 2 เดือน ก็ไม่หายจึงไปหาหมอธรรมในหมู่บ้านหมอส่งคูให้และบอกกับคนว่าปู่ตาชอบอยากจะได้คนเป็นแม่นางจะรับหรือไม่ นางสนมจึงบอกว่าจะรับ วันต่อมาจึงได้ไปทำพิธีกับตาเจ้าประจำหมู่บ้าน อาการนั้นก็หายไป และเล่าต่อก่อนที่จะมีอาการเจ็บป่วยนั้นได้ฝันว่ามีทหารมาขอตนพอตื่นขึ้นมาก็รู้สึกปวดเมื่อย นางสนมเป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2531 เป็นเวลา 19 ปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 16.45.)

จากการสัมภาษณ์ นางซ้อน พิลาเทพ เกิดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 อายุ 43 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 59 ม. 5 บ้านกาลม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี

นางซ้อนเล่าว่าตนเหนื่อยนอนไม่หลับทำอะไรนิดหน่อยก็ต้องเป็นเหนื่อยเพลียจึงให้พี่สาวพาไปหาหมอธรรมเพื่อส่งคูว่าเกิดจากสาเหตุใด หมอบอกว่าปู่ตาอยากได้มาเป็นนางเทียมถ้าเป็นจะหายทันทีดังนั้นนางซ้อนจึงตอบตกลง และได้มาทำพิธีรับเป็นนางเทียมกับตาเจ้าประจำหมู่บ้านในวันต่อมา และอาการนั้นก็ค่อย ๆ หายไปและเป็นปกติ ทุกวันพระนางซ้อนจะฝันว่าได้ไปเที่ยวในถ้ำและมีทหารมารักมาชอบบางทีก็ฝันเห็นงูใหญ่อยู่เป็นประจำ ทุกวันพระทั้ง 8 คำ และ 15 คำ นางซ้อนจะต้องนำขัน 5 ขัน 8 ไปขึ้นหิ้งที่ศาลปู่ตาทุกครั้ง เป็นนางเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2541 เป็นเวลา 9 ปี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 17.30 น.)

จากการสัมภาษณ์นางลักษณ พรมสมบัติ เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2503 อายุ 47 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 4 ม. 5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพ สมรส นางลักษณเล่าเหตุการณ์ก่อนจะมาเป็นนางเทียมว่ามีอาการปวดศีรษะไปหาหมอที่โรงพยาบาลหลายครั้งก็ไม่หายทานยาก็ไม่หายเป็นอยู่อย่างนั้นประมาณ 2 – 3 สัปดาห์ จึงตัดสินใจไปหาหมอธรรมประจำหมู่บ้านหมอธรรมส่งคูให้แล้วจึงบอกว่าเกิดจากหอบ้าน (ศาลปู่ตา) จึงได้ไปหาตาเจ้าในวันต่อมาตาเจ้าจึงเอาข้าวเหนียวมาหนึ่งปิ่นทองคำใส่ข้าวเหนียวแล้วจิ้มลงไปบนศีรษะของนางลักษณเป็นการปิดเป่าและทำให้อาการดีขึ้น จากนั้นก็ได้รับว่าจะเป็นนางเทียมและมาทำพิธีรับกับตาเจ้าในวันต่อมา เป็นนางเทียมเมื่อ พ.ศ. 2545 เป็นเวลา 5 ปี

(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 18.10 น.)

จากการสัมภาษณ์นางทองเสนห์ จันโทกุล เกิดเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2512 อายุ 38 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 112 ม.5 บ้านกาลิม ต.เมืองพาน อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนบ้านกาลิม สถานภาพ หม้าย

นางทองเสนห์ เล่าเหตุการณ์ให้ฟังว่ามีอาการปวดขาเดินไม่สะดวกจึงไปหาหมอที่  
โรงพยาบาลก็ไม่หาย ต่อมาจึงได้ไปหาหมอธรรมในหมู่บ้านทำพิธีส่องดูว่าเกิดจากสาเหตุใดหมอ  
ธรรมบอกว่าเกิดจากปู่ตายอยากได้เป็นแม่นางจะรับเป็นหรือไม่นางทองเสนห์จึงตอบตกลง และวัน  
ต่อมาจึงได้มาทำพิธีรับกับตาจ้ที่บ้านอาการเหล่านั้นก็หายไป และทุกวันพระจะฝันเห็นคนตัวโต  
ร่างสีดำ มานอนด้วยทุกครั้ง และนางทองเสนห์เป็นนางเทียมเมื่อปีพ.ศ. 2549 เป็นเวลา 1 ปี  
(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 19.00 น.)



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

### สารบัญภาพ



ภาพที่ 1 พิธีกรรมเลี้ยงบ้านเลี้ยงผีปู่ตา

ที่มา:เรื่อง วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน อำเภอบ้าน  
ฝือ  
ของ ฤดีมน ปรีดี สนิท



ภาพที่ 2 ชาวบ้านแห่ไปที่หอบ้าน

ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 3 ขบวนแห่ของชาวบ้านปี พ.ศ.2532  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

บรรดานางเทียม หมู่บ้านกัลม



ภาพที่ 4 นางหลวย พานทอง  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์





ภาพที่ 5 นางไสว โคตะแสง  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 6 นางหนูฤทธิ มหาพรหม  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 7 นางทองเสนห์ จันทรโทกุล  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 8 นางสาวน พานทอง  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 9 นางชวน พิลาเทพ  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 10 นางบัวสอง แผงพรหม  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 11 นางทองลา พลเหลือ  
ที่มา:วิระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 12 นางบวย ปัดแสง  
ที่มา:วิระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

สถาบันส่งเสริมบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 13 นางลักษณั พรมสมบัติ  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 14 นางสาว เนาศรี  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 15 แม่เสด็จ เนาศรี  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 16 นางสาวดอกซ็อน สมสวย  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 17 ยายปี ปัดแสง  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 18 ยายจำปา พลบุญ  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

สถาบันวิจัยและพัฒนา  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 19 นางอุดม กำเนิดกาลิม  
ที่มา: วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 20 นางบัวลา จันโทกุล  
ที่มา: วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

สถาบันวิจัยประชากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 21 นางฉิ่ง โคตะแสง  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์



ภาพที่ 22 นางพวย รัตน์ประเสริฐ  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์





ภาพที่ 23 นายคำผล ขะทุม  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

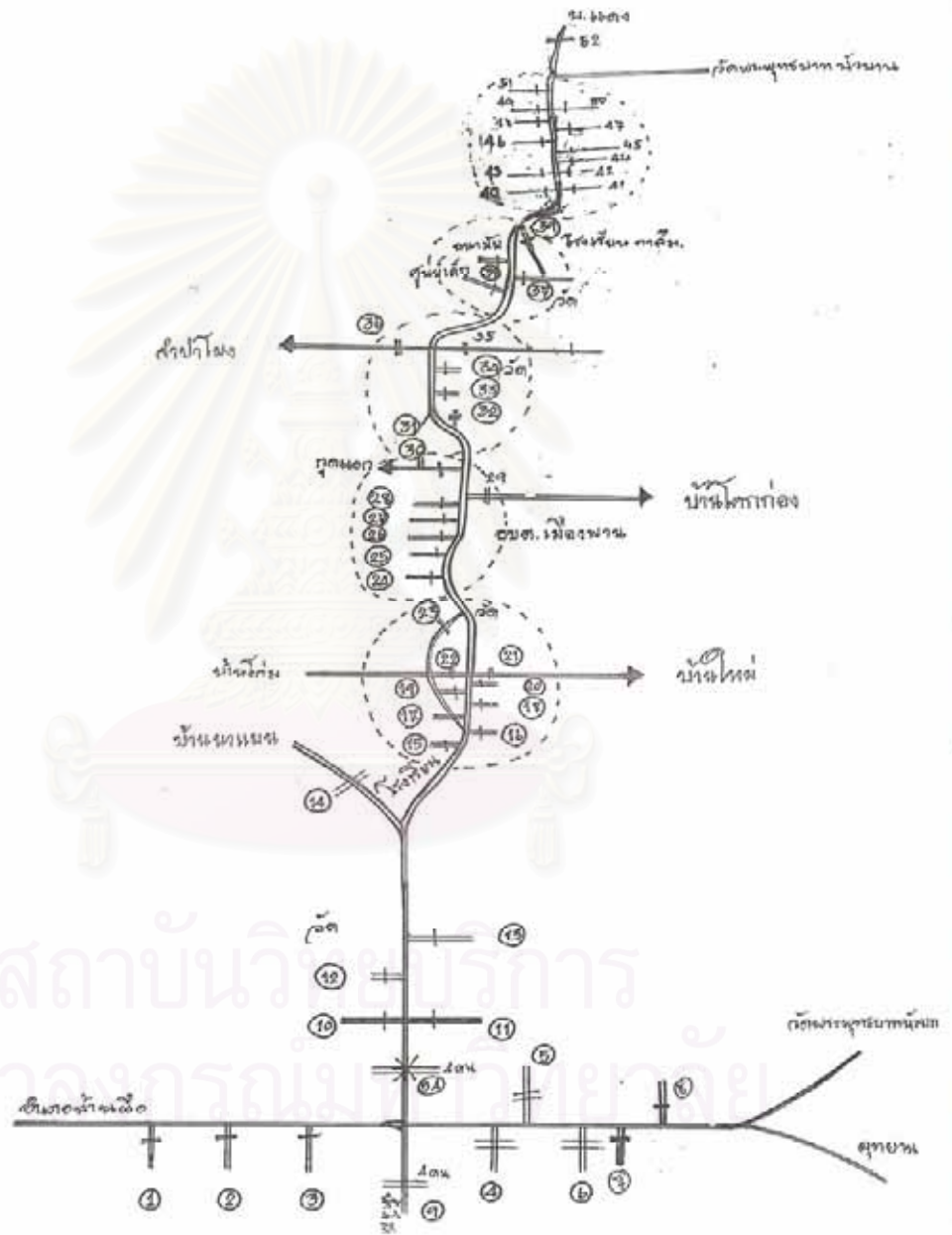


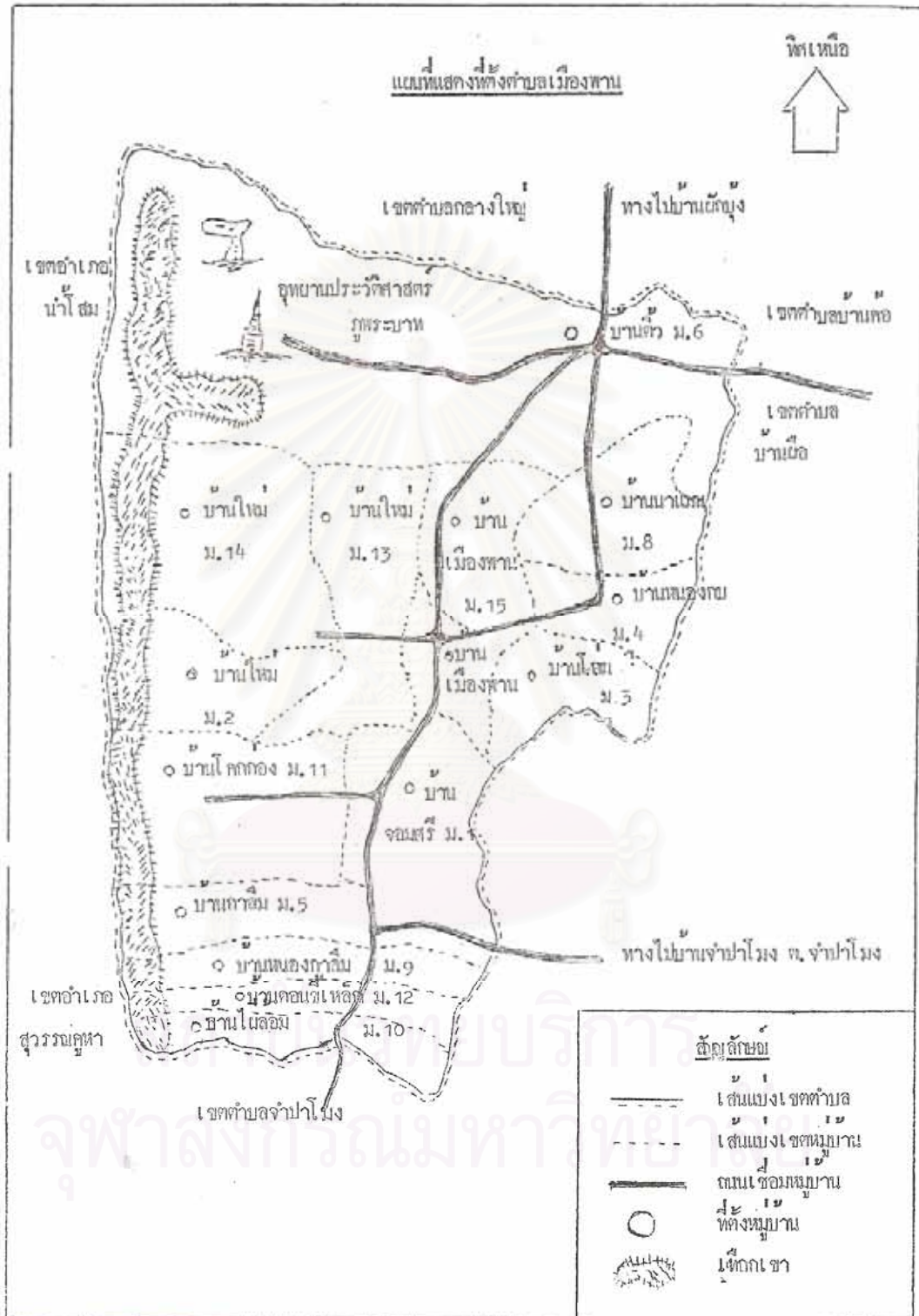
ภาพที่ 24 นางเกษร คำพา  
ที่มา:วีระศักดิ์ นาเมืองรักษ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

แผนที่บ้านกาลิม





## ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ-ชื่อสกุล	นางกนกอร สุขุมาลพงษ์
วัน เดือน ปีเกิด	14 ตุลาคม 2522
สถานที่เกิด	อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี(ครุศาสตร์บัณฑิต) สาขาวิชานาฏศิลป์ จากสถาบันราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2544
ตำแหน่งหน้าที่ การงานปัจจุบัน	พนักงานอาจารย์ผู้ช่วย
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย